

***NAISTEN KERTOMUKSIA YRITTÄJYYDESTÄ
HOIVA-ALALLA***

Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian
laitos

Pro gradu –tutkielma
Kirsi Hasanen
Helmikuu 2003

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

HASANEN, KIRSI MARIA: Kertomuksia yrittäjyydestä hoiva-alalla

Pro gradu –tutkielma, 93 s.

Sosiaalipsykologia

Helmikuu 2003

Yksityisten sosiaali- ja hyvinvointipalvelujen syntyminen osaksi palvelujentarjontaa on ollut seurausta 1990-luvun taloudellisen laman aiheuttamista muutoksista hyvinvointiyhteiskunnassamme. Näiden muutosten seurauksena julkisen palveluntuotannon rinnalle on syntynyt vaihtoehtoisia palveluntuotannon muotoja, joista *hoivayrittäjyys* on yksi. Yleisten yhteiskunnallisten muutosten lisäksi lainsäädännölliset uudistukset, lisääntyneet palvelutarpeet ja asiakkaiden vaatimustason nousu ovat edesauttaneet yksityisen palveluntuotannon yleistymistä osaksi suomalaista hyvinvointipalvelujen tarjontaa.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin suomalaisia yksityisiä sosiaali- ja hyvinvointipalveluja tuottavia hoivayrittäjiä, ja tutkimus oli luonteeltaan empiirinen. Tutkimuksen aineisto koostui kuuden pirkanmaalaisen naisyrittäjän *omaelämäkerroista*, jotka kerättiin narratiivisen haastattelun keinoin. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää minkälaisia kertomuksia hoivayrittäjät tuottivat yrittäjyydestään. Pyrkimyksenä oli myös aikaisemmin yrittäjillä tehtyihin tutkimuksiin nojautuen hahmotella yleistä kuvaa yrittäjyydestä ja yrittäjästä, ja verrata tätä hoivayrittäjien tuottamiin kertomuksiin.

Tutkimusaineiston analysoinnissa sovellettiin *narratiivista* näkökulmaa. Narratiivisen lähestymistavan avulla aineistosta erotettiin hoivayrittäjyyttä kuvaavat *selviytymistarinat*, *itsenäistymistarinat* ja *itsensä löytämisen tarinat*. Analysoinnissa käytettiin apuna myös *retorista* lukutapaa kuvaamaan niitä yrittäjäksi ryhtymisen perusteluja, joita kertomuksissa käytettiin. Suhteessa yleiseen käsitykseen yrittäjyydestä erotettiin hoivayrittäjien kertomuksista kolme yrittäjyyskuvaa: *yrittäjyys työnä ja elantona*, *yrittäjyys ihanteena ja kurjuutena* sekä *yrittäjyys vaihtoehtona ja ammattina*. Näissä yrittäjyyskuvissa vaihtelivat toimeentulon, hoivaetiikan sekä ammatillisen kehittymisen ja identiteetin painotukset hoivayrittäjyyttä kuvailtaessa.

Tutkimuksen tarkoituksena oli osoittaa yleisen yrittäjyyskäsitteen riittämättömyys kattamaan yrittäjyyttä hoiva-alalla. Pyrkimyksenä oli myös lisätä tietämystä hoivayrittäjyydestä yrittäjien näkökulmasta, sillä aihetta on tutkittu tästä näkökulmasta käsin vasta jonkin verran.

Avainsanat: *hoivayrittäjyys, palvelupluralismi, individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva, naisyrittäjyys, omaelämäkerta, narratiivisuus, ydinretoriikka*

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen taustaa	3
2.1 Hoivayrittäjyyden synty ja asema.....	3
2.2 Hoivayrittäjyyden kansainvälinen vertailu.....	10
3. Yrittäjyyden tarkastelun tapoja ja mahdollisuuksia	13
3.1 Yrittäjyyden individualistinen tausta.....	14
3.2 Yrittäjyyskuvan relationistinen täydennys.....	16
3.3 Yhteiskunnallinen yrittäjyyspuhunta ja toimijoiden puhe.....	17
3.4 Yrittäjyyskuvan maskuliinisuus ja feminiininen hoivayrittäjyys.....	21
3.5 Naisten kerronnan tapoja.....	26
3.6 Kerronnan konstruoiva luonne.....	29
4. Tutkimuskysymykset	31
5. Tutkimuksen suorittaminen	32
5.1 Narratiivinen haastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	32
5.2 Haastateltavien hankinta ja tutkijan positiot.....	35
5.3 Haastateltujen naisyrittäjien esittely.....	40
6. Yrittäjyyselämäkertojen analysointi	43
6.1 Kertomusten rakenne ja tarinatyyppit.....	43
6.2 Juonentaminen ja ydinretoriikka.....	45
7. Naisyrittäjien tarinatyyppit	47
7.1 Hannelen ja Seijan selviytymistarinat.....	48
7.1.1 ”Et sehän on mitä polkua lähtee menemään”.....	49
7.1.2 Yrittäjyys työnä ja elantona.....	52
7.1.3 Itsenäisyys ja elämä omassa käsissä.....	54
7.2 Pirjon ja Marjan itsenäistymistarinat.....	56
7.2.1 ”Sitä alko niinku huomaa, et tätä hommaa vois kyllä tehdä itsekin”.....	56
7.2.2 Yrittäjyys ihanteena ja kurjuutena.....	59
7.2.3 Vapautuminen kahleista.....	62
7.3 Outin ja Terhin itsensä löytämisen tarinat.....	63
7.3.1 ”Hyppäys niinku teoriasta käytäntöön”.....	63
7.3.2 Yrittäjyys vaihtoehtona ja ammattina.....	67
7.3.3 Mahdollisuudet ja valinnan vapaus.....	70
7.4 Yhteenvetoa.....	71
8. Johtopäätöksiä	72
9. Lopuksi	86
Lähteet	90

1. Johdanto

”Muistan että sitä silloin nuorempana jotenkin ihaili sitä ajatusta sairaanhoitajan valkoisesta asusta...(nauraa)...ja siitä tittelistä ja siitä sairaalan hierarkiasta, että olis niinku lääkäristä seuraava. On sitä vähän ajatukset muuttunu, mut en mä kyllä silloin yrittäjäksi ajatellu ruveta.”

Edellä oleva katkelma 45-vuotiaan pirkanmaalaisen koti- ja sairaanhoitopalveluyrittäjän omaelämäkerrasta kiteyttää sen, minkälaisesta ajattelun murroksesta hoivayrittäjäksi ryhtyminen alkaa. Nuorempana työ hierarkisessa sairaalassa kiehtoi, kun se nyt enemmänkin naurattaa. Titteliä, hierarkian ja byrokratian arvostus on Leila Simonen (1996, 91) mukaan vaihtunut autonomian, joustavuuden ja ammatillisen osaamisen kehittämisen arvostukseksi. Hän onkin luonnehtinut hoivayrittäjiä ”toisenlaisiksi” 1990-luvun seurauksista syntyneiksi sosiaalipolitiikan subjekteiksi, jotka haluavat tehdä palvelutyötä uudella tavalla, vapaina palkkatyön ehtojen tuomista rasitteista; ”heidän yritysideoita ja toimintatapoja antavat haasteita palkkatyölle ja kyseenalaistavat kunnallisten monopolipalvelujen standardiluonnetta” (emt., 91).

Hyvinvointialan palveluyrittäjyydestä voidaan puhua sosiaalipalveluyrittäjyytenä, sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjyytenä tai hoivayrittäjyytenä. Erilaiset termit tarjoavat hieman erilaisia painotuksia alan yrittäjyydestä, mutta käytännössä tutkimuskohde on sama. Vaihtelevat termit tarjoavat tarkasteluun sen vaatimaa väljyyttä, sillä kyse on suhteellisen uudesta, 1990-luvulla laajentuneesta yrittäjyyden muodosta. Ero tulee kuitenkin tehdä yksityisten sosiaalipalvelujen ja yksityisen terveydenhuollon välille. Yksityisellä terveydenhuollolla tarkoitetaan mm. yksityisiä lääkäriasemia, hammaslääkäreitä ja fysioterapeutteja (Kovalainen & Simonen 1996a, 198), kun taas tässä tutkimuksessa keskitytään yksityisiä sosiaali- ja hyvinvointipalveluja tuottaviin yrittäjiin, joista käytän yleisesti vakiintunutta määritelmää *hoivayrittäjät*.

Hyvinvointialan palveluyrittäjillä eli hoivayrittäjillä tarkoitetaan usein vanhusten, kehitysvammaisten ja mielenterveysongelmaisten kanssa, sekä lasten ja nuorten huollossa

ja kotipalvelualalla työskenteleviä yksityisiä yrittäjiä (Toivonen 1999, 7). Tämän tutkimuksen kohteena ovat juuri nuo täysin yksityisinä palveluntuottajina toimivat yrittäjät, eivätkä esimerkiksi työ- ja uusosuuskunnat, yhdistykset tai järjestöt, jotka saavat Raha-automaattiyhdistykseltä tukea toimintaansa.

Tutkimuksen kohteena on varsin ajankohtainen ilmiö. Sanomalehdissä ja muissa medioissa ollaan jo useamman vuoden ajan käyty keskustelua maamme julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon tilasta. Uusien palvelumuotojen kehittäminen on noussut pinnalle julkisen sektorin kustannuspaineiden sekä kasvavan palvelujen tarpeen seurauksena. Vanhenevan väestön nopeasti kasvava määrä on herättänyt päättäjät pohtimaan miten kasvaviin tarpeisiin voitaisiin vastata. Kotiin annettavaa hoitoa on pyritty kehittämään ja tehostamaan, jotta vanhusten kotona asumisen aikaa saataisiin pidennettyä ja aikaa kalliissa laitoshoidossa minimoitua. Tulevaisuus näyttääkin väistämättömästi siltä, että kunnat eivät pysty tuottamaan yksin kaikkia tarvittavia palveluita, jolloin joudutaan etsimään uusia ratkaisuja. Yksityiset palveluntarjoajat ovat yksi näistä uusista ratkaisuista.

Hoiva-alan yrittäjistä on tehty 1990-luvun aikana jonkin verran selvityksiä (esim. Andersson & Simonen 1996, Lemponen 1999, Toivonen 1999), joissa tarkastellaan yrittäjäksi ryhtymisen prosessia maaseudulla tai kaupungissa, kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta, yrittäjien ominaisuuksia, yritysten toimintaympäristöä, taloutta ja siihen liittyviä ongelmia. Myös Anne Kovalainen ym. (1996b) ovat laajan kyselytutkimuksen perusteella luoneet kuvaa suomalaisen hoivayrittäjän profiilista. Tässä tutkimuksessa hoivayrittäjyyttä lähestytään näihin tutkimuksiin verrattuna hyvin erilaisesta tutkimusotteesta käsin. Tarkoituksena on tutkia hoivayrittäjyyttä ilmiönä ja itse hoivayrittäjää kuuden pirkanmaalaisen yrittäjän *omaelämäkerran*¹ kautta. Omaelämäkerrallisen lähestymistavan avulla on tarkoitus avata näkymiä yksittäisten toimijoiden, ammattikuntien ja yhteiskunnallisten instituutioiden ja kertomusten maailmaan.

¹ Termillä *omaelämäkerta* viitataan tässä siihen tutkimukselliseen lähestymistapaan, jossa kertoja on subjekti ja tuottaa tarinansa itsenäisesti. Tutkimuksissa käytetään usein myös termiä *elämäntarina*, jolla viitataan suullisesti tuotettuihin kertomuksiin omasta elämästä, kun taas *elämäkertojen* yhteydessä puhutaan kirjallisista kertomuksista. *Elämäkertatutkimuksella* taas viitataan sekä suullisiin että kirjallisiin kertomuksiin liittyvään tutkimusperinteeseen. (Saarenheimo 1997, 12.)

Hoivayrittäjien omaelämäkertojen kautta on pyrkimyksenä selvittää minkälaista yrittäjyyden ja yrittäjän kuvaa kertomuksissa tuotetaan pääosin narratiivisin, mutta myös retorisin keinoin. Esioletuksenani tässä tutkimuksessa onkin, että on olemassa yhtäältä perinteistä yrittäjyyttä ja toisaalta hoivayrittäjyyttä. Tavoitteenani on osoittaa kuinka hoivayrittäjyys eroaa perinteisestä yrittäjyydestä ja siihen liittyvistä ideoista. Olennainen kysymys onkin minkälaista kuvaa hoivayrittäjät luovat itsestään, hoiva-alasta, yrittäjyydestä ja samalla heitä ympäröivästä yhteiskunnasta?

2. Tutkimuksen taustaa

2.1 Hoivayrittäjyyden synty ja asema

Kun ensimmäisiä ajatuksia ruotsalaisesta ”kansankodista”² esitettiin jo 1920-luvun lopulla ja brittiläinen hyvinvointivaltioprojekti otti ensiaskeleensa 1940-luvulla, alkoi Suomessa vastaavanlainen hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyvä sosiaalipolitiikan kehitys vasta 1960-luvun alussa. Kehitystä luonnehti tuolloin köyhäinhoidon perinteen heikkeneminen, toimeentuloturvan muuttaminen kattavammaksi ja hyvinvointipalvelujen laajeneminen. Tärkeä osa suomalaisen hyvinvointivaltion muodostumista oli myös 1960-luvulta alkanut sukupuolikysymyksen radikalisoituminen, jolloin naisliike, puolueiden naisaktivistit ja erilaiset naisjärjestöt nostivat esille kysymykset lasten päivähoidosta, vapaasta abortista ja yksinhuoltajien toimeentulosta. (Anttonen & Sipilä 2002, 54-57, 62.)

² Kansankotiohjelmalla oli sosiaalidemokraattiset juuret ja se korosti valtion vastuuta kansalaisen vastuun sijaan. Ohjelman lähtökohtia olivat usko teknologiaan, yhteiseen moraalikoodistoon ja sosiaaliseen talouspolitiikkaan ruotsalaisen sosiaalipalveluvaltion kehittämiseksi. (Anttonen & Sipilä 2000, 55.)

Suomessa 1970-1980 -luvuilla todelliseen vauhtiin päässyt hyvinvointivaltion kasvu ja palvelujärjestelmän rakentaminen määrällisesti palveluja lisäämällä, ja laadullisesti uusia palvelumuotoja luomalla, on ollut julkisvaltaisen hoivavaltion kehittämistä. Palvelujärjestelmän kehittämisessä on ollut kyse naisvaltaisesta toimialasta, joka on yhteiskunnallistunut ja muuttunut palkattomasta hoivatyöstä palkkatyöksi. (Kovalainen & Simonen 1996a, 98.) Suurelle osalle naisia julkinen sektori työnantajana tarjosi mahdollisuuden kodin ulkopuoliseen työssäkäyntiin. Näin hyvinvointipalvelujen kasvu ja naisten tulo työmarkkinoille osuivat yhteen ja samalla mahdollistivat toinen toisensa. (Julkunen 1993, 32.)

Pohjoismaista hyvinvointivaltion mallia on pidetty naisystävällisenä, koska se on tarjonnut naisille mahdollisuuden toteuttaa omia intressejään sekä poliittisina toimijoina että työntekijöinä ja äiteinä. Hyvinvointivaltion kehittyminen on vapauttanut naiset patriarkalisesta perhejärjestyksestä; tarjonnut oikeuden ja mahdollisuuden äitiyden ja työn yhdistämiseen. Tämän naisystävällisyyden mielikuvan todellisuutta kohtaan on myös esitetty kritiikkiä. Osallistuessaan työmarkkinoille naiset ovat astuneet miehiseen palkkatyön yhteiskuntaan, jota leimaa toimintaperiaatteiden ja käytäntöjen patriarkalisuus, joihin naisten on täytynyt sopeutua. Suomalainen hyvinvointivaltio on suurelta osin rakentunut maskuliinisten intressien ja normien pohjalle, joista todisteena on nähtävissä sukupuolten mukaan jakautuneet työmarkkinat ja naisten vähäinen osuus johtavissa asemissa. Myös vastuu kodista ja lapsista näyttää säilyneen naisten harteilla työelämään osallistumisesta ja lisääntyneestä tasa-arvokeskustelusta huolimatta. (Anttonen & Sipilä 2000, 83-87.)

1990-luvulla valtiokeskeinen hyvinvointipalvelumalli ajautui kuitenkin kriisiin laman ja valtion velkaantumisen seurauksena, jonka seurauksena valtion ohjaus väheni ja kunnat saivat selkeämmän vallan ja vastuun palvelujen järjestämisestä. Kuntien itsehallintoon siirtymisen keskustelu aloitettiin jo 1980-luvulla, mutta konkreettisesti suunnanmuutos vietiiin loppuun uuden kuntalain (1993) ja vuoden 1994 valtionosuusuudistuksen myötä, jolloin oleelliseksi kysymykseksi nousi kansalaisen asuinkunta. Ennen valtionosuusuudistusta valtionosuudet maksettiin kunnille ja kuntayhtymille kustannusperustein, mutta uudistuksen jälkeen niitä ryhdyttiin maksamaan suoraan ja

pelkästään laskennallisin perustein. Kuntien omien menojen määrän sijaan valtionapua ryhdyttiin jakamaan ikäryhmien koon, kunnan asukastiheyden ja pinta-alan, työttömyysasteen ja sairastavuuden perusteella. (Julkunen 2001, 116-118.)

Lakiuudistusten myötä kuntien vastuulle on siis jäänyt sille laissa säädettyjen tehtävien hoitaminen itse tai yhteistoiminnassa muiden kuntien kanssa.³ Tämä tarkoittaa sitä, että kunnat voivat hankkia tehtävien hoidon edellyttämiä palveluja myös muilta palvelujen tuottajilta. Kuntien rooli näyttää siirtyneen entistä enemmän palvelujen tuottajasta niiden välittäjäksi. Kuntalain myötä kunnat ovat myös saaneet lisää harkintavaltaa toimia paikallisten olosuhteiden mukaisesti. (Lemponen 1999, 19; Toivonen 1999, 10-11.)

1990-luvun loppupuolella Suomessa ajankohtaiseksi keskustelunaiheeksi nousi myös kotitalouksien työllistämismahdollisuuksien parantaminen. Vuonna 1996 asetettiin työryhmä selvittämään, miten kotitalouksia voitaisiin kannustaa työllistämään, ja miten valtio voisi tukea sitä taloudellisesti. Työryhmä esitteli muistiossaan erilaisia kotitaloustyöhön liittyviä verovähennyksiä, joissa painottuivat erityisesti lyhytaikaiset ja satunnaiset palvelujen tarpeet. Työryhmän esittämien lakien, laki kotitaloustyön väliaikaisesta tukijärjestelmästä (29.8.1997/839) ja laki kotitaloustyön väliaikaisesta verotuesta (24.7.1997/728), eli ns. ”piikalakien” tarkoituksena on ollut edistää ulkopuolisen palveluntuottajan kotitalouksissa tekemää työtä. Pyrkimyksenä on ollut opettaa ihmisiä ostamaan kotitalouspalveluja ja tarjota ihmisille työmahdollisuuksia palkattuina palveluntarjoajina kotitalouksissa, yrityksissä, osuuskunnissa ja yhdistyksissä. (Lemponen 1999, 20.)

Edellä mainitut valtionosuusjärjestelmän uudistus, uusi kuntalaki sekä kotitaloustyön tukijärjestelmät voidaan nähdä yhteiskunnan päättäjien tietoisina ja poliittisina päätöksinä, joilla on haluttu vyöryttää tehtäviä yhteiskunnalta myös muiden tahojen vastuulle (emt., 20). Uudistusten tavoitteena on ollut hyvinvointipalvelujen monituottajajärjestelmän muodostaminen (”welfare-mix”), ns. *hyvinvointi- tai palvelupluralismi*.⁴ Ajatuksena on

³ Sosiaalihuoltolain (710/1982) 17§:n mukaan kunnan on huolehdittava seuraavien sosiaalipalvelujen järjestämisestä: sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshoidon, perhehoito ja omaishoidon tuki. Erikseen on säädetty myös kuinka lasten päivähoidon, lasten ja nuorten huolto, kehitysvammaisten erityishuolto ja vammaispalvelut, tukitoimet, päihdehuolto ja vanhusten hoito järjestetään. (Toivonen 1999, 11.)

⁴ Voidaan käyttää myös nimitystä *hyvinvoinnin sekatalousmalli* (mm. Matthies ym. 1996).

että julkisvaltakeskeisestä hyvinvointivaltiosta on siirryttävä hyvinvointiyhteiskuntaan, jossa järjestöt, vapaaehtoistyö, yritykset, verkostot, perheet ja yksilöt ottavat palveluntuotannosta entistä laajempaa vastuuta. (Anttonen & Sipilä 2000, 96, 268.)

1990-luvun lopulla alkanut talouden elpyminen ei ole kuitenkaan merkinnyt paluuta 1980-luvulla kukoistaneeseen hyvinvointivaltion aikakauteen; sen sijaan kolmas sektori nosti profiiliaan, omaishoidon tuki säädettiin lailla ja yksityiset organisaatiot yleistyivät paikkaamaan palveluntuotannossa tehtyjen leikkausten aiheuttamia aukkoja (Julkunen 2001, 240). Erityisesti maaseutualueiden sosiaali- ja terveystalouden julkisten palvelujen leikkaukset, väestöpohjan pieneneminen, väestörakenteen ikääntyminen ja maataloustuotannon väheneminen on luonut polttavan tarpeen uusien elannonhankintamuotojen järjestämiselle. 1990-luvun aikana Suomessa toteutettiin erilaisia maaseudun palvelujen kehittämis-, koulutus- ja tutkimushankkeita (ks. esim. Andersson & Simonen 1996), joiden kohteena oli palvelualan kehittäminen nimenomaan yrittäjyyden kautta. Tarkoituksena oli luoda yrittäjyyttä sellaisille aloille, joilla sitä ei aikaisemmin ollut ja samalla luoda uusia työpaikkoja. (Kovalainen & Simonen 1996a, 147; Toivonen 1999, 7.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen ja yksityisen sektorin osuus sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotannossa onkin kasvanut merkittäväksi, sillä viidesosa tuotannosta tapahtuu juuri julkisen sektorin ulkopuolella. Yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien määrän uskotaan olleen nousussa, vaikka tilastotiedot ennen vuotta 1997 ovatkin osittain puutteellisia. Vuodesta 1997 lähtien lääninhallitukset ovat pitäneet rekisteriä alueellaan toimivista palveluntuottajista. Rekisterin viimeisimpien, vuonna 1998 kerättyjen, tietojen perusteella Suomessa oli tuolloin toiminnassa 2282 yksityistä toimintayksikköä, joista 39% tuotti asumispalveluja, 24% lasten päivähoitoja ja 13% kotipalveluja. Alueellisesti tarkasteltuna yksityisiä sosiaalipalveluja tuotettiin eniten Etelä-Suomessa, esimerkiksi puolet yksityisistä päiväkodeista sijaitsivat Uudellamaalla. Sen sijaan asumis- ja kotipalvelujen tuottajat olivat jakautuneet tasaisemmin eri puolille maata. (Kauppinen 1999, 11, 24; Sosiaali- ja terveysministeriö 1999, 79.)

Hoivayrittäjyyden kasvua voidaan siis osaltaan pitää julkisjohtoisen palvelumallin köyhtymisen ja alan yrittäjyyttä kannustavien lakimuutosten seurauksena. Myös kasvanut

työttömyys voi selittää hoivayrittäjyyden kasvua. Työttömyysuhan, määräaikaisten työsuhteiden kasvun ja epävarmuuden työn jatkuvuudesta voidaan katsoa ohjaavan ihmisiä yrittäjiksi toimeentulon turvaamiseksi. Kovalainen (1993) on naisyrittäjyyttä tutkiessaan tehnyt jaon yritystoimintaan työntäviin (push) ja vetäviin (pull) tekijöihin. Työntävillä tekijöillä hän viittaa siihen, että yrittäjyys voidaan nähdä parempana vaihtoehtona kuin muu toiminta, joka *työntää* yrittäjyyteen. Tämä muu toiminta voi olla aikaisempi työ, työttömyys tai pelko työttömyydestä. Työttömyyden ohella hoivayrittäjyyden suosion syitä voi myös löytyä alalla tapahtuneista laadullisista muutoksista, joista yhtenä merkittävämpänä mainittakoon työtahdin kiristyminen julkisella sektorilla. Tällöin esimerkiksi yrittäjyyteen perinteisesti liitetty itsenäisyyden mahdollisuus ja halua kokeilla jotain uutta, voi *vetää* yksilöä puoleensa. (Emt., 104-105.) Hoivayrittäjyyden kasvun yhteyksiä voidaan löytää myös asiakkaiden vaatimustason muuttumisesta. On esitetty, että alueellisista eroista ja kuntien itsehallinnosta johtuen olemme siirtymässä sosiaalisesta kansalaisuudesta kohti kulttuurista kansalaisuutta, jossa korostuvat demokratia ja kulutus kyseenalaistamalla palvelujen tarjoajan auktoriteetti. Tämä tarkoittaa sitä, että nyt ja tulevaisuudessa asiakas haluaa ja saa itse päättää kenen tarjoamia palveluja käyttää. (Simonen & Kovalainen 1998, 234, 249.)

Hoivayrittäjyydelle on muuttuvassa palveluntuotannossa asetettu paljon odotuksia, mutta siihen liittyen on esitetty myös runsaasti pelkoja ja ennakkoluuloja. Yleisesti hoivayrittäjyyteen liitetään pelko julkisen sektorin palvelujen liiallisesta yksityistämisestä. Tämä huoli syntyy kun julkisia palveluja ensin supistetaan ja työpaikkoja vähennetään, jonka jälkeen yksityiset palveluntuottajat nousevat vastaamaan yhä kasvaviin tarpeisiin. Palvelupluralismiin liitetään usein myös pelko siitä, että ns. ”alihankintamallissa” apua tarvitsevat myydään halvimman tarjouksen tehneelle. Lisäksi ollaan huolissaan rahastuksen mahdollisuudesta, siitä että yrittäjät olisivat enemmän kiinnostuneita rahasta kuin hoidettavien hyvinvoinnista. Tämänkaltaisten pelkojen voidaan nähdä juontuvan käsityksestä, että hoiva ja liiketoiminta eivät sovi yhteen. Toisen avuttomuuteen ja avun tarpeeseen perustuvaa liiketoimintaa saatetaan pitää jopa epäeettisenä. (Julkunen 1993, 39.)

Selitys näille huolille ja ennakkoluuloille voi löytyä siitä universaalisuuden ajatuksesta, jonka pohjalle suomalainen hyvinvointivaltio on rakennettu ja jonka perinne on edelleen

vahva. Tällä universalismin käsitteellä tarkoitetaan tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta ja siinä korostuu klassinen ”yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta”-tyyppinen ajattelu. Suomalaista hyvinvointivaltiota kehitettäessä universalismilla on viitattu lainsäädäntöön perustuvaan pakkoon palvelujen järjestelyssä vapaaehtoisuuden sijaan. Keskiössä on ollut koko väestöä koskevat oikeudet, yhtäläiset etuudet ja palvelujen saatavuus sekä yhtenäinen ja integroitu etuuksien järjestelmä. (Anttonen & Sipilä 2000, 148, 160.) ”Yksi julkisen sektorin oikeuttaja on ollut sille ominainen markkinoista poikkeava eetos, erityinen etiikka tai hyve” (Julkunen 2001, 250). Hoivapalvelujen yksityistämiseen onkin liitetty huolta siitä, että tämäntyyppisestä ”kaikille hyvä elämä” -ajattelusta ollaan siirtymässä markkinaperustaiseen ajatteluun. Palveluyrittäjien näkökulmasta yritys perustetaan kuitenkin vastaamaan siihen palvelutarpeeseen, johon julkisella sektorilla ei kyetä tai haluta vastata. Tällöin hoiva-alan yritykset syntyvät täydentämään jo olemassa olevia julkisia palveluja, eivät korvaamaan niitä. (Toivonen 1999, 13-14.)

Myös luottamus julkisen sektorin palveluihin ja niiden valvontaan on perinteisesti ollut Suomessa vankkaa, joten epäilyksiä yksityisten palvelujen laadusta on myös esitetty. Ala on kuitenkin ammatillistunut vuosien saatossa ja sen valvontaa on tehostettu. Laki (603/1996) ja asetus (1208/1996) yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta tulivat voimaan vuoden 1997 alussa. Lain mukaan esimerkiksi ympärivuorokautisia sosiaalipalveluja antavan palveluntuottajan on haettava lupa lääninhallitukselta ennen toimintansa aloittamista ja/tai olennaista muuttamista. Lain tavoitteena on ollut varmistua toiminnan asianmukaisuudesta, sekä ehkäistä heikkolaatuisten palvelujen tarjonta. Läninhallituksen tehtäväksi on tullut varmistaa, että toimintaedellytykset, eli henkilökunnan määrä ja koulutustaso sekä toimitilat ja välineet, ovat asianmukaisia suhteessa toiminnan laatuun ja laajuuteen. Myös vaatimus palvelusuunnitelman laatimisesta palveluntuottajan ja asiakkaan välillä on osa nykyistä laadun valvontaa. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1998, 1.)

Koska julkisen sektorin asema palveluntuottajana on edelleen vahva, ovat palvelujen käyttäjät tottuneet lähes maksuttomiin palveluihin. Palvelujen tarvitsijoiden maksukyky ja -halukkuus on ollut hyvinvointipalveluista alhaista, minkä voidaan nähdä estäneen voimakkaasti yrittäjyyden kehittymistä hyvinvointipalvelusektorilla. On myös todettu, että

alan yrittäjän on itse vaikea ajatella yritystään yritysmäisesti. Syynä tähän on pidetty sitä, että tarjottavat palvelut ovat pääsääntöisesti henkilökohtaisia palveluja, joiden hinnoittelu ja markkinointi on vaikeaa. Kynnys ottaa maksu tekemästään työstä voi myös olla korkea, koska vastaavaa työtä on tehty ennen ilman palkkaa. (Toivonen 1999, 9, 13.) ”Monille on epäselvää onko hoivabisneksessä kyse ansiotyöstä, vapaaehtoistyötä vai kenties ns. naapurinavusta” (Julkunen 1993, 39). Raija Julkunen vertaa feminiinistä hoivayrittäjyyttä osuvasti yksityisiin lääkäriasemiin, jossa ”lääkärin professionaalinen status suojelee ainakin osittain lääkäriä saalistussyytteiltä” (emt., 40).

Myös näkemykset hyvinvointialan yrittäjyydestä perinteisenä yrittäjyytenä vaihtelevat. Toisaalta hoivayrittäjyyttä ei pidetä yrittäjyytenä, koska kunta osallistuu monien yritysten kohdalla kustannuksiin joko ostopalvelusopimuksin tai asiakaskohtaisin maksusitoumuksin, tai avustamalla muutoin yksityistä palveluntuottajaa. Toisaalta taas hoivayrittäjyyteen suhtaudutaan yrittäjyytenä kuten muuhunkin yritystoimintaan, jolloin sen katsotaan täyttävän ne tunnusmerkit, joita yrittäjyyteen yleensä liitetään. (Toivonen 1999, 14.)

Koska hoivayrittäjyydessä on kyse suhteellisen nuoresta, 1990-luvun aikana laajentuneesta yrittäjyydenalasta, ei sen asemaa voida pitää vielä kovin vakiintuneena. Ennakkoluuloista ja negatiivisista käsityksistä huolimatta hoivayrittäjyys on nähty yhtenä tulevaisuuden mahdollisuuksista. Hyvinvoinnin sekatalouden näkökulmasta yrittäjyys hoiva-alalla voidaan nähdä ns. *välittävänä organisaationa*⁵ valtion, markkinoiden ja kotitalouksien välillä, jolloin se on riippuvainen näistä sektoreista, ja toimii yhdistelemällä niistä saatuja vaikutteita. Tämän tyyppisten organisaatioiden katsotaankin pystyvän nyt ja tulevaisuudessa vastaamaan riskiyhteiskunnan haasteisiin vakiintuneita sektoreita paremmin joustavuutensa ja muuntautumiskykynsä vuoksi. (Matthies 1996, 12-13.)

⁵ Välittävinä organisaatioina pidetään myös kirkkoa, kansalaisjärjestöjä, säätiöitä, yhdistyksiä, vapaaehtoistyötä ja omaisia (Matthies 1996, 11).

2.2 Hoivayrittäjyyden kansainvälinen vertailu

Suomalaisten yksityisten hyvinvointipalvelujen kehittymisen kansainvälinen vertailu on aloitettava kiinnittämällä tarkempaa huomiota pohjoismaisen sosiaalipolitiikan piirteisiin ja erityisesti sen eroavuuteen muista mahdollisista sosiaalipoliittisista malleista. Kun Suomen on katsottu edustavan muiden Pohjoismaiden kanssa skandinaavista tai sosiaalidemokraattista mallia on usein sen vastakohtina esitetty korporatiivinen ja liberalistinen sosiaalipoliittinen malli. (Kangas 1996, 135.)

Pohjoismaisen hyvinvointimallin yksi tunnusmerkeistä on ollut valtion, toisin sanoen julkisen sektorin keskeinen asema palvelujen tuottajana ja rahoittajana korkean verotuksen kautta. Sen sijaan korporatiivisen mallin mukaan, jota edustaa esimerkiksi saksalainen kansalaisyhteiskunta, valtion tehtäväksi on jäänyt tasata puutteellisuuksia, mutta ei luoda varsinaista valtiojohtoista hyvinvointimallia. Kansalaisyhteiskunnassa kansalaisjärjestöt tuottavat hyvinvointipalvelut valtion tukemina. Ihmisten toimeentuloturva perustuu työntekijöiden sosiaalivakuutukseen, jolloin kansalaisilla ei ole yhtenäisiä ja absoluuttisia oikeuksia, vaan ne perustuvat heidän asemaansa merkittävien yhteisöjen (kirkko, ammattikunta) jäseninä. Kansalaisyhteiskunta on pohjautunut ajatukseen, jossa on pyritty luomaan tasapainoa perheiden, järjestöjen ja valtion kesken. (Anttonen & Sipilä 2000, 198-206.)

Täysin vastakohtana valtiojohtoiseselle hyvinvointimallillemme pidetään liberaalista mallia, joka korostaa valtion sijaan yksilön vastuuta hyvinvoinnista. Selkeimmillään tällaista hyvinvointiliberalismia edustaa Yhdysvallat, jossa on omaksuttu tietynlainen valtionvastaisuus ja byrokratiakritiikki. Tämän mallin lähtökohtana on, että oma elämä turvataan omalla omaisuudella. Yksilön vastuu koskee myös perhettä, josta on huolehdittava tekemällä työtä, säästämällä, tuottamalla hoiva itse tai ostamalla se markkinoilta. Useaan muuhun maahan verrattuna tilannetta tasapainottaa kuitenkin se, että verojen jälkeen kansalaiselle jää enemmän rahaa käytettäväksi oman hyvinvointinsa turvaamiseen. Köyhyys on kuitenkin totaalisempaa ja pysyvämpää, kun elämä on pitkälti omista valinnoista kiinni. (Emt., 216-217, 234.)

Koska sosiaalipolitiikkamme perustuu yhteisvastuullisuuden ideologialle markkinapohjaisuuden sijaan, tekee se hoivayrittäjyyden kansainvälisen vertailun vaikeaksi. Pohjoismaiden välistä vertailua hankaloittaa puolestaan se, että alan yrittäjyyden mahdollistavat olosuhteet eroavat maiden välillä. Vaikka Ruotsin työmarkkinat näyttävät yhtä sukupuolijakautuneilta kuin Suomenkin, ja epätyypilliset työn tekemisen muodot, kuten osa-aikaisuus ja määräaikaiset työsuhteet ovat vuosien saatossa lisääntyneet molemmissa maissa, ja naisten yrittäjäys on ollut hyvin näkymätön ilmiö kaikkialla Pohjoismaissa, Pohjoismaat eroavat toisistaan taloudellisen kasvun, politiikan ja erityisesti työllisyyspolitiikan suhteen. Näillä tekijöillä on ollut merkittävä rooli kullekin Pohjoismaalle tyypillisen yksityisen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän muodostumiselle. (Kovalainen 1996c, 143.)

Suomalaista hoivayrittäjyyttä voidaan vertailla ruotsalaiseen hyvinvointialan osuuskuntatoimintaan ja työntekijävetoiseen yritystoimintaan, joka on Ruotsin sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä ollut Suomea laajempaa. Ruotsissa hyvinvointipalvelualan osuuskunnille on ollut tyypillistä läheinen suhde julkiseen sektoriin. Toimintaa tuetaan usein julkisella rahoituksella ja kunta saattaa olla myös osuuskunnan jäsenenä. Erityisen paljon osuuskuntia on Ruotsissa perustettu päivähoitosektorille, johtuen kunnallisen päivähoiton kyvyttömyydestä järjestää kaikille lapsille päivähoitopaikkoja. Tyypillisimmillään osuuskunnat ovat lasten vanhempien itsensä perustamia. (Laurinkari ym. 1997, 38, 41.) Viime vuosikymmenien aikana asenteet myös kunnan tukemia yksityisiä vanhusten hoidon palveluja kohtaan ovat muuttuneet Ruotsissa positiivisempaan suuntaan. Samaan aikaan myös voittoa tavoittelevat monikansalliset hoiva-alan suuryritykset ovat alkaneet levittäytyä Ruotsin suurimpien kaupunkien markkinoille. (Szebehely 1998, 274.)

Ruotsin hyvinvointipalvelujen osuuskuntatoiminnan suuren suosion syytä voidaan hakea osuuskuntatoiminnan historiallisista juurista taloudellisen toiminnan mallina, toisin kuin Suomessa, jossa puolestaan toiminimellä ja osakeyhtiöllä on vanhemmat perinteet. Myös harjoitettu politiikka ja lainsäädäntö ovat ohjanneet Ruotsissa yksityisten palveluntuottajien ja osuuskuntien kehitystä, lakisääteisten esteiden poistuminen 1990-luvulla esimerkiksi kolminkertaisti yksityisten päiväkotien määrän. Myös kuntien

puoluepolitiikalla, vasemmisto-oikeisto sektorilla, on nähty olevan yhteyksiä hyvinvointialan osuuskuntien määrään ruotsalaisissa kunnissa. Oikeistajohtoisissa kunnissa on havaittu vasemmistajohtoisia kuntia enemmän yksityistä palveluntuotantoa ja osuuskuntia. (Kovalainen 1999, 36; Laurinkari ym. 1997, 47-48.)

Britanniassa sosiaalipalvelujen yksityistämisellä on pisimmät perinteet.⁶ Vielä toisen maailmansodan jälkeen valtio tuotti kaikki sosiaalipalvelut, kunnes 1980-luvun lopulla tehtiin muutoksia, joiden myötä valtion rooli palveluntuottajana muuttui radikaalisti. Muutosten tarkoituksena oli tuoda kilpailua julkiselle sektorille ja näin parantaa sen laatua ja tehokkuutta, minkä johdosta paikallisia viranomaisia kehoitettiin ostamaan palveluja yksityisiltä yrityksiltä. Tämän kehityksen myötä Britanniassa ollaankin siirrytty monituottajajärjestelmään, jossa merkittävin rooli on yksityisten palveluntuottajien ohella vapaaehtoissektorilla ja informaalin hoivan tuottajilla, eli perheenjäsenten tuottamalla hoivalla. (Land & Lewis 1998, 51-52.)

Suomalaisen yhteiskunnan taloudellisen tilan heikentymisen seurauksena on hyvinvointivaltiossamme tapahtunut muutoksia, joiden seurauksena sosiaali- ja terveyspalveluiden mallin on täytynyt muuttua. Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomi on lamavuosien seurauksena käyttänyt vähiten bruttokansantuotteestaan sosiaalihuoltoon, jolloin myös julkinen palvelujen tarjonta on ollut heikompaa. Tästä johtuen yksityistäminen on ollut Suomessa muihin maihin verrattuna yleisempää ja sen vastustus vähäisempää. Hoivayrittäjyyden yleisyyden syitä muihin Pohjoismaihin verrattuna voidaan myös hakea korkeammasta työttömyyden asteesta ja väestön alueellisesta jakautumisesta. Yhtenä selittävä tekijänä voidaan pitää myös suomalaisten historiallista ja kulttuurista taustaa, jossa korostuvat agraariyhteiskunnan ajoilta jäänyt pienten yksiköiden ja itsehallinnon arvostus sekä byrokratian vastustus. (Simonen & Kovalainen 1998, 251.)

Tässä tutkimuksessa tarkasteltavassa hoivayrittäjyydessä on siis kyse hyvin kansallisesta ilmiöstä, jolla on juurensa juuri suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehityksessä. Kansainvälisessä vertailussa voidaan toki löytää jotain yhteneväisyyksiä, mutta jokaisen

maan yksityisen hyvinvointipalvelualan muodostumista tulee tarkastella osana kutakin sosiaalipoliittista mallia ja yhteiskunnallista kehitystä. Alan yrittäjyyden kasvuun näyttäisikin siis vaikuttavan yhteiskunnan taloudellisen tilan ja työttömyysasteen ohella maassa harjoitettu politiikka, kulttuuriset tekijät ja perinteet, sekä yritystoiminnan harjoittamisen perinteet. Suomalaisessa hoivayrittäjyydessä ei siis ole kyse liberalistiseen ideologiaan siirtymisestä eikä kansainvälisestä ”hoivabisneksestä”, vaan uudenlaisista paikallisista toimijoista, jotka ovat syntyneet yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena, ja jotka toimivat välittävinä organisaatioina julkisen ja yksityisen sektorin rajalla purkaen samalla niiden dikotomiaa.

3. Yrittäjyyden tarkastelun tapoja ja mahdollisuuksia

Käsittelen seuraavassa yrittäjyyttä ja yrittäjyyskuvia niiden tutkimustraditioiden kautta, joista käsin niitä on perinteisesti tutkittu. Tarkoituksena on selvittää minkälainen yrittäjyyskuva tai -kuvat näiden traditioiden taustalta löytyy, ja mikä on niiden yhteys yrittäjien puheeseen perustuvaan tutkimukseen. Luvun tarkoituksena on myös selvittää puhunnalla tuotettua yhteiskunnallista yrittäjyyskuvaa, sen taustoja, ja yhteyksiä toimijoiden puheeseen omasta yrittäjyydestään.

Lähden liikkeelle tarkastelemalla perinteistä yrittäjyystutkimusta, jossa yrittäjyys ja yrittäjä määritellään taloudellisen toiminnan perspektiivistä, korostamalla yhtäältä individualismia ja toisaalta relationismia yrittäjyyden määrittelyssä. Tämän jälkeen tarkastelen suomalaista yrittäjyyspuhunutta yhteiskunnallisella tasolla, ja sen luomaa yrittäjyyskuvaa suhteessa yrittäjien puhunutta koskeviin tutkimuksiin. Seuraavaksi siirrän näkökulman koskemaan naisyrittäjyyttä, tarkastelemalla jonkin verran siihen liittyvää

⁶ Jo vuonna 1942 lanseeratun *Beveridge* -ohjelman tarkoituksena oli vahvistaa kansallista yhtenäisyyttä. Ajatuksena oli kehittää hyvinvointivaltiota yhdistämällä markkinataloutta ja sosiaalista yhteisvastuullisuutta, jolloin kansalaisten tuli osallistua kykujensä mukaan kansakunnan hyvinvoinnin rakentamiseen. (Anttonen & Sipilä 2000, 54.)

tutkimusperinnettä ja sen yhteiskunnallisia taustoja. Lisäksi kiinnitän huomiota yrittäjyyteen hoiva-alalla, sen erityispiirteisiin ja perinteeseen.

Koska naisyrittäjien puhuntaa ei olla juurikaan aikaisemmin tutkittu, ja koska tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on selvittää naisyrittäjien puhunnalla rakentamaa yrittäjyyskuvaa, tarkastelen lopuksi naisten kerrontaa omaelämäkerrallisesta tutkimusperinteestä käsin. Tarkastelen sitä kuinka naisten kerrontaa omasta elämästään voidaan lähestyä.

Koko luvun tavoitteena on rakentaa tutkimuksen teoreettista viitekehystä lähestymällä yrittäjyyttä aluksi laajemmasta yhteiskunnallisesta näkökulmasta kaventaen sitä vähitellen koskemaan naisyrittäjyyttä yhdellä sen osa-alueista. Tehtävänä on luoda taustaa sille, minkälainen yrittäjyyskuva yhteiskunnassamme vallitsee, mihin näkemyksiin se pohjautuu, mitkä ovat sen yhteydet naisyrittäjien kertomuksissa luomiin yrittäjyyskuviin ja kuinka näitä kertomuksia tulisi tarkastella.

3.1 Yrittäjyyden individualistinen tausta

Yrittäjyyttä on tieteellisissä tutkimuksissa perinteisesti lähestytty taloustieteellisestä ja psykologisesta näkökulmasta käsin. Taloustieteellisen tutkimuksen lähtökohtana on ollut ajatus yrittäjän pyrkimyksestä taloudelliseen hyötyyn ja voittoon. Käsitteissä on korostunut yrittäjän toiminnallinen rooli voiton kasvattamisen, riskin kantamisen ja innovatiivisuuden korostamisen kautta.⁷ (Vesala 1996, 20.)

Psykologisessa yrittäjyystutkimuksessa on puolestaan tarkasteltu yrittäjän käyttäytymistä, motivaatiotekijöitä ja persoonallisuutta piirreteorioista käsin. Yrittäjään on liitetty erilaisia ominaisuuksia kuten kasvuhakuisuus, suoriutumistarve ja sisäinen kontrolliodotus eli usko omaan vaikutusmahdollisuuteen elämässä. (Eml, 20-22.) Psykologisen tutkimuksen klassikkona pidetään McClellandin (1961) yksilön suoriutumistarpeeseen perustuvaa

⁷ Uusklassinen taloustieteellinen ajattelu pohjautuu käsitteelle, jonka mukaan ”yksilö laskelmoi odotettavissa olevat taloudelliset hyödyt ja vertaa niitä vaihtoehtoiskustannuksiin ja valitsee preferenssijärjestyksensä kannalta parhaana

utkimusta, jonka taustalla vaikuttaa käsitys yrittäjyydestä synnynnäisenä ominaisuutena. Yrittäjille ominaisina piirteinä on nähty mm. halu asettaa ja saavuttaa tavoitteita, tarve oman elämän hallintaan sekä halu ongelmanratkaisuun. (Ruuskanen 1995, 18.)

Yrittäjyyttä on tarkasteltu myös sosiologisesta näkökulmasta. Suosittu sosiologinen tapa lähestyä yrittäjyyttä on ollut erilaisten yrittäjyystypologioiden muodostaminen, joissa on pyritty yhdistämään yrittäjän rooli ja suhtautuminen yritykseen eräänlaisena yrittäjämäisenä identiteettinä. Tunnetuimpia yrittäjyystypologioita on Richard Scasen ja Robert Goffeen (1982) typologia, jossa yrittäjistä on luotu neliasteinen skaala. Skaalan alkupäässä on yrittäjä, joka työllistää vain itsensä, ja loppupäässä yrittäjä, joka ei itse osallistu tuotantoon vaan kontrolloi ja ohjaa työntekijöitään.⁸ Toinen tunnettu typologia on John Stanworthin ja James Curranin (1973) typologia, joka perustuu ajatukseen siitä, että yrittäjän identiteetti muovautuu ns. käsityöläisestä johtajaksi yrityksen taloudellisen kasvun ja laajentumisen myötä.⁹ (Kovalainen 1993, 70-71.)

Tällainen klassinen yrittäjyyden määrittely näyttääkin perustuvan omaan aikaansa ja saaneen vaikutteita vallitsevasta ihmiskäsityksestä ja taloudellisesta ajattelusta. Määrittely on seurannut yhteiskunnallista kehitystä, jossa näkyvät kunkin aikakauden arvot. Esille on kuitenkin aina noussut yrittäjyyteen liitetty riski ja epävarmuus; yrittäjä on nähty riskin luoja ja kantajana. Tyypillisesti esille ovat nousseet myös yrittäjyyteen liitetyt persoonallisuudenpiirteet, kuten innovatiivisuus ja autonomia. (Leskinen 1999, 45, 52.) Kaiken kaikkiaan merkille pantavaa on se, että erilaisia tieteenalojen lähestymistapoja leimaa yrittäjyyden *individualistinen* kehystäminen, jolloin tarkastelun keskiössä on yksilön toiminta ja hänessä vaikuttavat tekijät¹⁰ (Vesala 1996, 6).

pitämänsä vaihtoehdon” (Ruuskanen 1995, 19). Kysymys on siis rationaalisen valinnan mallista, joka määräytyy kysynnän ja tarjonnan ehdoin. (Emt., 19.)

⁸ Vaiheet: “own-account worker”, “small employer”, “owner-manager” ja “owner-controller” (Kovalainen 1993, 71).

⁹ Vaiheet: ”craftsman-entrepreneur”, ”classical entrepreneur” ja ”manager entrepreneur” (Kovalainen 1993, 71).

¹⁰ Vesala (1996) tarkastelee tutkimuksessaan ”Yrittäjyys ja individualismi: relationistinen linjaus” kuinka individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva ilmenee kahdentoista palvelun-, kaupan- ja tuotannon alan yrittäjän puheessa yrittäjyydestään. Kyseessä on laadullinen asennetutkimus erilaisten yrittäjyyttä koskevien väittämien muodossa, jossa metodina on käytetty retorisen argumentaatiolähestymistavan mukaista diskurssianalyysia.

Koska yksimielisyyteen yrittäjyyden määrittelyssä ei ole päästy, siirretään näkökulmaa kielen kautta, eli puhunnalla tuotetun yrittäjyyden tarkasteluun. Myös puhunutta tarkasteltaessa vallitsevana nousee esiin puhetapa, jossa yrittäjyyden kuvauksia leimaa individualismi. Autonomia ja oman edun tavoittelu eli individualismin utilitaristinen puoli on löydettävissä jo arkikieleen vakiintuneissa ilmauksissa, joissa yrittäjää kuvataan ”oman onnensa seppänä” tai ”oman itsensä herrana”. Ilmauksissa kuten ”itsensä löytäminen” tai ”itsensä toteuttaminen” korostuu puolestaan individualismin ekspressiivisempi eli ilmaisullisempi puoli. (Ks. Bellah 1985.) Näissä ilmauksissa tulee esille individualistinen ajatus yksilön ainutlaatuisuudesta, joka taas vaatii yksilöllistä ilmaisua. (Vesala 1996, 2-16.)

3.2 Yrittäjyyskuvan relationistinen täydennys

Individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti yrittäjyyden keskiössä on siis yksilö, joka nostetaan erilleen sosiaalisesta ympäristöstään, pitäen ympäristöä roolin kuvaamisen taustalla. Kari Mikko Vesala (1996, 7) on kuitenkin todennut tämän kuvaustavan vajaanavaksi, sillä jo taloudellisen toiminnan näkökulmasta yrittäjä ei voi koskaan olla absoluuttisen riippumaton, koska yrittäjän asiakas edustaa omalla tavallaan aina yhteistyötä. Sosiaalisen verkoston merkitys yrittäjälle tulee siis esille jo välttämättömien taloudellisten resurssien saavuttamisen mahdollistajana.¹¹

Resurssinäkökulman ohella myös yrittäjän henkilökohtainen verkosto voidaan nähdä välttämättömänä tämän identiteetin ja hänen persoonallisen elämäntapansa synnyttäjänä. Sosioekonomisesta näkökulmasta vain muiden läsnäolon kautta yrittäjä voi kokea itsensä yrittäjäksi individuaalisella tavalla.¹² Vesala (1996) täydentääkin individuaalista yrittäjyyskuvaa *relationistisella* lähestymistavalla, jossa yrittäjyyden kuvauksia ja

¹¹ Petri Ruuskanen (1995, 127) puhuu *sosiaalisesta individualismista* esittäessään verkostoyrittäjyyden yrittäjyydelle asettamia yhtäältä individualistisia ja toisaalta sosiaalisia vaatimuksia. Yhtäältä itsenäisyys ja toisaalta yhteistyö nähdään yrityksen kasvamisen ja laajentamisen edellytyksenä.

¹² Resurssi- ja sosioekonomisen näkökulman ohella Bengt Johannisson (1996, 15-16) korostaa sosiaalisen verkoston merkitystä yrittäjälle myös strategisessa mielessä, jolloin verkoston tarkoituksena on tarjota välineitä muutoksen kohtaamiseen ja oppimiseen. Johannisson huomauttaa, että käytännön toiminnassa nämä verkostot yhdistyvät henkilökohtaisiin ja ystävyysperustuihin siteihin, joten niitä on mahdotonta erottaa toisistaan.

yrittäjyyspuhunaa tarkastellaan suhteessa ympäristöön, ja yrittäjän roolia yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutussuhteen kautta. (Emt., 41-50.)

Myös Saija Katila (2000, 19-24)¹³ tarkastelee omassa tutkimuksessaan yrittäjää suhteessa ympäristöönsä ja laajentaa samalla relationistista linjausta nostamalla esiin yhteisön moraalijärjestyksen ja sosiaaliset normit yrittäjän päätöksenteon ja toiminnan taustalla. Voiton tavoittelu on peruseriaate, mutta siihen pyritään huomioimalla yrittäjän sosiaalisen verkoston sisäistämiä sosiaalisia ja moraalisia tekijöitä. Huomioon on otettava mm. yrittäjyysyhteisö, etninen, rodullinen ja uskonnollinen yhteisö, paikallisyhteisö sekä ammattiyhteisö. Näiden yksilöiden toimintaa ohjaavat periaatteet muodostuvat ja uusiutuvat toimijoiden vuorovaikutuksessa ja niitä ylläpidetään puhekäytäntöjen kautta. Kun yrittäjyystutkimuksessa otetaan huomioon yrittäjän henkilökohtaiset suhteet ja sosiaalinen verkosto, yrittäjän toimintaa voidaan katsoa ohjaavan taloudellisten päämäärien lisäksi mm. moraali, tunteet, sosiaalisuus, hyväksynnän tarve, status ja valta.

3.3 Yhteiskunnallinen yrittäjyyspuhunta ja toimijoiden puhe

Kun pyrkimyksenä on ymmärtää ja selvittää yrittäjien puheesta rakentuvaa yrittäjyyskuvaa on näkökulmaa ensin laajennettava yhteiskunnan tasolla käydyn puhunnan tai *puheavaruuksien*¹⁴ (ks. Alasuutari 1996) tarkastelemisen suuntaan. Petri Ruuskanen (1995, 35) korostaa yhteiskunnallisen yrittäjyysretoriikan roolia poliittisen todellisuuden ja ajatusmallien synnyttäjänä sekä ratkaisuvaihtoehtojen rajaajana. Jotta ymmärtäisi toimijoiden puhetta on ymmärrettävä myös yhteiskunnallisen yrittäjyysretoriikan merkitys siinä.

¹³ Saija Katilan (2000) tutkimuksen ”*Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat*” keskiössä on maanviljelijä-yrittäjäperheiden elämäntapaan liittyvä moraalijärjestys, jota hän lähestyy yrittäjäperheiden käyttämien selviytymisstrategioiden kautta. Tutkimus on etnografinen elämäntapatutkimus, jossa hän käyttää välineenään elämäkerrallista lähestymistapaa.

¹⁴ Pertti Alasuutari (1996) käyttää diskurssista termiä puheavaruus, joka ”ei viittaa vain sanoihin tai asioihin, vaan ne yhdistävään laajempaan kokonaisuuteen” (emt., 18).

Historiassa taaksepäin mentäessä on löydettävissä yrittäjyyteen liittyvää ristiriitaista puhuntaa. Suomessa 1970 ja 1980-luvuilla yrittäjyyteen suhtauduttiin yhtäältä riiston lähtökohtana, jolloin yrittäjään liitettiin itsekkyyks sekä toisten hyväksi käyttäminen kyseenalaisin keinoin. Toisaalta yrittäjyys nähtiin yhteistä hyvää luovana taloudellisena toimintana ja jalona kutsumustyönä. Nytemmin maatalouden rakennemuutoksen ja lamavuosien seurauksena puhunnassa ollaan siirrytty enemmän yrittäjyyden roolin korostamiseen sekä kansantalouden kannalta että lääkkeenä työttömyyden ehkäisemisessä. Erilaisissa kehitysohjelmissa, ja myös muussa yhteiskunnallisessa puheessa on ihannoivaan ja ideologiseen sävyyn korostettu väestön omatoimisuutta ja vastuuta työpaikkojen luomisessa. Kehittämisstrategioissa on korostunut yrittäjyyden välttämättömyys väistämättömän talouden ja tuotannon muutoksen edessä. Ominaista on ollut myös ns. ”sisäinen yrittäjä” (intraprenööri) -käsitteen markkinoiminen ja laajentaminen myös palkkatyötä koskevaksi, jolloin työntekijöidenkin kohdalla on alettu puhua yrittäjämäisen työasenteen omaksumisesta. (Koiranen 1993, 62; Ruuskanen 1995, 15, 28, 66; Vesala 1996, 29-30.)

Myös yhteiskunnallista yrittäjyysretoriikkaa on leimannut individualistinen yrittäjyyskuva, jossa yrittäjyys on nähty sisäisenä ominaisuutena tai toiminnan mallina, ja yksilö yhteiskunnan taloudellisen kehityksen eteenpäinviejänä. Toisaalta on myös peräänkuulutettu verkostoitumista joustavamman tuotannon edellytyksenä. Tutkimukset yrittäjyyden yhteiskunnallisten puheavaruuksien yhteyksistä toimijoiden, eli yrittäjien, puheeseen tarjoavat jossain määrin poikkeavia näkökulmia yrittäjyyttä koskevan puhunnan tarkasteluun. Yhteiskunnallisen puhunnan taustalta nouseva liiketaloudellinen yrittäjyysmalli, joka korostaa jatkuvaa pyrkimystä liiketoiminnan kasvattamiseen, näyttäisi olevan ristiriidassa yrittäjätason puheen kanssa. (Ruuskanen 1995.)

Ruuskanen (1995, 88-103)¹⁵ havaitsi, että hallinnollis-poliittisen yrittäjyyspuhunnan korostama yrittäjien verkostoituminen tuotannon joustavoittamiseksi ei saanut pohjaa toimijoiden puheessa. Päinvastoin yrittäjät korostivat yrittäjyyttä vaihtoehtona

¹⁵ Ruuskanen (1995) tarkastelee tutkimuksessaan ”Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytäntöinä” retoriikkaa, jota yrittäjyydestä käytetään erilaisissa hallinnollis-poliittisissa aluekehitysohjelmissa sekä sen yhteyksiä maaseudulla toimivien pienyrittäjien puhekäytäntöihin. Näiden rinnalla hän tarkastelee ideaalityyppistä yrittäjyyspuhuntaa yhteiskunnallisella tasolla. Toimijoiden puhetta edustaa kuuden maaseutuyrittäjän haastattelu. Välineinään hän käyttää tekstiorientoitunutta diskurssianalyysia sekä diskurssidynamiikkaa tarkastellessaan yrittäjyyttä käsitteleviä tekstejä ja niiden sisältöjä.

työttömyydelle, jolloin päätavoitteeksi nousi ansaita vakinaisen työn kautta kohtuullinen elanto. Yrittäjyydestä haettiin sitä mitä palkkatyöstäkin, tavoitteena ei ollut uusien vaihtoehtojen etsintä tai toiminnan laajennus. Kärjistäen kysymys oli palkkatyömaisen työn luomisesta itse, kun kotipaikkakunta ei pystynyt sitä perinteisemmällä tavalla tarjoamaan.

Myös Katila (2000) on lähestynyt omassa tutkimuksessaan niitä sosiaalis-kulttuurisia jännitteitä, jotka syntyvät yrittäjien yksilöllisten pyrkimysten ja yhteiskunnallisten edellytysten välille. Hän on kiinnittänyt huomionsa maanviljelijäyrittäjien elämäntarinoista nouseviin selviytymisstrategioihin, joita he ovat käyttäneet maatalouden rakennemuutoksen ja maanviljelyn ”yrittäjämäistämisen” aikana. Lähtökohtana on ollut ajatus siitä, että yrittäjyysajatteluun siirtyminen edellyttäisi muutoksia maanviljelijöiden elämäntavassa, tunnesäännöissä ja moraalijärjestyksessä. Katilan mukaan ”yhteiskunnallisella yrittäjyysretoriikalla on usein normatiivinen taloudellisia arvoja korostava sävy, joka peittää alleen ihmiselämän moninaisuuden” (emt., 233). Tämä retoriikka on vaatinut maanviljelijöitä kyseenalaistamaan vanhan moraalijärjestyksen ja sitä tukevat tunnesäännöt, ilman että uutta moraalijärjestystä on tullut tilalle. Muutosvaatimuksista huolimatta maanviljelijäyrittäjien toiminnan ideologinen taustavire näyttää kuitenkin pysyneen yllättävän samanlaisena. Toiminnan jatkuvuuden, vaatimattoman elämän, ilmaisen työn normin ja luonnonläheisyyden korostuminen maanviljelijäyrittäjien elämäntarinoissa ei näytä käyvän yksin liikeytaloudellista yrittäjyysmallia korostavan yhteiskunnallisen puhunnan kanssa. (Emt., 12, 233-234.)

Minkälaista sitten on toimijoiden eli yrittäjien puhe ja mihin se perustuu? Jos tarkastellaan yrittäjyyttä yhteiskunnallisen yrittäjyysretoriikan korostamasta taloudellisen voiton tavoittelun näkökulmasta, toimijoiden puheessa on noussut esiin ajatus kohtuullisesta toimeentulosta. Erityisesti tämä näkökulma on korostunut Ruuskasen (1995) ja Katilan (2000) tutkimuksissa, joissa kohteena ovat olleet maaseudulla toimineet yrittäjät. Toiminnan ensisijaisena motiivina on esitetty selviytyminen ja eloonjääminen, ei taloudellisen toiminnan kasvattaminen. Myös Vesalan (1996) tutkimuksessa itsenäisyys nostettiin taloudellisen voiton tavoittelun edelle. Esiin nousi kuitenkin myös se, ettei yrittäjällä ole mitään taloudellista menestymistä vastaan, kysymys onkin siitä asetetaanko se määrätietoisen toiminnan tavoitteeksi vai onko sen merkitys toissijainen.

Yhteistä näissä tutkimuksissa esiinnousseelle toimijoiden puheelle on ollut yrittäjyyden kuvaaminen erottelemalla yrittäjyys ja palkkatyö toisistaan. Yrittäjän mahdollinen voiton tavoittelu, koettu itsenäisyys ja työhön sitoutuminen määriteltiin suhteessa palkkatyöhön, johon näitä elementtejä ei katsottu kuuluvaksi. Vesalan (1996, 153-154) mukaan juuri tällainen itsenäisyyden, omien ominaisuuksien ja oman työpanoksen korostaminen tuloksen määrittäjänä ovat osoituksia yrittäjän individualistisesta yrittäjyyskuvan rakentamisesta.

Toisaalta toimijat rakentavat yrittäjyyskuvaa myös kritisoimalla individualismia käytännön toiminnassa. Yrittäjien puheessa on korostunut sidonnaisuus muihin sekä vuorovaikutussuhteiden merkitys. Sosiaalisissa suhteissa yrittäjät ovat painottaneet asiakas- ja työntekijäsuhteita sekä niiden merkitystä taloudellisen tavoittelun kannalta perinteisten resurssisuhteiden sijaan. Yrittäjät ovat pitäneet tärkeänä myös sosiaalisten suhteiden laatua ja tiedostaneet näin myönteisten vuorovaikutussuhteiden luomisen merkityksen yrittäjyyden tuloksen kannalta. Yrittäjä ei siis ole lähtökohtaisesti yhteistyötä vastaan ja itsellisyyden puolesta, vaan kysymys on pikemminkin siitä minkälaisen merkityksen sosiaaliset suhteet, tarkemmin yhteistyö ja yhteistyökumppani, saa oman yrittäjyyden kannalta. Vesalan mukaan kyse on individualismin relationistisesta kritiikistä, kielenkäytöstä, jossa individualismi vaikuttaa yrittäjän ”edustuskieltä” ja relationismi yrittäjän ”äidinkieleltä”. (Emt., 145-158.)

3.4 Yrittäjyyskuvan maskuliinisuus ja feminiininen hoivayrittäjyys

Edellä esitetyt, eri tieteenalojen näkökulmiin perustuvat yrittäjyyskuvat perustuvat miesyrittäjillä tehtyihin tutkimuksiin. Naisyrittäjyyttä on tutkittu meillä ja maailmalla huomattavasti vähemmän. Tyypillistä näille tutkimuksille on ollut piirreteoreettinen lähestymistapa sekä naisyrittäjiä yleistävät typologiat.

Suomessa Sirpa Hajba (1985) on tutkinut mies- ja naisyrittäjien persoonallisuutta piirreteorioista käsin esittäen, että naisyrittäjiltä on löydettävissä sekä maskuliinisia että feminiinisiä piirteitä. Hajba on kuvaillut yrittäjiä ”androgynityyppisinä”, voimakkaita persoonallisuuden piirteitä omaavina henkilöinä. Kysymys ei siis hänen mukaansa ole yrittäjän sukupuolesta vaan yrittäjän ominaisuuksista, joiden on täytettävä ne vaatimukset, joita yrittäminen taloudellisessa ympäristössä edellyttää. (Emt., 8, 20.) Toisin sanoen Hajban mukaan naisyrittäjä voi olla feminiininen, mutta hänen on myös täytettävä ne maskuliiniset ominaisuudet, jotka ovat menestyksellisen yrittämisen edellytyksiä.

Yleisin naisyrittäjyydestä esitetty typologia on Scasen ja Coffeen (1985) (ks. myös Hajba 1986) naisyrittäjistä luoma typologia, joka on muodostettu tarkastelemalla naisten kiinnittymistä ideaaleihin (individualistisiin) yrittäjyyden elementteihin, kuten autonomisuuteen ja voiton tavoitteluun, sekä tarkastelemalla naisten asennoitumista perinteisiin sukupuolirooleihin. Näiden perusteella on kehitelty nelikenttä neljästä naisyrittäjätyypistä, joista ”traditionaalinen naisyrittäjä” (conventional women) yhdistää vaivatta yrittäjyyden ja perinteisen naisen roolinsa, ja sijoittaa yrityksensä naisille perinteisinä pidetyille sektoreille, kuten esimerkiksi käsityön tai kauneudenhoidon pariin. ”Innovatiivisella/uudella naisyrittäjällä” (innovative proprietors) on puolestaan voimakas itsenäinen yrittäjämotivaatio, samalla hän hylkää perinteisen sukupuoliroolinsa tai keskittyy yrittäjyyteen sen kustannuksella. ”Konservatiivinen naisyrittäjä” (domestic proprietors) puolestaan kiinnittyy enemmän naisen rooliin ja vain vähäisesti yrittäjyyteen, jolloin kotirooli asettaa yrittäjyydelle rajat. Naisyrittäjää, joka taas kiinnittyy heikosti sekä yrittäjyyden ideaaleihin että sukupuolirooliinsa, kutsutaan ”radikaaliksi naisyrittäjäksi” (radical proprietors). Tämä naistyyppi pyrkii pois perinteisestä sukupuoliroolistaan ja

työmarkkinoiden alisteisesta asemasta, mutta ei liitä yrittäjyyteen sen perinteisiä tavoitteita, kuten voiton maksimointia. (Kovalainen 1993, 78-80.)

Sosiologista näkökulmaa naisyrittäjyydestä Suomessa edustaa mm. Anne Kovalaisen tutkimukset (ks. esim. 1993; 1996b). Kovalaisen (1993) lähtökohtana on muun muassa ollut etsiä yhteyksiä naisten työmarkkina-aseman ja naisyrittäjyyden väliltä, jolloin sukupuoli on noussut tutkimuksen keskiöön. Hän on tutkimuksissaan yhdistänyt 1970-1980-luvuilla alkaneen naisyrittäjyyden kasvun naisten palkkatyön kehitykseen sekä yhteiskunnassa tapahtuneeseen yleiseen yrittäjyyden kasvuun. Naisyrittäjyyden kasvu näyttäisi Kovalaisen mukaan olevan seurausta naisten työmarkkinoille tulosta, jonka johdosta naisten yrittäjyys on luonnollisesti keskittynyt naisten perinteisille aloille, kuten palvelusektorille. (Emt., 11-31.)

Naisyrittäjyyttä ja sen syntyä voidaan siis tarkastella työmarkkinateorioiden kautta samalla kun tarkastellaan naisten asemaa yleisesti työmarkkinoilla. Aihetta voidaan lähestyä yksilön ominaisuuksien näkökulmasta, jolloin korostuu sosialisatian ja koulutuksen merkitys sukupuoliroolien omaksumisessa, joiden katsotaan ohjaavan sukupuolten suuntautumista työmarkkinoille. Toisaalta sukupuolistuneita työmarkkinoita ja siitä johtuvia palkkaeroja voidaan lähestyä myös neoklassisen työmarkkinateorian lähtökohdista, eli tarkastella työn tuottavuutta. Tämän näkökulman pohjalta perinteisille naisten aloille on ollut ominaista työvoiman runsas tarjonta ja vähäinen kysyntä, jolloin tuottavuus ja palkat ovat olleet alhaisia, mikä on puolestaan nostanut miesten hallitsemien alojen palkkoja. Yhtäläillä naisyrittäjyyttä voidaan lähestyä myös työmarkkinoiden ja talouden rakenteellisten mekanismien kautta. Tarkastelun keskiössä ovat tällöin ne organisaatioiden, työmarkkinoiden ja talouden institutionaaliset esteet, jotka estävät naisia saavuttamasta tiettyjä ammatteja ja ammatillisia statuksia. (Kovalainen 1993, 86-89.)

Kun naisyrittäjyyttä tarkastellaan työmarkkinateorioiden kautta törmätään väistämättä siihen tosiseikkaan, että naisten asema työmarkkinoilla on miehiin nähden ollut sekundaarinen.¹⁶ Joidenkin näkemysten mukaan yrittäjyys on nähty naisille pakokeinona tästä alisteisesta asemasta (vrt. radikaali naisyrittäjä). Kovalainen (1993) korostaa

kuitenkin, että myös yrittäjyys on sukupuolistunutta ja sitä ohjaavat ja määrittelevät patriarkaaliset prosessit. Yrittäjän määritelmä on maskuliininen, jolloin mies määrittää standardin josta nainen poikkeaa. Yrittäjyys ei näin Kovalaisen mukaan vapauta naista sukupuolistuneista työmarkkinoista tai patriarkaalisista suhteista työhön, vaikka he itse kokisivat valinnastaan itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. (Emt., 214-219.)

Kovalainen (1999) on etsinyt myös syitä siihen, miksi mies- ja naisyrittäjien välillä on perinteisesti nähty eroja. On yleisesti esitetty, että naiset kommunikoivat ja neuvottelevat, kun taas miehet käskyttävät ja komentavat. Yleisesti oletetaan myös, että syy siihen miksi naisten yritykset ovat usein pieniä ja pysyvät pieninä, ja miesten yritykset ovat vastaavasti enemmän kasvuhakuisempia, löytyisi sukupuolten välisistä eroista. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi yrityksen kasvuvauhtiin näyttäisi vaikuttavan sukupuolen sijasta enemmän kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät, kuten naisyrittäjän elämäntilanne ja naiseudesta johtuvat uskottavuusongelmat. Miesten valtaamalla yrittäjyyden aloilla, kuten teollisuudessa sekä kuljetus- ja rakennusaloilla, myös liiketoiminnan kasvattaminen on helpompaa. Sen sijaan työvoimaintensiivisillä palveluyrittäjyyden aloilla, kuten sosiaali- ja terveysalalla, kasvua hidastavat julkisen palvelujärjestelmän luomat perinteet, sosiaali- ja terveyspalveluista säädetyt lait ja määräykset sekä palvelun laadun jatkuva kontrolli. Kovalaisen mukaan sukupuoli ei siis näyttäisi selittävän miesten ja naisten taloudellisen menestymisen tavoittelua, vaan syitä tulisi pidemminkin etsiä toimialojen eroista. (Emt., 31-33, 42.)

Edellä esitetyt perinteiset lähestymistavat naisyrittäjyyteen sekä Kovalaisen tutkimukset näyttäisivät edelleen korostavan yhteiskunnallisen yrittäjyyspuhunnan ja yrittäjyyskuvan individualistista luonnetta, jossa ideaaliyrittäjä on mies joka pyrkii jatkuvaan liiketoiminnan kasvuun. Naisyrittäjää on onnistumatta pyritty mahdollistamaan tähän yrittäjyyskuvaan sopivaksi, mikä on nostanut esiin useita kysymyksiä sukupuolten eroista yrittäjyyden kuvaamisessa. Naisyrittäjien piirretutkimus on nostanut esiin maskuliinisten piirteiden ylivoimisuuden yrittäjän persoonallisuutta määriteltäessä. Myös naisyrittäjien tyypologiat perustuvat taloudellisen tavoittelun pyrkimykselle, jonka on nähty olevan ristiriidassa naisen perinteisen sukupuoliroolin kanssa.

¹⁶ Segmentaatioteorian mukaan Jouko Nätti (1989) käyttää jakoa primaarisiin ja sekundaarisiin työmarkkinoihin, joista jälkimmäinen on ollut naisten tölle ominaista aluetta. Myös asema segmentissä näyttää riippuvan sukupuolesta ja sosioekonomisesta asemasta, miesten asema näyttää olevan vahvempi jokaisessa segmentissä. (Emt., 21, 42.)

Naisyrittäjyyttä tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon myös yrittäjyyden alasta johtuvat tekijät, kuten naisten osuus alan yrittäjistä sekä alaan liittyvä perinne. Naisyrittäjyyttä kokonaisuudessaan tarkasteltaessa onkin havaittu, että yli 70% palvelusektorin yrityksistä on juuri naisten hallussa (Kyrö 2002, 52). Myös vuonna 1996 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan hoivayrittäjien sukupuolijakaumasta 83% oli naisia ja vain 17% miehiä ¹⁷(Kovalainen ym. 1996b, 14). Hoivayrittäjyydessä on siis kyse hyvin naisvaltaisesta yrittäjyyden alasta, mutta mistä tämä naisvaltaisuus sitten johtuu?

Hoivatyö on perinteisesti nähty kutsumusammattina, jolloin halukkuutta alalle hakeutumiseen on selitetty naisten erityisellä kiinnostuksella ihmissuhdetyötä kohtaan. Alan suosion syytä naisten keskuudessa on etsitty myös hoivatyön ja naisten tekemän kotityön turvallisesta samankaltaisuudesta, ja siihen liittyvästä hallinnan tunteesta. (Ketola & Kevätsalo 1994, 67.) ”Vastuurationaalisuuden” käsite onkin luotu kuvaamaan sitä naisten sukupolvelta toiselle siirtynyttä kokemusta, jossa on korostunut naisen vastuu läheisistä ihmisistä ja asioiden sujumisesta välittömässä perhepiirissä. (Emt., 78, 86.) Tämä naisten vastuurationaalisuus on asetettu vastakohtaksi miehelle teknisrationaaliselle tehokkuusajattelulle, mutta se on biologisoinnin sijaan nähty naisten sosialisointin tuotteena eli sosiaalisissa käytännöissä omaksuttuna naisten toiminta- ja ajattelutapana (Anttonen 1997, 131, 133).

Sosiaali- ja terveystalouden ja myös hoivayrittäjyyden naisvaltaisuuden syitä voidaan siis hakea naisten perinteisestä sosiaalistumisesta hoivaan. Alan naisvaltaisuus on kuitenkin suurelta osin seurausta myös suomalaisen hyvinvointivaltion muodostumisesta kuten aikaisemmin kävi ilmi, johon liittyi keskeisesti naisten palkkatyöläistyminen työvoiman turvaamiseksi teollisuudelle. Samalla aikaisemmin kotona tehty hoivatyö siirtyi julkisen sektorin vastuulle. Tämä julkisen sektorin kasvu johti puolestaan naistyöpaikkojen lisääntymiseen vuosien saatossa niin, että naisten osuus julkisen sektorin työntekijöistä kasvoi 1990-luvulle mentäessä hieman yli 40 %:iin. Samaan aikaan yhdeksän kymmenestä

¹⁷ Sosiaali- ja terveyspalveluyrittäjille tehty kyselytutkimus on osa Stakesin ”90-luvun hyvinvointimarkkinat” – projektia. Sen tarkoituksena oli kerätä tietoa alan yksityisistä palveluntuottajista, yritysten alkutaipaleesta, taloudesta ja asiakkaista. Kyselyyn vastasi 752 perusjoukosta 456 hoivayrittäjää ja tuloksia analysoitiin konkretisoivina sitaatteina, taulukoina ja kuvioina. (Kovalainen ym. 1996b, 10-13.)

työntekijästä sosiaali- ja terveydenhuollossa oli naisia. (Kovalainen & Simonen 1996a, 186-189.)

Hoivayrittäjyyttä tarkasteltaessa on myös huomioitava hoitotyöhön liittyvä perinne ja eettinen näkemys. Kovalaisen ym. (1996a) mukaan hoiva-alan yrittäjyyttä leimaa ”moninkertaistunut feminiinisyytys”, koska suurin osa yrittäjistä on naisia ja ammatin etiikka nousee ihmiskeskeisyydestä. Keskeistä on tällöin hoitajien koulutuksen antama eettinen sitoutuminen asiakkaan auttamiseen huolimatta siitä, toimiiko hoivayrittäjänä vai hoitajana toisen palveluksessa. (Emt., 78, 90.) Myös hoivayrittäjille tehdyn kyselytutkimuksen vastauksissa yrittäjät toivat esille auttamisen halun ja empaattisuuden tärkeinä hoivayrittäjän ominaisuuksina, sekä asiakaslähtöisyyden merkittävänä hoivayrittäjyyden lähtökohtana (Kovalainen ym. 1996b, 41,70).

Hoivayrittäjyyden tarkastelu edellyttää siis alan taustojen ja sen sisällä vallitsevien näkemysten huomioimista. Alan naisvaltaisuus, kutsumusluonne ja eettiset näkemykset luovat yrittäjyydelle puitteet, joiden sisällä yrittäjyys on rakennettava, ja jotka ohjaavat yrittäjän toimintaa ja puhuntaa.

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, tietynlainen yhteensopimattomuus miesyrittäjien puheen ja yhteiskunnallisen puhunnan välillä on havaittu. Miten sitten naisyrittäjien, tarkemmin hoivayrittäjien, puhunta suhteutuu yhteiskunnalliseen puhuntaan ja miesyrittäjien yrittäjyyspuhuntaan? Minkälaista kuvaa yrittäjyydestä hoivayrittäjät tuottavat puheessaan? Koska naisyrittäjien puhunnan tapaa ei olla yrittäjyystutkimuksissa juurikaan tarkasteltu, lähestyn seuraavaksi naisten kerrontaa omaelämäkerrallisesta tutkimusperinteestä käsin. Tarkoituksena on selvittää millä tavoin naisten on katsottu kertovan elämästään ja miten naisten kertomuksia tulisi lähestyä.

3.5 Naisten kerronnan tapoja

J.P. Roosin (1988) mukaan ”sukupuoli näyttää olevan hyvin tärkeä, sillä miesten ja naisten tarinoiden muodot (kertomistavat, kerronnan kohteet) ovat hyvin erilaiset” (emt., 148). Myös feministisen kirjallisuustieteellisen omaelämäkertojen tutkijat ovat perinteisesti tehneet eroja naisten ja miesten kertomistapojen välille (Hyvärinen ym.1998, 9).

Merkittävin ero on nähty naisten omaelämäkertojen yksityisen ja henkilökohtaisen elämän ja miesten julkisen elämän painotuksissa. Tämän on nähty olevan seurausta naisten alisteisesta ja ennalta määrätystä asemasta, jonka merkkejä on etsitty naisomaelämäkertojen esitystavoista. On puhuttu naisten fragmentaarista ja ei-lineaarista esitystavasta vastakohtana miesten koherentille ja lineaariselle esitystavalle. Myös naisten relationaalisuus, eli itsen esittäminen suhteessa toisiin ihmisiin, on asetettu vastakohtaksi miesten autonomisuutta korostaville kertomuksille. Eroja on tehty myös naisen esittämisessä passiivisena kohteena, kun taas mies on nähty aktiivisena toimijana. (Emt., 9-10.)

Myös Anni Vilkkö (1997) nostaa sukupuolen esiin miettiessään niitä lukuohjeita, joiden avulla naisten kerrontaa omasta elämästään tulisi lähestyä. Vilkkö tukeutuu Nancy K. Milleriin (1980) esittäessään, että ”omaelämäkerta on miehinen lajityyppi, jossa naisen sosiaalisen todellisuuden vaatimuksia täytetään miehisen yleisön edessä” (Vilkkö 1997, 79). Naisen on kertojana astuttava julkiselle näyttämölle tai hän jää historian ulkopuolelle. Toisaalta taas astuessaan tälle näyttämölle hän joutuu miehisten sääntöjen alistamaksi (ks. Smith 1987). Vilkkö ehdottaakin näiden aspektien huomioonottamista naisten kerrontaa tarkasteltaessa, mutta ei varsinaista sukupuoleen sidottua lukutapaa. Sen sijaan kerrontaa tulisi tarkastella *yhteiskunnallisena puheena*. Huomion kohteena on tällöin puheen institutionaalisuus; mikä naisen elämänsä elämisessä on yleisesti toivottavaa ja kuinka siitä tulee kertoa. Kysymys on ns. omaelämäkerrallisesta sopimuksesta, jossa kertoja luo tarinalleen ”sisäisen ihannelukijan”, jonka kanssa neuvotellen kertomus luodaan. Tämä sisäislukija edustaa sosiaalista todellisuutta, joka muokkaa tarinaa kohti ”yleistä tarinaa”, ”yksilön kuvaa kulttuurinsa tuotteena”. (Emt., 79-80, 116-129.)

Myös Katri Komulainen (1998, 247) tarkastellessaan naisten kerrontaa,¹⁸ kiinnittää huomiota siihen kulttuuriseen tarinavarantoon, josta naiset voivat ammentaa tarinoita. Tällöin on huomioitava myös kertomusten kyseiselle ajalle ominaiset kulttuuriset ja historialliset vaikutteet, joiden puitteissa ihmiset jäsentävät elämänsä, ja joihin elämäntapahtumia suhteutetaan. Vilma Hänninen (2000) puolestaan puhuu *sosiaalisesta tarinavarannosta*, jolla hän viittaa yksilölle tarjoutuviin kulttuuristen kertomusten joukkoon. Tarinavarantoon voidaan nähdä kuuluvan uutta näkökulmaa tarjoavia emansipatorisia tarinoita sekä erilaisia normatiivisia tarinoita siitä, kuinka tietyssä kulttuurissa on hyväksyttävää asennoitua ja toimia. Kulttuuritasolla voidaan puhua myös ns. ”myyttisistä perustarinoista”, kuten yksittäisissä suomalaisissa työelämään liittyvissä elämäkertoissa esitetty ”on ollut kovaa, mutta olen selvinnyt siitä” –etos (ks. Kortteinen 1994). Tarinavarannon tarinoista löytyy juuri tietyille ihmisryhmille sopivia tarinoita riippuen niistä rooli-odotuksista, joita eri asemassa toimiviin ihmisiin kohdistetaan. Osa sosiaalisista tarinoista omaksutaan osaksi ”henkilökohtaista tarinavarantoa” ja edelleen osaksi ihmisen ”sisäistä tarinaa”. (Hänninen 2000, 21, 50-51)

Sukupuolen erottelun sijaan, keskustelu on 1990-luvulla kääntynyt yksilöllistymiseen eli ”jokaista ihmistä koskevaan refleksiiviseen itsen ja maailman suhteen tarkasteluun identiteettinä, joka tapahtuu uudelleen ja uudelleen konstruoidun omaelämäkerran muodossa ja avulla” (Hyvärinen ym. 1998, 13). Sukupuolen pohjalta tehdyt erottelut ollaan nähty lukijan valitsemana perspektiivinä ja ennako-oletuksena. Painopiste näyttää kuitenkin siirtyneen sukupuolten välisten erojen lähtöoletuksesta siihen, että ne olisivat pikemminkin analyysin lopputulos lähtöoletuksen sijaan. Tästä syystä onkin esitetty, että myös naisten omaelämäkertoja tulisi tulkita sekä autonomisesta että relationaalisuuden näkökulmasta. (Emt., 13-15.)

Kuinka naisten on sitten katsottu kertovan elämästään? Vilko (1997, 129) on korvannut naisten relationaalisen esitystavan *moniperspektiivisyydellä* esittäen, että esimerkiksi työstä naiset kertovat usein muiden tahojen (puoliso, lapset) näkökulmat huomioon ottaen. Kertomukset ovat tiukasti sidottuja yhteiskunnallisiin instituutioihin, kuten perheeseen,

mutta niissä korostuvat myös yksilölliset ja henkilökohtaiset valinnat ja ratkaisut. Myös Komulainen (1998) on tutkimuksessaan havainnut, että naiset konstruoivat itseään samanaikaisesti sekä autonomisiksi että relationaalisiksi vuorovaikutustilanteesta riippuen. Se kuinka naiset puhuvat itsenäisyydestä ja riippuvuudesta riippuu niiden kussakin tilanteessa saamasta merkityksestä. On eri asia puhutaanko itsenäisyydestä esimerkiksi taloudellisen riippumattomuuden näkökulmasta vai yhdenmukaisuuden vastakohtana. Komulainen on lähestynyt omassa tutkimuksessa naiskertojan minää sosiaalisena käytäntönä, joka tuotetaan henkilöiden välisellä alueella ”asettamalla minä johonkin paikkaan arvoja ja henkilöiden välisiä suhteita koskevassa merkityskentässä”. (Emt., 19-48.)

Voidaan siis sanoa, että tutkimalla puhuntaa yhteiskunnallisessa kontekstissa, voidaan yhtäläillä myös käsitystä naisryttäjän minästä tarkastella tässä tutkimuksessa kulttuurisena konstruktiona, joka tuotetaan juuri kielen kautta. Suvi Ronkaisen (1999, 31-41) tavoin käsitystä minästä voidaan lähestyä ”diskursiivisten subjektipositioiden summana”. Minää ei kuvata sisäisten psyykkisten ilmiöiden ja persoonallisuusrakenteiden kautta, vaan kielenkäytön kautta rakentuvana, kontekstuaalisena; aikaan ja paikkaan kiinnittyvänä. Subjektiposiitiolla tarkoitetaan siis suhdettamme meitä määrittäviin diskursseihin, mihin diskursseihin (vrt. sosiaalinen tarinavaranto) otamme osaa ja missä positioissa milloinkin esitämme itsemme. Subjektiviteetti ei kuitenkaan muotoudu minkä tahansa diskurssien kautta, vaan asemoitumalla itsellemme merkityksellisiin diskursseihin. ”Me kiinnitymme ja kiinnymme tiettyihin minää muovaaviin merkityksiin, jotka tuotetaan ja eletään jokapäiväisissä käytännöllisissä ja sosiaalisissa suhteissa, ja jotka ovat tilanteisia ja paikkaan liittyviä” (emt., 41).

Käsitys aikaan ja paikkaan sidotusta subjektiviteetista viittaa myös sen sidonnaisuuteen vallitsevista yhteiskunnallisista jaoista, kuten sukupuolesta. Subjektiviteetti käsitetään tällöin tietynlaisena henkilön elettyinä kokemuksena, kielellisenä kokemuksena. Minkälainen kokemus on esimerkiksi elää naisena yhteiskunnassa, jossa hoiva liitetään olennaisesti naisten elämään? Kokemuksessa on siis keskeistä henkilön toiminta niiden

¹⁸ Komulaisen (1998) tutkimuksessa ”*Kotihiiriä ja ihmisiä*” tutkimuskohteena on 17-45 –vuotiaat sosiaalialan koulutukseen hakeutuneet naiset. Tutkimuksessa kuvataan retorisen ja narratiivisen psykologian keinoin minkälaisia kertomuksia naiset ovat tuottaneet koulutukseen hakeutumisestaan.

käytäntöjen ja yhteiskunnallisten ehtojen puitteissa, jotka ovat kulttuurissa vakiintuneet. (Emt., 42-44.)

Edellä esitetyn pohjalta naisten kerrontaa tarkastellaan tässä tutkimuksessa yhteiskunnallisena puheena: kulttuurisena, ajalle ja paikalle ominaisena, kielellisenä tuotteena. Kerrontaa tarkasteltaessa otetaan huomioon ne sukupuolesta johtuvat tekijät, jotka kerrontaan vaikuttavat; minkälaisia odotuksia naisten kertomuksille asetetaan ja minkälaisia sosiaalisia tarinoita naisille on tänä aikana tarjolla.

3.6 Kerronnan konstruoiva luonne

Tässä tutkimuksessa kerrontaa / omaelämäkertoja tarkastellaan siis naisten institutionaalisenä puheena kulttuurisessa kontekstissaan. Tämän näkökulman valinta ja elämäkerran ymmärtäminen kielellisenä yksikkönä edellyttää tarkempaa tarkastelua siitä, minkälaisena tässä tutkimuksessa nähdään kielen ja todellisuuden välinen suhde; miten todellisuus nähdään ja kuinka siitä voidaan kerätä tietoa. Lähtökohtana voidaan pitää klassista Jerome Brunerin (1986) tekemää jakoa ajattelun kahteen muotoon, paradigmaattiseen ja narratiiviseen, jotka eroavat toisistaan todennettavuuden suhteen. Tämän jaottelun mukaan ihminen voi esittää joko todellisuutta vastaavan ja kuvaavan argumentin tai uskottavan tarinan asiasta. (Emt., 11-13.)

Elämäkerrat ovat olleet usean tieteenalan, kuten kirjallisuudentutkijoiden, antropologien, kielitieteilijöiden ja yhteiskuntatieteilijöiden tutkimuksen kohteena. Tästä johtuen ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa lukea elämäkertoja, eikä siihen olla suomalaisessa elämäkertatutkimuksessa pyrittykään. Lukutavalla voidaan viitata siihen minkälaisia ja kuinka tietoisia kysymyksiä aineistolle esitetään, tai sillä voidaan viitata siihen tapaan, jolla näihin kysymyksiin pyritään vastaamaan. (Hyvärinen 1998, 311.)

Karkeasti ottaen elämäkertojen sosiologiset lukutavat voidaan jakaa realistiseen ja kielelliseen / tekstuaaliseen lukutapaan. Realistisen näkökulman lähtökohtana on esittää kuvaus jonkun sosiaalisen kategorian elämästä, keräämällä useita elämäkertoja kyseisestä

kategoriasta ja tiivistämällä niistä se yhteinen, joka kategoriaa kuvaa.¹⁹ (Emt., 312.) ”Yksilö nähdään ryhmänsä edustajana, ja yksittäisen tarinan ’tyypillisuus’ tai edustavuus on sen käyttökelpoisuuden kriteeri” (Huttunen 2002, 35). Vastatendenssinä realistiselle lukutavalle on esitetty erilaisten kirjallisten keinojen vaikutusta ihmisten kertomuksiin (Hyvärinen 1998, 312). ”On vahvistunut käsitys siitä, että kerronta ei ole yksinkertaista alkuperäisen todellisuuden kuvausta, vaan sitä muovaavat erilaiset kerronnan säännöt ja retoriset tavoitteet” (Hänninen 1996, 110).

Matti Hyvärinen (1998, 312-316) puhuu elämäkertatutkimuksen metodisista ”käänteistä” tai ”avauksista”, joiden myötä tutkimuksen kenttä on laajentunut ja tutkijoiden erot kasvaneet.²⁰ ”Kielellisen käänteiden kannattajat kiistävät sen, että elämäkertoista voisi välittömästi nähdä ihmisten kokemuksiin” (emt., 316). Kielellisen lukutavan mukaisesti elämäkertoja ei nähdä ikkunoina todellisiin tapahtumiin, eikä kertomusten todenperäisyyteen kiinnitetä erityistä huomiota. Realistisen todistusvoiman sijaan tutkimalla ihmisten kertomusten tarinallisia rakenteita, sitä mitkä asiat valikoituvat kerrottavaksi ja mihin puhetapoihin ne suhteutetaan, voidaan päästä lähelle kulttuurista todellisuutta tai ns. paikallisia ”totuuksia” (Hänninen 2000, 18; Nikander 1997, 405).

Kielen voidaan siis nähdä realistisen lukutavan mukaisesti kuvaavan todellisuutta, jolloin on helppo vetää tulkintoja elämäkerrasta todellisuuteen, eli mitä on oikeasti tapahtunut. Toisesta näkökulmasta kielen voidaan nähdä konstruoivan todellisuutta, jolloin tulkintoja voidaan suhteuttaa kulttuuriin ja sen kielenkäyttötapoihin sekä sosiaaliseen kerrontakontekstiin. (Saarenheimo 1997, 15.)

Tässä tutkimuksessa kieltä ja sen suhdetta todellisuuteen tarkastellaan jälkimmäisen näkökulman, eli *sosiaalisen konstruktionismin* teoriakehyksen mukaisesti. Tämän näkökulman pohjalta emme kielen kautta vain kuvaa jo ennaltamääriteltyä ja pysyvää tietoa todellisuudesta, vaan tuotamme sitä tietoa itse sosiaalisten prosessien,

¹⁹ Realistisen lukutavan klassikkona pidetään Suomessa J.P. Roosin (1987) ”*Suomalainen elämä*” tutkimusta. Realistista lukutapaa on kritisoitu siitä, että se näkee yksilön ja sosiaalisuuden toisensa poissulkevinä vastakkaisuuksina, kun pyrkimyksenä tulisi olla yksilön merkityksenannon ja kertomisen tavan sosiaalisuuden tutkiminen. On esitetty, että jo pelkästään yhden ihmisen elämäkertaa, sisältäen yhteiskunnallisen ulottuvuuden ja siitä kilpailevia diskursseja (ks. esim. Suoninen 1997), voidaan pitää oikeutettuna sosiologisen elämäkertatutkimuksen havaintoyksikkönä. (Hyvärinen 1998, 312.)

²⁰ Tunnetuimpia käänteitä ovat olleet lingvistinen, narratiivinen, retorinen ja konstruktivistinen käänne, sekä erilaiset vaikutteet etnometodologiasta ja keskusteluanalyysista (Hyvärinen 1998, 312).

vuorovaikutuksen ja toiminnan kautta. Kieli on näin ollen ajattelumme perusta ja se on historiallisesti ja kulttuurisesti määrittynyttä. (Burr 1995, 3-5, 44.) Oletuksena on, että kertojat eivät omaelämäkertoissaan vain kuvaa yrittäjyyttä hoiva-alalla, vaan samalla luovat ja merkityksellistävät sitä.

4. Tutkimuskysymykset

1. Minkälaista kuvaa hoivayrittäjät tuottavat omaelämäkertoissaan yrittäjyydestä ja itsestään yrittäjinä?
2. Miten nämä kuvat suhteutuvat vallalla oleviin yleisiin käsityksiin yrittäjyydestä ja yrittäjästä?

Tutkittavana oleva yrittäjyys hoiva-alalla on jo itsessään mielenkiintoinen ilmiö, koska sen juuret ovat syvällä julkisen sektorin puolella. Voidaan myös olettaa, että alan naisvaltaisuus ja perinne asettavat ehtoja yrittäjyydelle, jolloin kysymys kuuluu: minkälaisia kertomuksia naiset tuottavat näiden ehtojen puitteissa? Huomioitavaa on tällöin ristiriita yrittäjyyden ja hoiva-alan arvojen välillä. ”Feminiinisen hoivaetiikan yksi tehtävä on muistuttaa riippuvuuden väistämättömyydestä – arvostella autonomisen, riippumattoman ja omavaraisen yksilön maailmankuvaa” (Julkunen 2001, 250). Hoivaetiikka näyttäisi siis korostavan täysin yrittäjyydelle vastakkaisia arvoja, joissa autonomisuus puolestaan on hyve. Kuinka näin ”ei-perinteistä” yrittäjyyden muotoa voidaan ylipäättään verrata yhteiskunnallisesti ideaaliin kuvaan yrittäjyydestä? Näihin tutkimuskysymyksiin vastaamisen tavoitteena on avartaa yrittäjyyden määritelmää käsittämään sukupuolen, kulttuurin, yrittäjyyden alan ja sen perinteiden vaikutukset.

5. Tutkimuksen suorittaminen

5.1 Narratiivinen haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kuuden hoivayrittäjän *narratiivisesta haastattelusta*. Ymmärrän Roosin (1988, 144) tavoin narratiivisen haastattelun muodoltaan sellaiseksi, jossa haastateltavan annetaan puhua suhteellisen vapaasti, ilman varsinaista kysymyssarjaa. Haastattelijan tehtäväksi jää näin haastattelun kulun kontrollointi, pitämällä kertomus annetun teeman puitteissa. Haastattelua edeltää kuitenkin valmisteleva osa, jossa haastateltavaa johdatetaan ymmärtämään ja motivoitumaan tehtävää varten. Myös Hyvärinen (1994, 48) käyttää väitöskirjassaan aineistonkeruutavasta termiä narratiivinen haastattelu, jossa hän vie haastattelua eteenpäin yleisten aihepiiriä koskevien käsitteiden avulla, lähtien siitä mitä tällaiset käsitteet voisivat olla.

Matti Kortteinen (1992) puolestaan kutsuu omaa osittain samantyyppistä lähestymistapaansa *syvähaastatteluksi*, jonka käytön tarkoituksena on ollut päästä tutkittavien ylläpitämän julkisivun eli ns. ”onnellisuusmuurin” taakse. Myös Kortteinen on kerännyt aineistonsa esittämällä hyvin yleisiä kysymyksiä, kuten: ”kerro asioiden hyvät ja huonot puolet”, ”mitä tarkoitat kun sanot” ja ”olenko nyt ymmärtänyt oikein”. Kortteisen pyrkimyksenä on ollut luoda asetelma, jossa haastateltava esiintyy oman elämänsä asiantuntijana ja jossa tutkija on vasta asioita opettelemassa. (Emt., 372-373.) Oma lähestymistapani eroaa Kortteisen tavasta siinä, että olen jo niin sanotusti ”sisäpuolinen”, koska olen itsekin mukana erään yksityisen hoivayrityksen toiminnassa. Tarkoitukseni olikin juuri yleisluontoisten kysymysten avulla luoda haastattelusta mahdollisimman tasavertaisten kollegoiden välinen keskustelu yhteisestä aiheesta, painottaen kuitenkin haastateltavan kertomusta itsestään ja omista kokemuksistaan.

Oma aineistonkeruumenetelmäni eroaa myös varsinaisesta *teemahaastattelusta*, jossa haastattelun aihepiirit suunnitellaan ennalta. Olin varautunut ensimmäiseen haastatteluun erilaisia teemoja käsittelevillä kysymyksillä, mutta luovuin niistä haastattelun jälkeen, koska ne eivät tuntuneet mielestäni luontevilta ja tutkimustavoitteisiini sopivilta. En

halunnut lähteä etsimään vahvistusta omille esioletuksilleni, joihin erilaiset kysymyksenasettelut ja –aihealueet olisivat mielestäni johdattaneet. Uskon narratiivisen haastattelun antaneen yrittäjille enemmän tilaa ja vapautta muodostaa oma kertomuksensa, ilman rajoittavia esioletuksiani.

Valitsin siis omaksi aineistonkeruumenetelmäksi sellaisen narratiivisen haastattelun, jossa päärooli aineiston tuottamisessa on haastateltavalla ja jossa tutkijan rooli on aineiston täydentäminen ja syventäminen. Aloitin jokaisen haastattelun kysymyksillä yrittäjän iästä, perhetaustasta, koulutuksesta, työhistoriasta sekä yrityksen tarjoamista palveluista ja iästä. Taustatietokysymysten jälkeen pyysin haastateltavia kertomaan miten he ovat päätyneet siihen tilanteeseen missä he sillä hetkellä olivat eli hoivayrittäjiksi. Jätin haastateltavan itsensä päätettäväksi mistä tarinan kertominen tulisi aloittaa. Muutama haastateltavista aloittikin oman tarinansa kaukaa lapsuudesta, toiset lähimenneisyydestä. Kokonaisuudessaan kaikki haastatteluissa käsitellyt aihealueet ovat yrittäjien itsensä esille nostamia, joita pyrin haastattelun aikana syventämään tarkentavia kysymyksiä esittämällä, kuten: ”mitä tarkoittit kun sanoit?” ja ”tarkentaisitko sitä mihin aikaisemmin viittasit” (vrt. Kortteinen 1992). Pääpaino aineiston tuottamisessa on kuitenkin ollut haastateltavilla, koska oma osallisuuteni tarkentavien kysymysten muodossa oli loppujen lopuksi hyvin vähäinen.

Vaikka tarkoituksenani oli luoda haastattelutilanteesta mahdollisimman vapaamuotoinen keskustelutilanne, ja olin kertonut siitä haastateltaville puhelimesta ennen haastatteluja, haastateltavat asennoituivat haastattelutilanteeseen selvästi kysyjä-vastaaaja positioiden kautta. Vielä ennen nauhoituksen aloittamista kertosin haastateltavan kanssa tutkimukseni luonnetta ja sitä, että keskustelun sisältö on tavallaan haastateltavan käsissä. Pyrin siis useaan otteeseen korostamaan haastattelun keskustelunomaista luonnetta. Siitä huolimatta yrittäjät odottivat minulta kysymyksiä, joihin he olisivat voineet vastata. Kun selkeitä kysymyksiä ei tullut, he kysyivät usein itse, että ”mitä sinä itse asiassa halusitkaan tietää tästä yrittäjyydestä?” Uskon tämän johtuneen siitä, että oman elämäntarinan kertominen haastattelutilanteessa tuottaa haastateltavalle ongelmia. Epätietoisuus siitä, mitä kertomukseensa sisällyttää ja mitä siitä jättää pois vaivaa haastateltavia. Haastateltavat kysyivätkin minulta usein haastattelun aikana ja sen jälkeen, kertoivatko he lainkaan siitä, mitä he olettivat minun heiltä odottavan.

Käyttämäni aineistonkeruumenetelmä asetti siis omat vaatimuksensa sekä haastateltavalle että minulle tutkijana. Koin haastattelut haasteena itselleni ja sitä ne olivat todennäköisesti myös haastateltaville. Uskon kuitenkin, että yhteinen yrittäjyystausta ja kahden haastateltavan kanssa myös yhteinen opintotausta, sekä erityisesti avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen auttoivat olennaisesti haastattelujen onnistumisessa ja sitä kautta monipuolisen tutkimusmateriaalin saamisessa.

Aineistonkeruuta aloittaessani en ollut etukäteen päättänyt haastateltavien määrää, vaan keräsin niitä aineiston kylläntyneisyyden (saturaation) saavuttamiseksi. Tarkoituksena oli siis kerätä aineistoa siihen pisteeseen asti, että se ei enää tuottaisi uutta tietoa tutkimuskysymysteni kannalta. (Hirsjärvi ym. 2002, 169.) Aineiston kylläntyneisyyttä on laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin käytännössä mahdoton arvioida, joten päädyin lopulta kuuteen haastatteluun kertyneen materiaalin määrän perusteella. Pidänkin tätä aineiston määrää riittävänä suhteessa tutkimuskysymyksiini ja käyttämiini aineiston analysointimenetelmiin.

Haastattelut suoritin kevään 2002 aikana ja ne vaihtelivat kestoiltaan 30-90 minuutin välillä. Osa haastateltavista kertoi yrittäjyyden tarinansa pitkäkestoisesti ja seikkaperäisesti; pari haastattelua venyikin kestoiltaan jopa puoleentoista tuntiin. Toiset haastateltavista taas kertoivat tarinansa tiivistetysti, jolloin myös keskustelun määrä jäi kokonaisuudessaan vähäisemmäksi. Yhteensä sanasta sanaan litteroitua aineistoa kertyi 58 liuskaa.

5.2 Haastateltavien hankinta ja tutkijan positiot

Haastateltaviksi valitsin toiminnassa olevia hoivayrittäjiä, jolloin jätin toimintansa lopettaneet yrittäjät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Se, että tutkimus kohdistui toimiviin hoivayrittäjiin vaikutti luonnollisesti myös siihen minkälaista aineistoa hoivayrittäjyydestä saatiin. Voidaan olettaa, että toiminnassa olevien ja toimintansa lopettaneiden yrittäjien kertomukset eroavat toisistaan kertomusten tyyllilajien ja yrittäjyydelle annettujen merkitysten suhteen. Tällöin voidaan myös olettaa, että syystä tai toisesta epäonnistuneesta yrittäjyydestä kertovia tarinoita ei ole tämän tutkimuksen aineistosta löydettävissä.

Pyrin valitsemaan haastateltavani myös niin, että saisin kerättyä mahdollisimman erilaisia hoivapalveluja tuottavien yrittäjien kertomuksia. Palvelujen tarjonta vaihtelikin vaihtoehtoisista hoidoista vanhuksiin ja edelleen lapsiin. Haastateltavat jakaantuivat myös yritystoiminnan muodon suhteen niin, että kaksi yrittäjää toimii osakeyhtiömäisen yrityksensä johtajina ja loput neljä harjoittavat yritystoimintaansa toiminimen alla.

Oma suhteeni hoivayrittäjyyteen auttoi minua aineistonkeruun vaiheessa. Aineiston keruu, haastateltavien löytäminen helpottui, koska käytin hyväkseni omaa suhdeverkostoani. Toisaalta se taas asetti minut uuden tilanteen eteen; en ollut vain kollega, vaan myös tutkijanalku, sekä yhtäläillä myös nainen. Sukupuoli voidaankin nähdä merkittävänä tekijänä, sillä se merkitsee usein yhteistä kokemustaustaa siitä, minkälaista on olla nainen, ja vaikuttaa siihen, mihin asioihin kiinnitämme huomiota (Ronkainen 1989, 68).

Ottaessani tuttuihin ja tuntemattomiin yrittäjiin yhteyttä, ainoastaan yksi kieltäytyi haastattelusta vedoten työkiireisiinsä. Yhden yrittäjän paikansin puhelinluettelon perusteella, jolloin oletin hänen olevan minulle täysin tuntematon; asia oli kuitenkin toisin.

Ote tutkimuspäiväkirjasta 9.1.2002:

Kun soitin yrittäjälle sopiaksemme tarkemmin haastattelun ajankohtaa ilmeni, että kyseinen yrittäjä toimikin samalla paikkakunnalla jossa oma yrityksemme sijaitsee. Puhelinluettelosta

löytyneistä yrittäjän yhteystiedoissa ei ollut osoitetietoja vaan ainoastaan yrittäjän puhelinnumero, joten en osannut päätellä että hän olisi saman paikkakunnan yrittäjiä. Puhelinkeskustelun kuluessa molempien taustat kuitenkin selvisivät, mutta yrittäjä oli siitä huolimatta edelleen halukas osallistumaan haastatteluuni. Kerroin puhelimessa, että en ole kiinnostunut suoranaisesti yritystoimintaan liittyvistä tiedoista, vaan enemmänkin hänestä yrittäjänä. Yritin tällä lieventää sitä mahdollista käsitystä, että olisin tulossa ”urkkimaan” tietoja hänen yrityksestään. Onnekseni hänen tarjoamansa palvelut eroavat oman yrityksemme palveluista, vaikka paikkakunta ja palvelujen kohde ovat samat. Toisin sanoen emme ole varsinaisia kilpailijoita keskenämme.

Emme olleet sopineet tarkkaa aikaa haastattelulle, mutta kun saavuin yrittäjän kotiin siellä oli kahvipöytä meille valmiiksi katettuna. Otin heti alussa esille tämän sattuman ja korostin sitä, että en ole kovin tietoinen kyseisen kunnan yrittäjistä, koska en edes itse asu siellä. Haastateltava tuntui suhtautuvan asiaan ihan myönteisesti, en havainnut minkäänlaista epäilystä hänen puoleltaan. Kokonaisuudessaan haastattelu sujui hyvin, tosin aika lyhytsanaisesti, jolloin jouduin esittämään useita selventäviä kysymyksiä. Mielenkiintoinen käänne syntyi kun varsinainen haastattelu oli ohi ja nauhuri sammutettu. Vaikka tilanne oli tavallaan jo ohi ja olin laittamassa tavaroita laukkuuni, haastateltava haki kahvipannun kaataakseen minulle lisää kahvia. Kollega halusi selkeästi vielä jatkaa keskustelua ja käänsikin keskustelun meidän yrityksemme toimintaan. Vastailin kysymyksiin kohteliaisuuttani, koska minusta tuntui että oli tavallaan minun vuoroni.

Se, että törmäsin samalla paikkakunnalla toimivaan hoivayrittäjään tällä tavalla ei ole suuri sattuma, sillä alan yrittäjiä Pirkanmaan alueella on rajallinen määrä. Internetsivuilta hoivayrittajat.com löysin tältä alueelta 61 hoivayritystä, joista suurin osa (22 yritystä) tarjoaa vanhusten, mielenterveyskuntoutujien ja/tai vammaisten asumispalveluja. Toiseksi suurin ryhmä on kotipalvelua ja –sairaanhoitoa tarjoavat yritykset (18 yritystä). Lapsille ja nuorille suunnattuja asumispalveluja eli ns. perhekoteja näyttäisi löytyvän Internetsivujen perusteella 12 yritystä, kun taas lasten päivähoitoa tarjoavia yksityisiä yrittäjiä löytyi yllätyksekseni vain viisi. Näiden lisäksi terapiatyötä ja kuntoutuspalveluja tarjoaa neljä yritystä. ([Http://www.hoivayrittajat.com](http://www.hoivayrittajat.com).)

Myös itse haastattelutilanteissa ilmeni mielenkiintoinen, tunnelman ja rooliasetelmien muuttumiseen liittynyt seikka. Havaitsin roolien muuttumisen haastattelujen alussa, ja tulkitsin sen aluksi nauhurin läsnäolosta johtuvaksi.

Ote tutkimuspäiväkirjasta 12.2.2001:

Kun saavuin haastattelupaikalle haastateltavan kotiin, oli tunnelma suhteellisen rento sillä tunnemme toisemme entuudestaan. Juttelimme aluksi niitä näitä ennen kuin aloitimme varsinaisen haastattelun. Omasta yrittäjyystaustastani kertominen ei ollut tarpeellista, sillä luonnollisesti hän oli siitä jo tietoinen.

Havaitsin, että siitä huolimatta vaikka tunsimme toisemme, ja tiesimme toistemme lähtökohdat jo ennalta, nauhurin päälle laittaminen muutti jotenkin asetelmaa. Tunnelma jäykistyi huomattavasti sekä minun että haastateltavan osalta; tilanne rupesi yhtäkkiä jännittämään meitä molempia. Nauhuri tuntui tekevän tilanteesta virallisemman, ei niin juttelunomaisen. Jostain syystä haastateltavan kertomuskin tuntui ”oikean” kertomuksen ”viralliselta” versiolta.

Uskoin nauhurin jollainlailla muuttaneen niitä rooleja, joissa olimme aikaisemmin tottuneet toimimaan toistemme kanssa tekemisissä ollessamme. Nyt kun jälkeinpäin tarkastelen haastattelutilannetta, muistan alun juttelujen jälkeen selkeästi itse asettuneeni tutkijan rooliin kertomalla tutkimuksestani erilaisten teoreettisten käsitteiden avulla. Esittämällä itseni ns. ”yliopistolaisena” asetin samalla tiedostamattani haastateltavan itseäni alempaan asemaan. Muuttamalla puhunnan tasoa oma tutkijanroolini siis konkretisoitui, enkä ollut enää se sama tasavertainen kollega kuin ennen, vaikka kuvittelinkin sitä olevani.

Jennifer Platt (1981) vertailee ”perinteisen” haastattelun asetelmaa (haastateltava ja haastattelija eivät ennalta tunne toisiaan) vertaisryhmän jäsenen haastatteluun (haastateltava ja haastattelija tuntevat ennalta toisensa) juuri erilaisten roolien ja niiden luomien hierarkisten asemien kautta. Perinteinen oppikirjamalli haastattelusta esitetäänkin usein niin, että tutkimukseen liittyvät roolit tulee erottaa osapuolten muista rooleista, jotta tilanteessa kyettäisiin olemaan vain haastattelijan ja haastateltavan rooleissa. Tällöin asetelmasta tulee väistämättä myös epätasavertainen; haastattelijan valta ja taidot suhteessa haastateltavaan korostuu. Kun taas haastattelun osapuolet ovat saman ryhmän jäseniä, heidän on Platin mukaan asetettava itsensä haastateltavan ja haastattelijan rooleihin (role-playing), jotta haastattelun suorittaminen olisi mahdollista. Tästä huolimatta todennäköisyys myös muiden, aikaisemmin muodostettujen rooli- ja vuorovaikutussuhteiden läsnäolosta haastattelutilanteessa kasvaa, joka puolestaan tekee

hierarkisen haastattelutilanteen luomisen vaikeaksi ja tavallaan luonnottomaksi. Vertaisryhmän jäsenyys merkitsee hierarkisuuden sijaan osapuolten tasa-arvoisuutta, joka puolestaan asettaa haastattelulle väistämättä vastavuoroisuuden vaatimuksen. (Emt., 75-86.)

Itseohjautuvuus, epähierarkisuus ja vastavuoroisuus on esitetty myös naistutkimuksen piirissä metodologisiksi vaatimuksiksi. Hierarkioiden rikkomisen ja roolien murtamisen tarkoituksena on nähty tutkijan vallasta luopuminen ja pyrkimys kerrotun elämän syvällisempään ymmärtämiseen. (Ronkainen 1989, 65-67.)

Omassa tapauksessani ”role-playing” eli asettautuminen tutkijan ja tutkittavan rooleihin siis tapahtui, ja se oli aistittavissa erityisesti niissä neljässä haastelussa, joissa yhteinen taustamme pohjautui hoivayrittäjyydelle. Uskon roolien ottamisen kuitenkin olleen näiden haastattelujen kannalta välttämätöntä, mutta tästä tietynasteisesta hierarkisuudesta huolimatta koin ne vastavuoroisina keskusteluinä. Uskon oman yrittäjätaustani tasoittaneen asetelmaa niin, että en ollut heille vain tutkija vaan myös kollega. Tasavertaisuus tuli esille erityisesti sen jälkeen, kun nauhuri oli sammutettu ja tutkijanroolini oli heikentynyt. Asetelman tuoma virallisuus hävisi ja myös muut roolimme tulivat enemmän tilanteeseen mukaan. Näissä haastattelussa kävikin usein niin, että nauhoituksen loputtua keskustelu jatkui ja syveni mikäli siihen antoi mahdollisuuden ja aikaa oli vielä käytettävissä.

Kahden haastateltavan kohdalla yhteistä taustaa löytyi sen sijaan hoivayrittäjyyden lisäksi myös opintotaustasta. Näissä haastatteluissa asettautuminen tutkijan ja tutkittavan rooleihin tapahtui sanomattomassa yhteisymmärryksessä, mutta asetelma ei ollut niin hierarkinen kuin muissa haastatteluissa. Sama yliopistotausta tasoitti tilannetta, jolloin yhteinen kieli ja ymmärrys löytyi välittömästi, eikä rooliasetelmasta johtuvia muodollisuuksia ja virallisuutta ollut niin selkeästi havaittavissa.

Myös yhteinen sukupuoli on väistämättä haastattelutilanteessa läsnä. Ronkaisen (1989) mukaan naiset pystyvät haastattelussa samaistumaan toisiinsa, koska heitä yhdistää kokemukset siitä millaista on olla nainen tietyssä kulttuuripiirissä. On esitetty että esimerkiksi kysymys haastateltavan perhetaustasta, onko naimisissa ja onko lapsia, ei ole

merkityksellinen silloin kun haastattelija on mies. Naisen näkökulmasta perheellisyys taas vaikuttaa olennaisesti haastateltavasta muodostettavaan kuvaan. (Emt., 68-69.) Omissa haastatteluissani huomaan kysyneeni asiaa, joten olen mieltänyt asian merkitykselliseksi, millaiseksi se myös kertomuksia analysoitaessa osoittautui.

Kaiken kaikkiaan kun tarkastelen omaa suhdettani tutkittavaan ilmiöön ja sen vaikutusta erityisesti aineistonkeruuvaiheessa, uskon taustani auttaneen minua ”suoristamaan monia mutkia”. Pystyin toisin sanoen samaistumaan yrittäjien kertomuksiin vaivatta. Uskon taustani auttaneen minua myös erottamaan yrittäjien puheesta olennaisen epäolennaisesta, vaikka en ollut valmistautunut haastatteluun teemojen tai kysymysten avulla. Luotin siihen, että yhteinen tausta luo riittävän pohjan keskustelulle ja niin kävikin suurimmassa osassa haastatteluista.

Yhteinen tausta hoivayrittäjien kanssa nostaa esille myös kysymyksen yrittäjien anonymiteetistä. Pääsääntöisesti yrittäjät pitivät asiaa suhteellisen merkityksettömänä, tunnistamattomuuden tärkeyttä ei vähätelty, mutta siitä ei myöskään oltu huolissaan. Jokaisen haastatellun hoivayrittäjän nimi on kuitenkin anonymiteetin varmistamiseksi muutettu. Koin myös että lähtökohtaisesti minuun suhtauduttiin ensisijaisesti lopputyöntekijänä ja vasta toissijaisesti yrittäjäkollegana. En usko taustani estäneen jonkin sellaisen asian kertomista, joka olisi kerrottu jollekin toiselle tutkijalle. Päinvastoin oli tilanteita, joissa esimerkiksi yrittäjä viittasi nimeltä yhteisesti tuntemaamme kunnan virkamieheen, tai asiat lopetettiin kommenttiin ”niin kuin varmaan hyvin tiedätkin”.

Toisaalta on myös huomioitava mitä muita vaikutuksia tutkijan läheisellä suhteella tutkittavaan ilmiöön, ja yhteisellä taustalla tutkittavien kanssa voi olla aineistonkeruuvaiheessa. Vaikka taustoistamme siis löytyi eroavaisuuksia, hoivayrittäjyyteen liittyvä jaettu ymmärrys yhdisti kuitenkin meitä kaikkia. Haastattelutilanteessa vaikuttivat mitä ilmeisemmin yhteiset normit siitä mitä saa kysyä mitä ei. Esimerkiksi liikevaihtoa koskevia tietoja ei olisi ollut soveliasta kysyä, eikä se tieto olisi tutkimusongelmaani palvellutkaan. Vertaisryhmän jäsenen haastatteluun liitetään Plattin (1981) mukaan usein ajatus siitä, että itsestä ja tilanteesta luodaan positiivisempaa kuvaa kun vastassa on kollega. Todellisuudessa jaettu ymmärrys asioista voi kuitenkin johtaa siihen, että omat puutteet uskalletaan tunnustaa kollegalle helpommin

kuin täysin vieraalte ja ulkopuoliselle. (Emt., 79.) Uskon että yhteinen ymmärrys ja kokemus siitä, minkälaisista on olla hoivayrittäjä ja mitä odotuksia siihen liitetään, asetti haastatteluille realistisuuden vaatimuksen. Turha asioiden kaunistelu jäi mielestäni kerronnasta pois, koska vastassa oli kollega.

Platt (emt., 80) esittää myös että vertaisryhmän jäsenen haastattelemisen vaarana voi olla se, että yhteinen tausta joidenkin haastateltavien kanssa saattaa johtaa tiettyjen asioiden ohittamiseen ja huomion kiinnittämiseen toisaalle, mikä puolestaan tekee haastattelujen keskinäisen vertailun vaikeaksi. Omissa haastatteluissani pyrin ratkaisemaan tämän ongelman kysymällä esimerkiksi samat taustatietokysymykset kaikilta, vaikka niistä osaan tiesin vastaukset jo ennalta. Myös valitsemani narratiivinen haastattelu mahdollisti sen, että tutkijan vaikutus aineistoon eli elämäkertomusten kertomiseen oli mahdollisimman vähäinen.

5.3 Haastateltujen naisryttäjien esittely

Hannele on 31-vuotias kahden lapsen äiti. Hän on koulutukseltaan erikoissairaanhoitaja vuodelta 1994, jonka jälkeen hän aloitti terveystieteiden opinnot. Ennen sairaanhoitajan töitä Hannele toimi lastenhoitajana, teki opettajansijaisuuksia peruskouluissa sekä erilaisia ravintola- ja kahvilatöitä. Viimeiset kaksi vuotta hän on toiminut perustamansa vanhusten hoitokodin johtajana. Hoitokoti tarjoaa tehostettua palveluasumista vanhuksille ja toipilaille. Itsensä lisäksi Hannele työllistää yrityksessään 7 hoitajaa.

Seija on 39-vuotias toiminimiyrittäjä. Hän opiskeli Ruotsissa itsensä perushoitajaksi ja toimi siellä sairaalassa perushoitajana kolme vuotta. Muutettuaan takaisin Suomeen hän jatkoi perushoitajan töitä terveyskeskuksissa ja vanhainkodissa jonkin aikaa. Perushoitajan koulutuksen lisäksi hänellä on parturi-kampaajan, hierojan ja lymfaterapeutin koulutus. Yrityksen hän perusti kaksi vuotta sitten. Seija elää avoliitossa ja hänellä on yksi lapsi. Seijan työllistää klassinen hieronta, lymfaterapia sekä kampaajan työt erilaisissa palvelukodeissa. Hän on aloittanut myös aromaterapian opinnot ja antaa aromaterapiapalveluita oppilastyönä.

Pirjo on 45-vuotias sisätautikirurgian sairaanhoitajan koulutuksen saanut hoivapalveluyrittäjä. Hän on naimisissa ja hänellä on yksi lapsi. Pirjo on työurallaan toiminut hammashoitajana ja laitossiivojana eri sairaaloissa 16 vuotta. Hänen yrityksensä on toiminut viisi vuotta, ja hän työllistää itsensä lisäksi kaksi hoitajaa. Pirjo on palveluissaan erikoistunut kotona suoritettavaan saattohoitoon, mutta tarjoaa myös muuta kotipalvelu ja kotisairaanhoitotyötä.

Marja on 43-vuotias, naimisissa oleva neljän lapsen äiti. Työurallaan hän on toiminut siivoustyön johtajana noin seitsemän vuotta, jonka jälkeen hän ryhtyi opiskelemaan sairaanhoitajaksi. Sisätautikirurgian sairaanhoitajaksi hän valmistui siis vasta aikuisiällä vuonna 1996, mutta hän on työskennellyt nuoruudessaan vuosia koulutukseltaan epäpätevänä perushoitajana vanhainkodissa. Kotisairaanhoitoa ja kotipalvelua tarjoavan toiminimiyrityksen Marja perusti viisi vuotta sitten. Marjan asiakaskunta koostuu pääosin kotona asuvista vanhuksista.

Outi on 41-vuotias avoliitossa elävä aromaterapeutti ja yrittäjä. Hän on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon, jonka jälkeen hän suoritti aromaterapeutin tutkinnon vuonna 1999. Outi työskenteli ennen toiminimen perustamista kolme vuotta mikrobiologisessa laboratoriossa, jota ennen hänellä oli lyhyitä työsuhteita kirjakaupassa, tarjoilijana ja siivojana. Hän perusti toiminimen kaksi vuotta sitten, jonka alla hän tarjoaa aromaterapiapalveluita sekä aromaterapiatuotteiden edustusta ja myyntiä.

Terhi on 40-vuotias yksityisen päiväkodin perustaja ja johtaja. Hän on naimisissa ja hänellä on kolme lasta. Hän on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon. Ennen yrityksen perustamista hän teki freelance-toimittajan töitä ja nuoruudessaan hoitoapulaisen töitä sairaalassa. Terhin päiväkotito tarjoaa peruspäivähoitoa 28 lapselle, sekä työllistää itsensä lisäksi 6 aikuista. Yritys on toiminut kuusi vuotta.

Kaikkia edellä kuvattuja yrittäjiä yhdistää se, että yrittäjäyys itsessään ei ole ollut kenenkään alkuperäinen tavoite oman työuran suhteen. Ammatilliset tutkinnot tai korkeakoulututkinnot on hankittu enemmänkin perinteisessä, toisten palvelukseen suuntautuvassa mielessä. Puolella näistä hoivayrittäjistä on opistotasoinen sairaanhoitajan

koulutus. Tämä koulutustaso oli yleisin (42%) myös Kovalaisen ym. (1996b, 20) hoivayrittäjille tehdyn kyselytutkimuksen vastaajien joukossa.

Kaikille haastatelluille on myös, jo ikänsäkin puolesta, kertynyt työkokemusta erilaisista tehtävistä, jolloin heille on muodostunut myös perspektiiviä työelämän tarjoamista mahdollisuuksista ja toisaalta taas sen rajoituksista. Myös kokemusta yrittäjänä toimimisesta on kertynyt kaikille 2-6 vuotta, joten edellytykset arvioida omaa kokemustaan yrittäjyydestä ovat mielestäni tämän tutkimuksen kannalta riittävän hyvät. Myös Kovalaisen ym. (emt., 26) kyselyyn vastanneista hoivayrittäjistä yli puolet (68%) olivat toimineet yrittäjinä alle neljä vuotta.

Kun tarkastellaan yrittäjyyttä edeltänyttä aikaa, yksi hoivayrittäjä kuudesta on ollut virallisesti työttömänä ennen yrittäjäksi ryhtymistä, loput viisi ovat olleet joko töissä, opiskelemassa tai äitiyslomalla. Toisaalta opiskelemassa ja kotona lapsia hoitamassa olevat voidaan luokitella ns. piilotyöttömiksi tai työttömyysuhan alaisiksi, kuten Kovalaisen ym. kyselyssä tehtiin. Kyseisen tutkimuksen mukaan työttömyys tai työttömyysuhka vaikutti yrittäjyyspäätökseen 18%:lla vastaajista, kun taas 30%:a jätti vakituisen työsuhteen julkisella sektorilla ryhtyäksi yrittäjäksi. (Emt., 24.) Tämän mukaan myös tässä tutkimuksessa kaksi yrittäjää kuudesta voidaan luokitella työttömiksi. Samoin kaksi yrittäjää kuudesta jätti työn julkisella sektorilla yrittäjäksi ryhtyessään.

6. Yrittäjyselämäkertojen analysointi

Tarkoitukseni on tarkastella hoivayrittäjien kertomuksia narratiivisuuden eli tarinallisuuden näkökulmasta, tarkastelemalla niitä kokonaisuuksina, joilla on alku, keskikohta, loppu ja tietty ”juoni” tai ”moraalinen pyrkimys” (Hänninen 2000, 20; Komulainen 1998, 36). Käsitän siis hoivayrittäjien suullisesti tuottaman aineiston kertomuksina, jotka kerrotaan tietystä perspektiivistä, eli yrittäjyydestä käsin. Kyseessä ovat siis eräänlaiset yrittäjyyden kertomukset tai yrittäjyselämäkerrat. Tavoitteena on selvittää minkälaisia yrittäjyyden tarinoita (tarinatyyppejä) kertomuksista löytyy ja minkälaiset yrittäjyyuskuvat vaikuttavat niiden taustalla. Tarkoituksena on myös tarkastella kertomuksia yhteiskunnallisena puheena, selvittämällä minkälaista kuvaa naiset tuottavat itsestään hoivayrittäjinä.

Selvyiden vuoksi tulee aluksi kuitenkin tehdä ero kertomuksen ja tarinan käsitteiden välillä. Termejä käytetään usein tilanteesta riippuen (esim. arkipuheessa) vaihtelevissa merkityksissä, joten yhtenäistä määrittelyä on vaikea muodostaa. Ymmärrän kuitenkin kertomuksen tarinaa laajempaa yksikkönä, joka sisältää joko yhden tai yleensä useamman tarinan. Kertomus on tarinan esitysmuoto, jolloin samasta tarinasta voidaan esittää erilaisin keinoin erilaisia kertomuksia. Yksinkertaistaen ymmärrän tarinan tai tarinat kertomuksen juonena. (Ks. Hänninen 1996, 111.)

6.1 Kertomusten rakenne ja tarinatyyppit

Aloittaessani aineiston analysointia huomioni kiinnittyi ensimmäiseksi kertomusten asiasisältöjen samankaltaisuuteen. Konkreettisesti keräsin ensin kaikki kertomuksissa esiintyvät aihealueet paperille, jonka jälkeen vertailin kaikkia kuudesta kertomuksesta tiivistettyjä sisältöjä toisiinsa. Tarkemmin tarkastellessani löysin kuitenkin kertomuksista myös eroavaisuuksia. Jotkut asiasisällöt näyttävät saavan toisia enemmän painotusta riippuen niiden saamasta merkityksestä henkilön elämässä. Kertomukset saattavat esimerkiksi alkaa yksityiskohtaisilla tarinoilla lapsuuden kokemuksista tai vaihtoehtoisesti

lyhyemmällä tarinoilla yrittäjyyspäätöksen syntyhetkestä (vrt. Huttunen 1999, 8). Selkeimmät asiasisällöissä esiintyvät erot liittyivät kuitenkin kulloisenkin yritystoiminnan erityispiirteisiin. Muita ihmisiä työllistävä hoivayrittäjä tuo esimerkiksi vastuukysymyksen tarkasteluun useampia ulottuvuuksia kuin yksin toimiva yrittäjä, vaikka viime kädessä kysymys on samasta, yrittäjiä yhdistävästä asiasta.

Ymmärtääkseni tämän tutkimuksen kertomuksia tarinallisuuden näkökulmasta, lähestyn niitä varsinaisten asiasisältöjen sijaan, ajallisesti etenevinä kuvauksina kertojasta ja tämän elämästä yrittäjyyden näkökulmasta. Näkemys ihmisille tyypillisestä tavasta muodostaa ajallisesti koherentti kertomus itsestään ja elämästään onkin usein tuotu esille juuri elämäkertatutkimuksen puitteissa. (Saarenheimo 1997, 13). On myös esitetty, että juuri kertomuksen sisältämän aikaulottuvuuden kautta on mahdollista päästä kiinni ihmisen kokemukseen ajallisista muutoksista. Pertti Alasuutari (1999) puhuu ”biografisesta tietoisuudesta”, eli modernin ihmisen käsityksestä muutoksesta ja yksilökohtaisesta ajallisesta kehityksestä, joka ilmenee juuri elämäntarinan kertomisena (emt., 127). Hoivayrittäjyyttä koskevien kertomusten analysointi edellyttää aikaulottuvuuden huomioimista, koska kysymys on nimenomaan yksilöllisestä kehityksestä ja muutoksesta; alkuperäisistä suunnitelmista luopumisesta, ryhtymisestä yrittäjäksi.

Koherentin ja ajallisesti loogisen tarinan hahmottaminen puolestaan edellyttää hoivayrittäjän kertomuksen rakenteen tarkastelua. Kertomusten kokonaisuuden hahmottamiseksi sekä apuna niiden ”pilkkomisessa” käytin William Labovin ja Joshua Waletzky (ref Hyvärinen 1994, 58) kertomusrakenteiden erittelyä, jonka mukaan täysipainoisesta kertomuksesta tulisi löytyä seuraavat rakenneosat:

1. Tiivistelmä (abstract)
2. Alkutilanne (orientation)
3. Ristiriita (complicating action)
4. Arviointi (evaluation)
5. Tulos (result)
6. Päättäntä (coda)

Yleisesti ottaen tärkeimpänä kertomuksen osana on pidetty arviointia, joka ei suoranaisesti kerro tapahtuneesta, vaan jossa kertoja ilmaisee suhtautumisensa kerrottuihin tapahtumiin. Arvioinnilla pyritään vastaamaan siihen kysymykseen, miksi kertomus ylipäättään kerrottiin. (Emt., 58.) Kertomusten arvioinnissa on näin ollen löydettävissä kertojan odostusrakenteen murros, jossa osoitetaan aikaisemmin viritettyjen odotusten muuttuminen (Komulainen 1998, 98).

Omassa analyysissäni en kuitenkaan pitäydy jäykästi kertomusrakenteiden erittelyssä vaan viittaan Laura Aroon (1996, 67) siinä, että vaikka elämäkertomuksen tulee noudattaa jonkinasteista alusta-loppuun -logiikkaa, sille on kuitenkin tyypillistä erilaiset keskeytykset ja poikkeamat teemasta. Tämä seikka on havaittavissa myös hoivayrittäjien kertomuksissa, sillä vaikka kaikki rakenneosat ovat paikannettavissa, kertomukset ovat rakenteeltaan hajanaisia. Kertomuksiin saatetaan esimerkiksi liittää useampia ristiriitatilanteita, joita jokaista seuraa oma arviointivaiheensa. Tarkastelenkin kertojan suhtautumista yrittäjyyteen ja yrittäjyydelle annettuja merkityksiä eli tarinatyyppiä koko kertomuksen pohjalta, erottelematta sitä tiettyyn kertomuksen osioon sisältyväksi. Kertomusten rakenteiden erittely on kuitenkin ollut hyödyllinen juuri kertomusten kokonaisuuden ja ajallisuuden hahmottamisessa. Se on toiminut analyysin alkuvaiheessa eräänlaisena ”sapluunana”, jonka avulla olen käynyt kertomuksia läpi.

6.2 Juonentaminen ja ydinretoriikka

Jotta jokaisen kuuden hoivayrittäjän kertomuksen eri rakenneosat voidaan sitoa yhteen ja tarinatyyppien tunnistaminen olisi mahdollista, on tarkasteltava kertomuksen läpi kulkevaa ”punaista lankaa” eli juonta. Hyvärinen (1998, 321) mukaan juoni ei ole kuitenkaan itsestään olemassa, vaan sen löytäminen vaatii tutkijalta ”juonentamista” (emplotting), eli elämäkertomuksen muodon, hahmon ja ääriviivojen luomista sekä tarinan ytimen rakentamista. ”Juonen ymmärtäminen on tällöin tulkinnan tulos, ei sen apuväline” (emt., 321). Juonentaminen vaatii tarinan tiivistämistä ja yhdistämistä, konfiguraatiota, jossa välineenä Hyvärinen käyttää *ydinretoriikan* käsitettä. Ydinretoriikalla hän viittaa kertomusta pienempiin kiteytyksiin, joiden avulla kertomusta

voidaan jäsentää ja tiivistää. Juuri ydinretoriikkaa tarkastelemalla päästäänkin lähelle sitä tapaa, jolla kertojat käsittelevät elämäntarinoissaan oman merkitysjärjestelmänsä muutosta ja/tai pysyvyyttä, sekä tuottavat kertomukseen jatkuvuutta. (Emt., 321-322; Hyvärinen 1994, 55.)

Myös tässä tutkimuksessa kertomuksia lähestytään retorisen tulkintakehyksestä, käyttämällä ydinretoriikan käsitettä apuna tiivistämään kertomusten juoni. Tällaisen retorisen luentatavan valinta edellyttää aina lähtökohtaisesti sen huomioimista, että kertomus on suunnattu tietyille yleisölle (Hyvärinen 1998, 326). Argumentoinnin kannalta ”olennaista on saada kuulija ja lukija ymmärtämään kertomaamme haluamallamme tavalla” (Kuula 1999, 49). Samalla retoriikan tarkastelulla voidaan osoittaa, että yksilölliset omaelämäkerrat liittyvät osaksi laajempia kulttuurisia kertomuksia (Kaskisaari 2000, 64).

Retorisesta näkökulmasta tarkasteltaessa kertomuksen ja sen juonen on siis oltava uskottava, jotta kuulija saadaan ymmärtämään asia ja vakuutetuksi siitä. Chaim Perelmanin (1996) mukaan uskottavin argumentaatio perustuu yleiseen yksimielisyyteen asiasta, jolloin se voidaan esittää myös erilaisille yleisöille. Kuinka kertoja sitten voi rakentaa kertomuksensa uskottavuutta, eli millä keinoilla juonta voidaan kertomuksessa perustella? Perelman esittää, että argumentteja voidaan esittää sidosmuotoisina (assosiaatio), eli yhdistämällä tietoja toisiinsa tai erottelumuotoisina (dissosiaatio), erottamalla yhteen liitettyjä tietoja toisistaan.²¹ (Emt., 58.) Tarinoiden uskottavuutta arvioidaankin usein kiinnittämällä huomiota muun muassa niissä esitettyihin syy-seuraussuhteisiin, esimerkkeihin, rinnastuksiin ja vastakkainasetteluihin (Kuula 1999, 49).

Tässä tutkimuksessa ydinretoriikkaa tarkasteltaessa huomio kiinnitetään käytettyihin erotteluihin ja vastakkainasetteluihin. Perelmanin (1996) mukaan dissosiaatiota tapahtuu usein asettamalla kaksi asiaa vastakkain tai käyttämällä ns. filosofisia pareja (esim. teoria / käytäntö). Erotteluina voivat toimia sisäisen ja ulkoisen, yleisen ja erityisen ja näennäisen ja todellisen väliset vastakkaisuudet. Filosofisia pareja tarkasteltaessa tulee usein myös huomioida niiden yleisyys, jolloin molempien parien puoliskojen ei tarvitse olla läsnä eikä

niitä tarvitse välttämättä ilmaista, mistä huolimatta niiden olemassaolo tulee usein tarinoissa esille. (Emt., 142-154.)

Tarkoitukseni on siis ydinretoriikan paikantamisen avulla ilmaista sitä muutosta, jota naiset näissä kertomuksissa kuvaavat. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että ydinretoriikan avulla voidaan kuvata kertomuksen jatkuvuutta, eli mistä kertomuksessa lähdetään liikkeelle ja mihin päädytään. Kysymyksenä voidaan siis esittää se, miten tämä muutos on kertomuksista kiteytettävissä? Huomioni kiinnittyy myös niihin argumentteihin, joilla muutosta perustellaan. Erottelujen ja vastakkainasettelujen paikantamisen avulla onkin tarkoitus kuvata sitä miten naiset argumentoivat yrittäjäksi ryhtymistään.

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on myös tarkastella naisten kerrontaa yhteiskunnallisena puheena, lähestyn aineistoa myös moniperspektiivisyyden näkökulmasta. Tarkastelemalla niitä näkökulmia, joista naiset tarinoita tuottavat, voidaan myös ymmärtää niitä yhteiskunnallisia ehtoja ja mahdollisia tarinoita, jotka kerrontaa leimaavat. Hänniseen (1996, 109) viitaten kiinnitän siis huomiota myös siihen, että samalla kun narratiivi on aikaan ja paikkaan sidottuna ainutkertainen, se on myös yleinen: kulttuurin jäsenten ”yhteiseen merkityspereustaan” pohjautuva.

7. Naisyrittäjien tarinatyytit

Huolimatta siitä, että jokainen kuudesta hoivayrittäjän kertomuksesta on ainutlaatuinen ja kertojansa näköinen, yhdistän ne analyysissäni kolmeksi tarinatyytiksi niistä tiivistetyn ydinretoriikan mukaisesti. Näissä kolmessa tyytissä yrittäjyyden tarinaa rakennetaan eri perspektiiveistä käsin, jolloin yrittäjyyttä valintana perustellaan eri tavoin. Yrittäjyys merkitsee jokaisessa tarinatyytissä erilaista ratkaisua kertojan elämäntilanteesta riippuen.

²¹ Perelman (1996, 58-61) erottelee kolme sidostyytistä argumentaation tekniikkaa: kvasiloogiset argumentit, todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit sekä todellisuuden rakennetta määrittävät tai luovat argumentit. Dissosiaatioon perustuvista argumentaatiotekniikoista voidaan puolestaan puhua vastakkainasetteluina ja erotteluina.

Jokaisen kolmen tarinatyypin alaluvut kietoutuvat toisiinsa, ja niiden tarkoituksena on muodostaa kuvaa siitä mistä kyseisissä kertomuksissa on kysymys. Ensimmäisissä alaluvuissa käytän apunani polku-metaforaa²² kuvaamaan kertomusten kulkua, eli sitä miten yrittäjyyteen päädytään. Jokaisen tarinatyypin toisessa alaluvussa pyrin kertomuksissa esiintyneen arvioinnin avulla osoittamaan kuinka ajattelun muutosta kertomuksissa kuvataan; mitä yrittäjyys on kertojalleen merkinnyt. Arvioinnin vaiheiksi määrittelin kertomuksista ne kohdat, joissa kertojat kuvaavat yrittäjyyttä ratkaisuna vertailemalla sitä muihin vaihtoehtoihin ja punnitsemalla sen eri puolia. Kolmansissa alaluvuissa tarkoituksena on ydinretoriikan avulla esittää niitä vastakkainasetteluja, joita hoivayrittäjät omaa tarinaansa kertoessaan käyttävät. Tämän alaluvun tavoitteena on luoda kokoava käsitys siitä minkälaista kuvaa yrittäjyydestä ja itsestään kertojat konstruoivat kertomuksissaan.

Aineistokatkelmissa olen litteraatiomerkkeinä käyttänyt kolmea pistettä ilman sulkuja kuvaamaan puheessa esiintyvää taukoa. Merkintä (...) taas viittaa siihen, että olen lyhentänyt katkelmaa poistamalla siitä jotain osia. Olen myös muokannut aineistopätkiä lukijaystävällisempään muotoon, poistamalla esimerkiksi turhaa toistoa.

7.1 Hannelen ja Seijan selviytymistarinat

Aloitin analysoinnin tarkastelemalla Hannelen ja Seijan kertomuksia yhdessä. Näissä kertomuksissa kuvataan samantyyppisiä ongelmia, joita kertojat kohtaavat, ja toisaalta myös samantyyppisiä elämäntilanteisiin liittyviä velvollisuuksia. Yrittäjyyden tarinassa yrittäjyydestä luodaan ratkaisua näihin ongelmiin, keinoksi selviytyä.

²² Polku –termi on suora lainaus Seijan yrittäjyysomaelämäkerrasta (ks. näyte 2/2).

7.1.1 ”Et sehän on mitä polkua lähtee menemään”

Huolimatta siitä, että sekä Hannele että Seija perustivat yrityksensä lähellä vuosituhannen vaihdetta, molempien kertomusten lähtökohtia leimaa 1990-luvun lamakausi. Laman aiheuttama työn saannin vaikeutuminen ilmenee molemmissa kertomuksissa jatko- tai uudelleenopiskelujen välttämättömyytenä. Jälkikasvusta huolehtimisen vuoksi opiskelu ei kuitenkaan tarjoa riittävää taloudellista toimeentuloa, jolloin ratkaisua lähdetään etsimään muualta.

Hannele (näyte 1/2):

1. *Mä en ihan tarkkaan muista, varmaan joku muu muistais kauheen tarkkaan mitä on*
2. *ajatellu missäki vaiheessa, mut mä en jotenki sillai...Ehkä se on ollu kun on samalla ollu*
3. *lasten syntymiset ja niiden vauva-ajat ja eroomiset ja nää...ei muista että missä*
4. *järjestyksessä mikäkin tuli. Mutta siitä päätellen että mä olen hakeutunu yhdeksänviis*
5. *Kuopioon sinne yliopistoon nimenomaan johtamisen ja yrittäjyyden linjalle, siitä mä oon*
6. *päätelly että mulla oli silloin joku...ja olikin joku semmonen ajatus, että mä haluaisin*
7. *mahdollisesti perustaa oman yrityksen, mutta silloin mä ajattelin enemmän tota*
8. *koulutustani vastaavaa alaa. Ja silloin sen kättilöopiston jälkeenkin oli huono*
9. *työllisyystilanne, kun ei kättilön töitä ollu, niin kyllä se oli mulla jollainlailla*
10. *ajatuksissa. Mutta sitten opinnot jäi kesken kun lapset synty ja sit siinä ehkä alko hakeen*
11. *tietosesti tai tiedostamatta vähän nopeempaa ratkasua. Ei voinu ajatella, että käyn*
12. *koulun loppuun ja siinä samalla lapsia...niin alko hakee jotain muuta. Samalla meidän*
13. *äiti oli vastaavanlaisessa...tai ei ihan vastaavanlaisessa hoitokodissa mut kuitenkin. Niin*
14. *sitä sitten oli helppo seurata sitä juttuu niinku läheltä...ja pikkuhiljaa ajatella, että sitä*
15. *vois olla jotain muutakin kun oman varsinaisen niinku erikoistumisalan yritys. Ja tota*
16. *itse asiassa kun mä ihan rehellinen oon niin...kyl mä mietin sitä silloin jo kun me*
17. *muutettiin tänne. Mää mietin, että tänne vai johonki toiseen pikkukylään, että kumpi ois*
18. *kivempi kun...vaikka mä en tienny niistä kuntien tilanteista, mut mä aattelin et tää ois*
19. *niinku siinä mielessä kivempi. Että se oli niinku yks tavote päästä asumaan johki pieneen*
20. *paikkakuntaan, missä olis mahollista kenties että...tamperelaisena tiesin, että sieltä on*
21. *vaikee niinku ajaa näitä asioita läpi. Ja silloin ysiseiska...no en mä kyllä sitä silloin vielä*
22. *sillai jollain tapaa...Mut sitten aika pian sen jälkeen ku tänne muutettiin niin ruvettiin*
23. *kartottaa sitä tilannetta mikä täällä on. Ja siihen vanhuspuolellehan se sit käänty se tarve*
24. *kaikkein selkeimmin, vaikka muutkin oli auki...oli vaihtoehtoja. Mutta se vanhuspuoli*
25. *nousi sieltä sit yli muiden ja nimenomaan tällasen ympärivuorokautisen hoidon tarve oli*
26. *kaikkein suurin. Ja sitä kautta se sit ajatus alko, kun sentyypistä on jo ollu ja kun noita*

27. *vanhuksia on. Sitten koin, että...ei ollu niinku mahdollisuuksia lähtee sinne Kuopioon*
28. *opiskeleen sitä yrittäjyyttä ja toisaalta se ei ois palvellukaa suoranaisesti tän yrityksen*
29. *perustamiseen ainakaan senaikanen opintosuunnitelma. Siinä ois menny pitkään ja ei ois*
30. *näitä detaljia saanu tietää mitä taas sit tältä naisyrittäjäkursilta taas niinku sai. (...) Ja*
31. *sit ku tarpeet oli löydetty täältä omasta kunnasta ja tilat selvis ja mahdollisuus aukeni,*
32. *niin sit se meniki aika vauhdilla.*

Hannelen kertomuksessa ajatus yrittäjyydestä ja siihen valmentavasta koulutuksesta on siis alunperin lähtenyt kehittymään vastauksena oman alan heikkoihin työllistymismahdollisuuksiin (rivit 8-10). Vaihtoehdot (opiskelun jatkaminen) esitetään riittämättöminä muuttuneeseen elämäntilanteeseen liittyen ja toisaalta mahdottomina toteuttaa itsestä riippumattomista syistä (kätilön työ). Ratkaisevimpana tekijänä Hannele kertoo kuitenkin oman elämäntilanteensa muutoksista. Lasten syntyminen ja parisuhteen päättymisen kerrotaan tätä, jo aikaisemmin kysyttyä päätöstä nopeuttavina tekijöinä, ja paikkakunnan vaihdos päätöstä mahdollistavana tekijänä (rivit 2-3, 10-12, 19-21).

Samalla kun oma henkilökohtainen elämäntilanne vaatii ratkaisun tekemistä, yrittäjäksi ryhtymistä, se merkitsee myös tiettyihin ehtoihin mukautumista ja joistakin asioista luopumista. Hannele tunnustaa, että elämä on järjestettävä yrittäjyyden ehdoilla, esimerkiksi asuinpaikkakuntaa valittaessa. Myös alkuperäisistä suunnitelmista, eli omaa koulutusta vastaavasta yritystoiminnasta, on luovuttava markkinoilla vallitsevan kysynnän ja tarjonnan lain vuoksi. Vanhukset ja ympärivuorokautinen hoiva tarjoavat vastauksen elannon ansaitsemiseksi. Hannele ei kuitenkaan halua kuvata itseään yrittäjyyttä puhtaasti taloudellisesta perspektiivistä arvioivana, vaan tuo kertomuksessaan esille, että muitakin vaihtoehtoja oli (rivit 22-24).

Myös Seijan kertomuksessa yrittäjyyttä rakennetaan yhtäältä oman elämäntilanteen ja toisaalta yhteiskunnallisten ehtojen puitteissa. Seija kertoo yrittäjyyspäätöksestään suhteessa niihin ehtoihin ja velvollisuuksiin, joita työnteko pienen lapsen yksinhuoltajalle asettaa.

Seija (näyte 1/2):

1. *No mulla lähti...tota...ihan nämä työt mitä mä nyt teen eli kampaaja, hieronta,*
2. *lymfaterapia, lähimmä niin siinä ku perushoitajana toimin terveystieteiden keskuksessa niin mulle*
3. *tuli vähän ongelmia ku olin yksinhuoltaja. Et oli vuoro-työtä ja sitten tosiaan oli nämä*
4. *viikonlopputyöt yhtäkkiä...ja sillon ku ei saanu niitä hoitajia...Ja sitten ku meidän*
5. *osastonhoitaja ei ymmärtäny sitä puolta, et mä haluan tehdä pojan takii päivävuoroja*
6. *arkisin, niin mä päätiin sit siihen et pistetään piste sille alalle. Ja sit mä menin kotia*
7. *työttömäks, kunnes sit pääsin sinne kampaajakoulutukseen mitä mä hain. Siinä vaiheessa*
8. *jo rupes sitte, ku mä kävin koulussa, et tämä tulee oleen jotain omaa liikettä niinku ajan*
9. *kanssa. Et jossain haluis olla ensin töissä, mutta sit niinku sanoin (viittaa taustatiedoissa*
10. *käytyyn keskusteluun)...se lama-aika iski sitte just puolessa välin opiskelua ja mä*
11. *aattelin et mitä mä teen, et lopetaks mää tähän...Mut ku ei sielu antanu periksi, nii mä*
12. *aattelin sit et käydään nyt loppuun ja katotaa. Mut sit siinä vaiheessa meni niinkö et...se*
13. *ajatus et mä alotan yrittäjäks...aattelin et siitä ei tuu mitään kerta kaikkiaan ja oon*
14. *työttömänä, mut jotenki sitä taapersi eteenpäi...(...). Sit mä aattelin ku mä olin kotona, et*
15. *ei hitsi että...emmä kyl tähänkää voi jäädä. Et mä yritin sit tänne hierojakoulutukseen*
16. *hakia, mitä mä olin miettiny jo ennen ku mä lähin sinne kampaajakoulutukseen. Siinä oli*
17. *niinku vaihtoehtoina kampaaja ja hieroja ja mua kiinnosti molemmat, mut sit ku*
18. *kampaajakoulutus oli huomattavasti lähempänä asuinpaikkaa ku hieroja, nii se oli se*
19. *ratkaseva tekijä. Et mä en halunnu lähteä kolmen vuoden ikäsen pojan kanssa mihinkää*
20. *Lahteen tai muuallekaan, ni mä sit rupesin hakeen niitä papereita. Sit yks soitti*
21. *työvoimatoimistosta et nyt olis työllisyyspaikka...vai mikskä niitä nyt sanotaa ku*
22. *koulutetaa ostopalveluyrittäjiä, siis ku palveluyritystä perustetaa, et jos mä oon*
23. *kiinnostunu nii...No mä päädyin siihen...mikä oli erittäin hyvä asia, koska*
24. *yksinhuoltajana millä sää elätät jos ei saa mitään tukee, et pelkkien opiskelujen varas ois*
25. *kuitenki joutunu tekeen töitä siinä sivussa. Mä pääsin sillä sit opiskeleen rauhassa ja sillo*
26. *mä päätiin, et nyt mä meinaan tehdä valintani ja mennä hierojan puolelle ja siitä mä tuun*
27. *jatkoon johonki...Ja mä haluan perustaa oman missä mä saan tehdä kaikkea hoitoja ja*
28. *käyttää hyväkseni kaikkia ammattejani. (...). Sitten tota kävin sen hierojakoulutuksen niin*
29. *mää...viimesellä viikolla pistin lymfaterapiakoulutukseen paperit, et mä en lähe yrittää*
30. *pelkällä klassisella hierojan paperilla, et mä tarviin jotain muuta tueks.*

Seija luo kertomuksessaan, Hannelen tavoin, yrittäjyydestä ratkaisua silloiseen elämäntilanteeseensa. Palkkatyöstä vaihtoehtona kerrotaan ainoastaan sen asettamien rajoitusten (vuoro- ja viikonlopputyö) ja joustamattomuuden näkökulmasta. Seija asettaakin kertomuksessaan lapsen hyvinvoinnin vakituisen työn ja turvatuun toimeentulon edelle, ja lähtee etsimään toisenlaista ratkaisua (rivit 3-6). Seuraa työttömyyden ja

uudelleenopiskelun vaikeat ajat, jolloin tulevaisuudesta ei taloudellisen laman vuoksi ollut takeita. Oma sisukkuus ja taloudellinen vastuu lapsesta esitetään kuitenkin eteenpäin työntävinä voimina.

Myös Seijan kertomuksessa tulevat siis esille ne omaan elämäntilanteeseen liittyvät rajoitukset ja myös ne yhteiskunnalliset ehdot, joiden puitteissa yrittäjyyttä perustellaan. Seija viittaa kertomuksessaan opiskeluvalintoja tehdessään omaan kiinnostukseensa alaa kohtaa, mutta kertoo pääasiassa valintaa ohjanneen niiden mahdollisuuksien mitkä asuinpaikkakunnalla ovat perhesyistä johtuen olleet mahdollista toteuttaa (rivit 16-19). Myös pelko tulevaisuuden toimeentulosta vaikuttaa opiskeluvalintoihin. Seija rakentaakin yrittäjyyttään lähes puhtaasti taloudellisesta perspektiivistä käsin: on opiskeltava eri ammatteja saadakseen tuleva yritystoiminta kannattavaksi (rivit 27-30).

Kun tarkastellaan Hannelen ja Seijan kertomuksia yhdessä, molemmissa kuvataan tilannetta jossa kertoja on ikään kuin neljän polun risteyksessä. Molempien kertomuksissa esitetään vaihtoehtoina palkkatyö, opiskelu, työttömyys ja yrittäjyys. Millä perusteilla polku sitten valitaan? Molempien kertomuksissa valintaa edeltää tilanne, jossa aikaisempien suunnitelmien havaitaan olevan ristiriidassa omaan elämäntilanteeseen. Pääasiassa lapset ja heihin liittyvät velvollisuudet esitetään pääsyinä siihen, että on luovuttava aikaisemmista suunnitelmista työuran suhteen, ja valittava jokin muu vaihtoehto. Työttömyys ja opiskelu esitetään vaihtoehtoina, mutta niitä ei voida pitää toimeentulon kannalta pidempiaikaisina ratkaisuin. Toisaalta myös yhteiskunnallinen tilanne ohjaa polun valitsemisessa sulkemalla esimerkiksi palkkatyön mahdollisuuden pois, kuten Hannelen tapauksessa (rivit 8-9). Kun muiden vaihtoehtojen sopimattomuus on kertomuksissa perusteltu, nousee yrittäjyys kiistattomasti parhaaksi vaihtoehdoksi.

7.1.2 Yrittäjyys työnä ja elantona

Vaikka molemmissa edellä esitetyissä kertomuksissa yrittäjyyden rakentaminen tapahtuu pääasiassa suhteessa vallitseviin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, jossa yrittäjyyden lähtökohtia määrittää se minkälainen yritys kannattaa laittaa pystyyn, jotta sillä takaisi itselleen ja perheelleen toimeentulon, tästä huolimatta yrittäjyyden tarinaa ei kuitenkaan

haluta kertoa pelkästään taloudellisesta näkökulmasta. Yrittäjyydestä ei sovi luoda kuvaa vain toimeentulon välineenä, eikä myöskään itseä haluta esittää puhtaasti taloudellisten pyrkimysten kautta, jolloin esille tuodaan myös muita yrittäjyyttä perustelevia näkökulmia.

Hannele (näyte 2/2):

33. *Että pitkään se varmaan se ajatus synty et...haluaisko ite niinku...aikasempien töiden*
34. *ja koulutuksen ja muun perusteella niinku...et se idea synty niinku...valtavan (nauraa)*
35. *itseluottamuksen kautta myöskin...kai sitä sit luotti itteensä sen verran sitte. Ja ku on sen*
36. *verran ollu töissä, et tietää mitä se on ja se ei niinku tarjonnu asiota niinku pidemmän*
37. *päälle. Mitä olis...tai mitä kaipais...osalta sitä vapautta mitä on ja...toisaalta sitä*
38. *vastuuta ja tota kehittämisen mahdollisuutta ja toisaalta sitä valtavaa vapautta. Että ku*
39. *yks syy on ilmeisesti se, et mä halusin erota ja...tai mä halusin eroon...et mä koen et se*
40. *johtuu jostain itsenäistymisestä sitten...(nauraa)...että perustaa yrityksen ku eroo tai*
41. *samalla ku eroaa...(nauraa)...Niin ja halusin mä olla taloudellisestikin riippumaton ku*
42. *on lapsetki elätettävä...ja näin tässä tietystikki mahdollisuuden siihen.*

Hannele liittää siis yrittäjyyteen myös vapauden, vastuun ja itsensä kehittämisen mahdollisuuden, joita palkkatyö ei ole hänelle aikaisemmin tarjonnut. Merkittävimpänä elementtinä hän kuitenkin nostaa esiin vapauden, vapauden työstä toisten alaisuudessa ja vapauden omassa henkilökohtaisessa elämäntilanteessaan

Myös Seija liittää yrittäjyyteen ajatuksen vapaudesta, mutta tunnustaa sen rajallisuuden taloudellisessa mielessä. Seija punnitsee yrittäjyyspäätöstään yhtäältä siihen liittyvän rahallisen huolen ja toisaalta sen mukana tulevan vapauden näkökulmasta.

Seija (näyte 2/2):

31. *Et sit mä sain niinku rauhassa lähteä...rakentaa sitä. Taikka pikku hiljaa...haenhan mä*
32. *vieläki sitä polkua, että mihinkä tämä päättyy...se on semmosta. Sehän on et mitä polkua*
33. *lähtee menemään. Kai se semmonen...kiehtoo sillai niin paljo se yrittäjyyden*
34. *ajatteleminen, että ku oli toisaalta ollu työttömänä pitkää...tietty koulutuksessa ollu, mut*
35. *kumminki tää...et olla niinku työelämästä pois...Et huomashan sen, et onhan siinä hyviä*
36. *puolia olla työttömänäki toisaalta...Et saa tehdä mitä haluaa, ei ollu kiinni missää*
37. *ajoissa...ja niinhän sä oot yrittäjänäki. Sä saat ite...tottakai sä oot vastuussa siitä, että sä*

38. *annat aikoja asiakkaille ja...sä joudut tienaa sen rahan, mut sä voit määritellä ne ajat*
39. *ite...Et jos mä haluan nyt pitää vapaata...ens viikon perjantaina, et mä haluan lähtee*
40. *johonki...mä voin pitää sen...et mä voin ottaa sen ajan takasin jossain muualla. Se*
41. *vapaus...se on se mitä mä aattelin, et saan ite määrätä...mitä mä teen ja millon mä*
42. *teen. Kai se pessimististä kautta on syntyny se...ajatus lähtee, ku oli työttömänä...Mut se*
43. *vapaus mikä löyty sieltä taustalta...kyl se on parasta. Et se oli semmonen...tavallaan*
44. *toisaalta riskinotto ja semmonen, kun hyväksy itellensä, että voi tässä vielä epäonnistua.*
45. *Et sä voit epäonnistua, et jos se ei lähe pyöriin niin...mää sitte...kattellaa jotain muuta.*

Yhteistä sekä Hannelen että Seijan arvioinneille on se, että vaikka yrittäjyys nähdään vapaudessaan vastakohtana palkkatyön rajoituksille, se kerrotaan kuitenkin ensisijaisesti työllistymisen ja elannon hankkimisen keinona. Vetoaminen vapautteen enemmänkin tukee ja täydentää sitä yrittäjäksi ryhtymisen perustelua, jolla kertomuksissa lähdettiin liikkeelle. Vapaus on helppo liittää yrittäjyyteen, koska sen puuttuminen palkkatyöstä näyttää ilmeiseltä. Saattaa kuitenkin olla, että vapauden käsitys ilmenee vasta yrittäjäksi ryhtymisen myötä eikä suoranaisesti ohjaa yrittäjyyspäätöksen tekemistä (rivit 42-43) tai vapautta voi löytää jopa työttömyydestä (rivit 35-37), kuten Seijan kertomuksessa käy ilmi.

Kokonaisuudessaan toimeentulon hankkimisen lähtökohta nousee kuitenkin vahvimmin esiin Hannelen ja Seijan kertomuksissa. Tulkitsin kertomusten taustalta yrittäjyyskuvan, jossa korostetaan hoivayrittäjyyttä *työn ja elannon* näkökulmasta, jolloin myös yrittäjyyden tarina on eräänlainen *selviytymistarina*. Tämä lähtökohta yrittäjyyteen on helppo ymmärtää kun ottaa huomioon yhteiskunnassa vallinneen huonon taloudellisen tilanteen, jossa he ovat opiskelleet ammattiin ja rakentaneet työuraansa. Vaikka palkkatyö esitetään yhtenä vaihtoehtoista ei sen saaminen ole ollut itsestäänselvyys, jolloin yrittäjyys on nähty keinona luoda itselle työ ja ammatti.

7.1.3 Itsenäisyys ja elämä omissa käsissä

Hannelen ja Seijan tarinoissa nostetaan päällimmäisenä esiin itsenäisyyden pyrkimys ja vastuu muista. Kertojat kertovat itsestään sitä taustaa vasten, jossa he kantavat vastuuta omasta ja lastensa elämästä. Kertojat esitetään epäitsekkinä sankareina, joiden on tavalla

tai toisella selviydyttävä vastaantulevista ongelmista ja taisteluista viranomaisia vastaan oman perheen edun nimissä.

Näissä kahdessa kertomuksessa korostuu äitiyden rooli ja naiselättäjyyden malli. Tarinoissa rakennetaan kuvaa, jonka vastakohtana on perinteisessä parisuhteessa elävä nainen, joka jakaa taloudellisen vastuun lapsistaan puolisonsa kanssa. Näissä tarinoissa vastuun merkitys korostuu, koska se kannetaan yksin.

Tarinoissa kuvataan itsenäistymistä suhteessa omaan elämään; irtautumista taloudellisesta riippuvuudesta ja perinteisistä uravaihtoehdoista. Kertajat esitetään itsenäisinä uran suhteen niin, että työtä ei enää oteta vain vastaan, vaan se voidaan myös tehdä itse itselle. Perinteinen vaihtoehto eli palkkatyö on jo koettu. Tarinoissa tunnustetaan yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutukset yrittäjyyden luomisessa, mutta niiden ei anneta ehkäistä omia pyrkimyksiä. Ne hyväksytään yrittäjyyden puitteiksi, jotta päästään omaan tavoitteeseen.

Hannelen ja Seijan tarinoissa asetetaan vastakkain kertojien aikaisemmat suunnitelmat ja yrittäjyys. Aikaisemmat suunnitelmat, niihin liittynyt koulutus ja työura toisten palveluksessa esitetään yleisempänä vaihtoehtona, josta poiketaan ryhtymällä yrittäjäksi. Yrittäjyys esitetään eräänlaisena pakkoratkaisuna, jossa korostuu oma vastuu elämästä ja jälkeläisistä.

Ydinretoriikan perspektiivistä tulkitsen tarinoita niin, että niissä korostetaan omaa roolia työn ja elannon hankkimiseksi, jolloin samalla erottaudutaan passiivisemmasta työn vastaanottamisen roolista, vaikka sitä ei tarinoissa suoranaisesti ilmaistakaan. Tarinoissa asetetaan tietyn tyyppinen ulkoohjautuvuus vastakohtaksi vastuun ottamiselle omasta elämästä ja työn luomisesta itse itselle. Oma ratkaisu perustellaan oman henkilökohtaisen elämäntilanteen ja yhteiskunnallisen tilanteen kautta luomalla kuvaa, jossa yrittäjyys näistä tekijöistä johtuen olisi ainoa mahdollinen vaihtoehto ansaita elanto.

7.2 Pirjon ja Marjan itsenäistymistarinat

Tarkastelen Pirjon ja Marjan kertomuksia yhdessä, sillä niissä molemmissa yrittäjyyden tarinaa rakennetaan vastakohtaksi palkkatyölle ja sen rajoituksille. Näissä kertomuksissa yrittäjyys merkitsee vapautumista rajoituksista, itsenäistymistä omalla työuralla. Yhteistä näille kertomuksille on myös se, että niissä yrittäjyydestä luodaan kuvaa altruistisesta auttamisen näkökulmasta.

7.2.1 ”Sitä alko niinku huomaa, et tätä hommaa vois kyllä tehdä itsekin”

Pirjon ja Marjan kertomusten lähtökohdat eroavat edellisistä siinä, että näissä kertomuksissa molemmat kertojat ovat yrittäjyyttä harkitessaan olleet palkkatyössä. Työ ja toimeentulo on siis ollut turvattu, vaikka myös näissä kertomuksissa yritystoiminnan suunnitteleminen ja perustaminen on ajoittunut lamavuosiin. Lähtökohtia yrittäjyydelle ei siis kerrota elannon turvaamisen ja työllistymisen pohjalta, vaan hyvin toisenlaisesta näkökulmasta.

Pirjo (näyte 1/2):

1. *Kai se alko siitä, ku olin tehny tuolla ****sairaalassa sairaanhoitajan työtä*
2. *syöpäpotilaiden kanssa ja olin mä siis tehny muillaki osastoilla...neurollaki ja...mut et*
3. *siellä syöpäpuolella kauimmin ja...sitä alko niinku huomaa, et tätä hommaa vois kyllä*
4. *tehdä itsekin...ja vähän niinku eri tavalla. Et...se oli sitä juoksemista vaan oikeestaan.*
5. *Olis niinku halunnu viettää enemmän aikaa sen potilaan kanssa tai...musta tuntu, etten*
6. *mä pystyny niinku antamaan tarpeeks sitä mitä oisin halunnu kun se kuoleman*
7. *kohtaaminen on kuitenkin sellasta...oma juttunsa ja ne omaisetki. Olis niinku halunnu*
8. *antaa enemmän aikaa ja tukee ja semmost. Et kyllähä se oli tosi rankkaa siä osastolla*
9. *ku...sitä kuiteski ne hoidot kesti usein monia kuukausia ja...siinä kerkes kuitenkin tutustuu*
10. *potilastiin nii....Sit (huokaa) se, että...mä nään sen niin, että ku mulla on kaks lasta*
11. *kuollu ja yks toinenki läheinen ja...et se kuoleman kohtaaminen ei oo mulle niinku ihan*
12. *vierasta niin...must tuntu et...mä osaan antaa potilaille enemmän kun en oo ihan vihree*
13. *(naurahtaa)...ja ymmärtää omaisiiki ihan eri tavalla ku jos ei ois tätä omaa taustaa.*
14. *Et...mä jotenki siellä osastolla huomasin, että mä voisin antaa paljo enemmän ku siihen*
15. *ois vaan mahdollisuus. Sit mä rupesin pikku hiljaa miettii tätä juttuu ja oikeestaan se lähti*

16. *sit siitä, et mun hyvä ystävä oli samalla alalla ja...sitä ruvettiin niinku yhdessä miettii sitä*
17. *vaihtoehtoo ja sitä niinku innostu siitä jotenki...niinku yhdessäki ja me ruvettii sit selvittää*
18. *sitä asiaa.*

Pirjo perusteleo yrittäjäksi ryhtymistään sopimattomuudellaan sairaalan työskentelytapoihin ja –mahdollisuuksiin. Pirjon kertomusta sävyttää pitkä työkokemus sairaalassa, jonka seurauksena hän on väistämättä havainnut sen tarjoamat mahdollisuudet ja erityisesti rajoitukset (rivit 3-8). Kertomuksessa nostetaan keskiöön oma kokemus hoitotyöstä ja kuoleman kohtaamisesta, sekä halu tehdä työtä itseä tyydyttävällä tavalla. Sairaalityön tarjoamat puitteet esitetään ristiriidassa näihin tarpeisiin. Oman kokemuksen ja ymmärryksen hyödyntäminen sairaalassa esitetään mahdottomana, joten on mietittävä muita mahdollisuuksia päästä toteuttamaan itseään ammatillisesti.

Myös Marjan kertomuksessa yrittäjäksi ryhtymistä perustellaan hyvin samanlaisista lähtökohdista. Palkkatyö asetetaan vastakohtaksi omalle työskentelytavalle ja ominaisuuksille.

Marja (näyte 1/2):

1. *Mä oon elämäni varrella ollu töissä...ehkä eniten vanhainkodeissa, et mä oon ihan*
2. *nuorena likkana lähteny vanhainkotiin töihin epäpätevänä perushoitajana. Siihen aikaan*
3. *oli kova pula työntekijöistä ja otettiin melkein töihin kuka vaan. Et mä sit hoidin paljon*
4. *vanhuksia ja huomasin, että se on semmonen mistä mä tykkäänkin...ja kaikkien vuosien*
5. *aikana mä haaveilin, että mä lähen sairaanhoitajakouluun. (...) Mä tein neljä lasta siinä*
6. *välissä ja...sit vanhempana lähdin sinne sairaanhoitajakouluun. (...) Et mä olin*
7. *keikkatyöntekijänä siinä välissä vaan, (lasten hoitamisen ja yrittäjyyden) mutta*
8. *huomasin, että mä haluan tehdä jotain muuta ku keikkatyötä. Ja sit mulla oli yks se, että*
9. *mää...mun luonteelle ei sovi se, että sairaalassa on niin kova kiire...Se että se täytyy*
10. *käydä potilaalle tekemässä se tempu mikä pitää tehdä ja äkkiä pois ja seuraavan luokse.*
11. *Et mä oon niin kova höpöttämään ja puhumaan, että mä haluan mielummin istua ja*
12. *jutella niiden vanhusten kanssa ja...antaa niille vähän enemmän aikaa. Koska hoitoa on*
13. *minun mielestä myös se, että ollaan vaan lähellä, vaikka ei puhuttaiskaan mitään, että*
14. *olla on vaan. Sit mä rupesin miettimään, että vois kokeilla tällasta...ja mä tiesin*
15. *tota...tunnen itteni niin hyvin, että mä tiedän että mä sovellun parhaiten vanhusten*
16. *pariin, että jos mut pannaan hoitamaan työikäistä väestöä mä oon hirveen huono*
17. *hoitaja...ne ei vaan sovi mulle. Mä haluaisin, että mä tunnen että pystyn antamaan*

18. *itsestäni sen parhaimman puolen. (...) Ja ku mä olin palkkatyössä niin...mä en niinku*
19. *osannu tehdä just sillai sitä kahdeksaa tuntia töitä, vaan mä aina tein niinku töitä ja*
20. *joskus mä sit mietin, et minkä ihmeen takia mä teen niinku toiselle...uhraan näin paljon*
21. *aikaani enkä ite hyödy siitä, et sen saman työmäärän tai sen, että ku kerta haluaa...tai*
22. *tekee näin paljon töitä, niin sen vois tehdä itsellekin. Sit mää rupesin miettimään, että*
23. *tota...että tää vois kuitenkin olla ihan järkevää kokea tällasta.*

Marja aloittaa kertomuksensa muistelemalla nuoruuden hyviä kokemuksia vanhusten parissa ja kertoo haaveilleensa jo tuolloin sairaanhoitajan ammatista (rivit 1-5). Seuraa pettymyksen vaihe, jossa nuoruuden toiveet ja odotukset sairaanhoitajan työstä eivät vastanneetkaan käytännön työtä. Pirjon tavoin myös Marjan kertomuksessa käsitys hyvästä hoidosta eli tavasta tehdä hyvää hoitotyötä sekä työtavan intensiivisyys kerrotaan voimakkaassa ristiriidassa sairaalatyön tarjoamiin mahdollisuuksiin. Marja kuvaa kertomuksessaan sitä kiirettä, joka sairaalatyötä tänä päivänä ohjaa ja esittää samalla oletuksen siitä, että ”nuorena likkana” jolloin työstä vielä nautti, tuota kiirettä ei ollut (rivit 1-4). Marja rakentaakin kertomuksessaan kuvaa yrittäjyydestä tuon kiireen vastakohtaksi.

Sekä Pirjon että Marjan kertomukset alkavat siis kuvauksilla siitä, kuinka aiemmin viritetyt odotukset työstä ja ammatista eivät ole toteutuneet. Molemmissa kertomuksissa perusteluita yrittäjyydelle rakennetaan kritisoimalla sairaaloiden tarjoamaa hoitoa. Hoito esitetään rajoitettuna ja niistä rajoituksista halutaan vapautua ryhtymällä yrittäjäksi. Perusteluita esitetään suhteessa omiin kokemuksiin, kuten Pirjon kertomuksessa, tai kuten Marjan kertomuksessa, suhteessa omiin ominaisuuksiin.

Pirjo ja Marja asettavat kertomuksissaan itsensä tilanteeseen, jossa on joko jatkettava valitulla polulla eli sairaalatyössä, tai muutettava suuntaa. Tulkitsen tilanteen aiemmin valitusta polusta erkanemisena, pyrkimyksenä mennä ”parempaan” suuntaan, koska suunnan muutosta perustellaan pyrkimyksellä päästä ammatillisesti eteenpäin, kohti parempaa hoitotyötä. Kysymys ei mielestäni ole kahdesta vastakkaisesta suunnasta, vaan ymmärrän yrittäjyyden polun näissä kertomuksissa eräänlaisena jatkeena palkkatyölle, uralla etenemisenä. Kokemukset palkkatyöstä ovat luoneet sen pohjan, jonka varaan yrittäjyyttä rakennetaan.

Samalla kun yrittäjäksi ryhtymisen päätös esitetään näissä kertomuksissa eräänlaisena omista tarpeista ja ominaisuuksista johtuvana oivalluksena, sitä perustellaan myös korostamalla potilaan merkitystä ja oikeutta hyvään hoitoon. Halu antaa potilaille enemmän ja parempaa hoivaa perustuu käsitykseen siitä, että potilas ansaitsisi enemmän kuin saa. Kertomuksissa luodaankin itsestä eräänlaista ”hyväntekijän” kuvaa, jolla yrittäjyyttä perustellaan.

7.2.2 Yrittäjyys ihanteena ja kurjuutena

Kun kertomusten alkupuolella yrittäjäksi ryhtymistä perustellaan halulla tehdä hoitotyötä omalla tavalla, omiin kokemuksiin tai ominaisuuksiin vedoten, tuodaan myöhemmin esille myös yrittäjyyden nurjempi puoli. Samalla kun yrittäjyydestä on tuotettu ideologista kuvaa vapautuksena palkkatyön rajoituksista, on se merkinnyt muun muassa turvatusta toimeentulosta luopumista paremman hoitotyön nimissä.

Pirjo (näyte 2/2):

19. *Et onhan tässä tietysti sit se, et aika yksinään on vaikka mullahan on työntekijöitä*
20. *muutama...mut et ei sellasta työyhteisöä niinku ennen. Meillähän oli siellä kauheen hyvä*
21. *henki ja...mul oli hyvät työkaverit. Mut et...mulla on kuiteski hyvät työntekijät, et joihin*
22. *voi luottaa...ei tarte perään soitella, et onkohan siellä ny käyty vai ei...se on kauheen*
23. *tärkee asia. Ja se et voi soittaa jollekki jos tulee jotain, vaikka poika sairastuu...tai*
24. *jotain tärkeetä menoo, niin saada asioita järjestyä sitä kautta. Et eihän tua julkisella*
25. *puolella paljon omaa lomaa pidetä...et se tässä on niin. Et se on vaan, et se kokonaisuus*
26. *on niinku hallinnassa...pitää tietää mikä on tilanne missäki. (...) Mut et kyllähän se et...ku*
27. *muilla sit teettää työtä, niin onhan se aina omasta pussista pois. Että kyllä sitä joskus*
28. *mieltii ku pitää maksaa lomarahoja sun muita, et ku ei ite saa mitää*
29. *lomakorvaustakaa...saati sitten lomaa...(nauraa)...Et kyl toi taloudellinen puoli on*
30. *semmonen mitä tässä saa jatkuvasti mieltii. Kyl täytyy sanoo, et kyllähän sitä joskus*
31. *aattelee, et jos ois vaikka virka jossain ja...silleen sit vakituiset tulot ja näin*
32. *niin...olishan se sillai turvatumpaa.*

Pirjo arvioi yrittäjyyttä saavutetun vapauden käsityksen kautta, mutta esittää myös yksinäisyyden ja taloudellisen turvattomuuden yrittäjyyden käänköpuolena. Omista

työntekijöistä huolimatta kertoja kokee yksinäisyyttä; työntekijät eivät vastaa mennyttä työyhteisöä (rivit 19-22). Vertaisryhmästä luopumisen lisäksi on luovuttu vakituisista tuloista ja siirrytty turvallisuuden tunteesta jatkuvaan epävarmuuden tilaan (rivit 29-32).

Myös Marja esittää arvioinnissaan seikkaperäisesti niitä uhrauksia, joita yrittäjäksi ryhtyminen on hänelle merkinnyt. Vapauden ajatuksesta ei kuitenkaan luovuta, vaikka kaikki kertomuksessa esitetyt seikat puhuisivat sitä vastaan.

Marja (näyte 2/2):

24. *Ja tavallaan se vapaus tota...aina sanotaan, että yrittäjällä on hyvä olla ku se voi ottaa*
25. *vapaata millon haluaa. Mutta itse asiassa sitä vapautta ei oo mistä ottaa, että se on kyllä*
26. *niin minimissä ku olla ja voi. Mutta kyllä tässä on sellanen jonkinlainen vapauden tunne.*
27. *Se että mä en oo sillä tavalla...että kukaan ei voi sanoo, että mun on pakko tulla*
28. *huomenaamulla seitsemältä...vaikka mä todellisuudessa joka aamu lähden varmaan noin*
29. *seitsemältä töihin. Mutta kyllähän yrittäjällä usein pidemmät päivät on, että...ihan sitä*
30. *vapaa-aikaa jää vähän ja aina asiakkaat pyörii mielessä vapaa-aikanaki monesti, mitä ei*
31. *sais olla. Että siinä mielessä sairaalassa työskenteleminen ois vapaata, että ku sä lähet*
32. *pois sieltä niin...ne asiakkaat jää sinne ja sulla ei oo mitään vastuuta heistä enää sitten.*
33. *Silti mä koen, että tää on jollain tavalla vapaampaa. (...) Että mä oon melkein*
34. *säännöllisesti töissä...sanotaan...kakstoista neljätoista tuntia päivässä. Sitten illalla teet*
35. *vielä laskutukset ja kirjanpidot ja joku pari kolme viis puhelua asiakkaiden kanssa ja*
36. *järjestelet seuraavia päiviä. Niin tota onhan ne päivät aika pitkiä, että siks sitä mä välillä*
37. *aattelen, että voishan sitä helpommallaki saada rahaa ja vielä enemmänki sais rahaa*
38. *helpommalla. Ja yks on sitten tota...että jos on töissä muualla niin kaikki sosiaaliturvat*
39. *on paljo parempia, eläke kertyy paljo paremmin...et eihän tämä kultakaivos tämä*
40. *yrittäjyys ole, mutta...hengissä on pysytty vielä ainaki toistaseksi. (...) Kyllä mä vielä oon*
41. *jaksanu, kyllä mä oon joka viikko tai melkein joka viikko saanu yhden vapaa...tai*
42. *puolikkaan vapaapäivän pitää. Mulla on välillä sellasia kausia, että mä saatan tehdä*
43. *kolme neljä kuukautta töitä seitsemän päivää viikossa ilman vapaapäivää. Mut mä pyrin*
44. *siihen, että mulla ois yks tai kaks vapaapäivää peräkkäin...sit mä vaan nukun koko ajan*
45. *ja sit mä taas jaksan muutaman kuukauden niin...(naurahtaa)...Kyllä se siinä menee niin,*
46. *mutta kesäsin on niinku turha kuvitella, että sais pitkiä vapaita. (...) Ja kyllähän*
47. *tuntipalkka on hurjan pieni, että kyllähän se markoissa on eikä kympeissä. Jos laskee*
48. *kaiken sen ajan mitä tekee työtä ja sen palkan minkä saa, kyllä se muutama markka*
49. *tunnissa on mitä korkeintaan saa. Se on eri asia jos tällä alalla vois periä*
50. *jonkun...kolmesataa markkaa tunnissa...niin sitten jäis kyllä rahaa, mutta ku tällä alalla*

51. *ei pysty perimään. (...) Että kyllähän sitä ku yrittäjäksi lähtee niin se on todella*
52. *aina...tavallaan tyhmääkin, koska helpompaa olis pärjätä muulla tavalla...Mut se*
53. *vaan...jotkut on vaan semmosia luonteeltaan, että se sopii niille...Et mä oon sillai*
54. *tavallaan niinku valmis itse uhraamaankin siihen.*

Marja tunnustaa, kuinka sitovaa yrittäjäyys on ajallisesti ja henkisesti. Vastuu asiakkaista, pitkät työpäivät, vapaapäivien puute ja huono palkka liitetään yrittäjyyteen, jolloin ne samalla erotetaan enemmän tai vähemmän palkkatyöstä. Kun yrittäjyyttä arvioidaan tästä perspektiivistä käsin, myös kuva sairaalatyöstä rajoituksineen avartuu. Esille nousee sairaalatyön henkinen vapaus; työ jää työpäivän jälkeen työpaikalle (rivit 31-32). Kaikista näistä tekijöistä huolimatta yrittäjän vapautta korostetaan (rivi 33), huolimatta siitä, että siirtyminen palkkatyöstä yrittäjäksi on merkinnyt voimakkaampaa sitoutumista työhön sekä monista mukavuuksista luopumista.

Yhteistä Pirjon ja Marjan kertomuksissa on niiden yhteiskunnallisten ehtojen tunnustaminen, jotka määrittelevät hoivayrityksen taloudellista menestystä. Pirjo (rivit 26-29) nostaa esiin työnantajakustannukset ja Marja (rivit 49-51) alalla vallitsevan palvelujen matalan hinnoittelun. Marja (rivit 38-39) liittyy yrittäjyyteen myös heikomman sosiaaliturvan ja huonomman eläkkeen kertymisen verrattuna palkkatyöntekijään. Vaikka nämä ulkoiset ehdot vaikeuttavat yritystoimintaa taloudellisessa mielessä ja lisäävät näin oman työn määrää, Pirjo ja Marja kertovat tarinansa niin, että omat ominaisuudet ja työtapa eivät jätä muuta vaihtoehtoa kuin yrittäjyyden.

Kun Hannelen ja Seijan tarinat yrittäjyydestä kerrottiin työn ja elannon näkökulmasta, ymmärrän Pirjon ja Marjan kertomukset ideologisempina yrittäjyyden tarinoina. Taustalta löytyy yrittäjäyyskuva, jossa hoivayrittäjyyttä kuvataan yhtäältä *ihanteena* ja toisaalta *kurjuutena*, pyrkimyksinä hyvään siihen liittyvistä uhrauksista huolimatta. Yrittäjyyttä perustellaan näissä tarinoissa ”ylevimmillä” motiiveilla. Tarinoita ei kerrota ainoastaan omista lähtökohdista käsin, niissä korostetaan myös halua auttaa muita hinnalla millä hyvänsä. Yrittäjyyttä rakennetaan näissä tarinoissa suhteessa omiin henkilökohtaisiin arvoihin, se ei ole niinkään seurausta ulkoisista ohjaavista tai pakottavista tekijöistä.

7.2.3 Vapautuminen kahleista

Pirjon ja Marjan tarinoissa korostetaan tarvetta tehdä työtä valitsemallaan tavalla, kun siihen on katsottu olevan mahdollisuus ja oikeus. Kun taloudelliset tekijät ja perhetilanne suosivat yrittäjyyttä, korostuu tarinoissa kertojien omat tarpeet. Molempien kertojien lapset ovat jo kouluikäisiä, jolloin tarinoista on löydettävissä äitiydestä irtautumisen vaihe, eräänlainen itsensä toteuttamisen vaihe elämässä.

Myös näiden tarinoiden naiset esitetään eräänlaisina sankareina (vrt. selviytymistarinat), jotka ovat valmiita uhrauksiin toisten hyvinvoinnin puolesta. Sankareina he jatkavat taisteluaan vaikeuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä huolimatta. Tulkitsen tarinat *itsenäistymistarinoina* palkkatyön kahleista, mutta myös itsensä toteuttamisen tarinoina, joissa yrittäjyys nähdään keinona tuohon itsensä toteuttamiseen, kun palkkatyö ei sitä mahdollisuutta ole tarjonnut.

Ydinretoriikan perspektiivistä tulkitsen Pirjon ja Marjan tarinoita niin, että niissä erottaudutaan hoivatyön palkkatyöntekijästä ja esitetään yrittäjä tämän vastakohtaksi. Hoivayrittäjän vastakohta on ”sätkynukkemainen” palkkatyöläinen, joka tekee työtään ”naruihin kiinnitettynä”, ulkoisten ehtojen sanelemana. Vastakkainasettelua kuvaa jako riippuvaiseen työntekijään ja itsenäiseen yrittäjään. Erottautumalla palkkatyöntekijöistä esitetään samalla oletus, että tämä palkkatyöläinen ei tunne hyvän hoidon käsitettä. Omat uhraukset ja yrittäjyydestä sosiaalisille suhteille aiheutuvat kustannukset tunnustetaan, mutta ne ollaan valmiita kärsimään yhteisen hyvän vuoksi.

7.3 Outin ja Terhin itsensä löytämisen tarinat

Huolimatta siitä, että Outin ja Terhin yrittäjäksi ryhtymisen syyt eroavat selkeästi toisistaan, tarkastelen näitä kertomuksia yhdessä, johtuen niiden samanlaisesta yrittäjyydelle annetusta merkityksestä. Näistä kertomuksista muodostuu eräänlainen ammatillistumisen tarina, jossa kertojat kertovat löytävänsä itsensä yrittäjyyden avulla.

7.3.1 ”Hyppäys niinku teoriasta käytäntöön”

Outin ja Terhin kertomukset eroavat neljästä edellisestä kertomuksesta siinä, että näissä yrittäjyydestä kerrotaan suhteessa korkeakoulutusta vastaavaan uraan. Molempien kertojien alkuperäiseen suunnitelmaan siis kuului koulutusta vastaava työ ja ura, joiden rinnalle yrittäjyys nousee vaihtoehdoksi.

Outi aloittaa oman kertomuksensa viittaamalla lapsuuteensa, jossa hän kertoo omaksuneensa hoivaajan ja ymmärtäjän roolin suhteessa äitiinsä. Samoin kiinnostus aromaterapiaan ja eteerisiä öljyjä kohtaan juontaa juurensa Outin lapsuuteen, jossa hän kuvaa äitiään virikkeen syyttäjäksi. Aromaterapia ja muut ”henkiset etsinnöt” olivat pitkään Outin eräänlaisia harrastuksia, jolloin varsinaista työuraa luotiin toisaalla. En kiinnitä tässä enempää huomiota kertomuksen alkuvaiheessa oleviin viittauksiin lapsuuden kokemuksista, vaan aloitan Outin kertomuksen tarkastelun siitä, kun yliopisto-opinnot astuvat mukaan kuvaan.

Outi (näyte1/2):

- 1. Nää akateemiset opinnot oli mulle hirveen sellanen tärke juttu ja mä kuvittelin et*
- 2. mä sitä kautta löydän...sopivan työn tai sillai...sijotun sitten työelämään sen tutkinnon*
- 3. avulla. (...) Mutta kuinka ollakkaan mä opiskelin vuosia ja aina välillä menin sit lyhyeks*
- 4. aikaa töihin, mut mä en sit kuitenkaa tuntenu, et mä olisin ihan niinku täysin oikeessa*
- 5. paikassa ja oikeella alalla. (...) Että mullahan oli tosi pitkä se historia siellä yliopistossa,*
- 6. että mä opiskelin tosi hitaasti ja katkelmallisesti...välillä intensiivisesti kyllä ja sitten se*
- 7. ote taas herpaantu. Ja koko ajan mulla oli siellä semmonen olo, että se tiede ja*
- 8. tieteellinen näkökulma, orientaatio oli ehkä vähän liian älyllinen mulle. Että mä kaipasin*

9. siihen tällasta niinku kosketusta konkretiaan, kosketusta johonkin niinkun...käytäntöön,
10. ihmiseen, työhön...Et mä en osaa sitä sen tarkemmin selittää, mut että musta tuntu että
11. mä siellä yliopistolla liikuin ihan puhtaasti niinku pään tasolla, semmosessa älyllisissä
12. sfääreissä. Ja...jotenkin kun mulla on aina ollu pyrkimys niinku henkisellä tasolla etsiä
13. sellasia...jotenkin kokonaisvastauksia, taikka jotain sellaista laajaa näkökulmaa, niin
14. myöskin tää tieteellinen orientaatio oli sillain kapea-alainen. (...) Ja just näiden
15. henkisten etsintöjen ja tän new agen kautta löyty mulle semmosta laajempaa näkökulmaa
16. elämään ja ihmiseen yleensä ja tota...aromaterapian mä kuitenkin sijotan juuri sille
17. alueelle enemmän. (...) Että se ratkaseva oli, että ohjauduin sieltä yliopistosta sitten
18. aromaterapiaan, oli se laajemman näkökulman etsiminen ja sit se, että mä halusin tehdä
19. jotain käytännön työtä, ihmisten parissa...Että mä en niinku löytäny sen akateemisen
20. viitekehysten kautta semmosta vaihtoehtoo itselleni, enkä työelämästäkään...siis en
21. opintojen yhteydessä enkä työelämässä. Että jos aattelee työelämää, niitä kokemuksii
22. niin...kyllä mulla oli siellä vähän niinku semmosta tavallaan niinku pelkoo tai
23. rimakauhua...et mä en ehkä uskaltanukaan lähtee riittävän aktiivisesti hakeen tällasta
24. koulutusta vastaavaa työtä. Kyllä mulla semmosia yrityksiäkin oli aika paljon, mutta ei
25. ehkä semmosta sinnikkyyttä riittävästi, eikä sitten sitä motivaatiotakaan. Että jotenki
26. musta tuntu, että mä haluan ohittaa sen alueen...ja etsiä jotain muuta. Se on ollu vahva
27. tunne vaan et...jotenki mä oon vaan seurannu sitä sisäistä ääntä siinä.

Outi rakentaa työelämäkokemustensa ja tieteellisen näkökulman riittämättömyyden kautta perusteluja sille, miksi alkuperäisistä suunnitelmista oli luovuttava. Opintojen aikaista vaihetta Outi kuvaa epä tietoisuuden aikana, joka on kestänyt vuosia, eikä se ole tuonut mukanaan ammatillista varmuutta (rivit 5-8). Outi esittääkin tieteen rajallisena ja korostaa tarvettaan ymmärtää ihmistä kokonaisvaltaisemmin. Myös käytännön työ ja konkretia esitetään vastakohtina yliopisto-opintojen tarjoamiin mahdollisuuksiin (rivit 8-14). Toisaalta myös työelämään siirtyminen opintojen jälkeen kerrotaan pelottavana ja omaa sisäistä ääntä kuunnellen ”vääränä” vaihtoehtona (rivit 21-27). Tieteen sijaan aromaterapia nousee esiin vaihtoehtona, joka tarjoaa mahdollisuuden käytännön työhön ja laajempiin näkökulmiin.

Myös Terhin kertomuksen taustalla vaikuttavat vahvasti akateemiset opinnot ja niihin liittyvä ura. Alustavia suunnitelmia tulevaisuuden suhteen oli jo tehty kunnes yrittäjäys-ajatus nousee esiin.

Terhi (näyte 1/2):

1. *Eli tosiaan musta piti ensin tulla toimittaja ja sitten tutkija...tai tutkija mä olinkin kyllä.*
2. *Mulla oli tämmönen tilanne, että olin parissa projektissa mukana yliopistolla ja mulla oli*
3. *tota...pieni lapsi, ku mä rupesin tekeen lapsia siinä ku mä olin tehny gradun. Mä aattelin*
4. *sillon että mä rupeen tekeen lapsia, että tässä on hyvä sauma tässä lisensiaattityön*
5. *ohella tehä lapsia. Ja tota...oli muitakin tutkijoita ja opiskelijaystäviä, jotka oli samassa*
6. *tilanteessa, että me kuviteltiin että tehdään väitöskirjat ja lisensiaattityöt ja lapset ja*
7. *huomattiin sitten, että ei se ollukaan ihan niin yksinkertaista. (...) Mähän en ollu sillon*
8. *yliopistolla töissä sitten, että olin äitiyslomalla ja mä tein sitä lisensiaattityötä, mutta*
9. *mulla oli tarkoitus palata yliopistolle. Et mulla oli niitä projekteja missä mä olin mukana,*
10. *että mä en ollu yliopistolla niinku vakituksena, että mulla ei ollu varmaa että mä pääsen*
11. *taas sinne töihin. Mut mä tiesin että naistutkimuslaitoksella olis ollu tarkoitus sitten tehä*
12. *sitä lisensiaattityötä. Ja mä rupesin kirjoittelemaan ja tein lehtiartikkeluja joistain*
13. *jutuista ja...sit tää vaan tää lapsiteema rupes painaan päälle. (...) Me ruvettiin miettiin,*
14. *että meillä oli alan ihmisiä siinä porukassa myös kasvatustieteilijöitä, yks*
15. *lastentarhanopettaja ja yks musiikinopettaja kans. Et me oltiin koko ajan, että meillä oli*
16. *iso porukka tässä ja meillä on lapsia ja me ollaan kiinnostuneita tästä, et miks ei*
17. *käynnistetä omaa päiväkotia. Siis niinku käynnistetä, et mä aattelin että mä käynnistän*
18. *tän ja saan omat lapseni kans hyvään paikkaan. Et tää lähti siitä. (...) Ja sitten alettiin*
19. *käymään läpi sitä meidän porukkaa, että kaikilla oli vähän silleen äitiysloman jälkeen*
20. *joku työpaikka mihin ne oli suoraan menossa ja mulla oli vaan tää mun tieteellinen*
21. *työni...(naurahtaa)...et sehän ei ollu mikään tämmönen...Et kaikki oli et sähän voit pitää*
22. *tauon siinä ja rupeet, et kaikki oli et sähän rupeet nyt yrittäjäksi siinä. Ja mä olin että*
23. *minä yksityisyrittäjäksi, että ei missään nimessä. Se oli ihan vieras ajatus mulle, kunnes*
24. *mä ajattelin sitä tavallaan tämmösenä....laajempana juttuna. Et niinku ku sanotaan että*
25. *mikä on yrittäjä tai yrittäjähenkisyys niin yhteiskuntatieteilijöiden piirissä varsinkin*
26. *aikaisemmin, että mitäs se nyt on...(naurahtaa)...kunnes mä tajusin, että sehän on*
27. *tämmönen tosi radikaali ajattelu tämmösenä uutena tapana tehdä asioita mitkä*
28. *kiinnostaa. Sit mä tajusin että meillä on tässä porukassa tosi moni, et yks on*
29. *tuottajayrittäjä ja yks toimittaja...et hirveen moni on ruvennu yrittäjäksi ja sitä kautta me*
30. *tavallaan tutustuttiin tämmöseen uuteen mahdollisuuteen työllistää itse itsensä ja tehdä*
31. *sellanen niinku mielenkiintonen työ itselle. Et se oli mulle semmonen niinku oikeen*
32. *oivallus.*

Terhi aloittaa kertomuksensa kuvaamalla suunnitelmaansa tieteellisen uran luomiseksi, jonka perhetilanne eli pienet lapset muuttavat. Lisensiaattityön tekeminen vaikeutuu eikä työstä yliopistolla ole lopullista varmuutta (rivit 7-13). Terhi kuvaa elämäntilanteensa

pyörineen tuolloin pitkälti lasten ympärillä ja niiden ehdoilla. Lapsille olisi löydettävä hoitopaikka, jotta akateemista uraa voisi lähteä luomaan (rivit 17-18). Terhi ei kerro yrittäjyydestä omana ideanaan, vaan se esitetään muiden ideana. Ajatus yrittäjyydestä esitetään aluksi myös itselle vieraana, mutta pikku hiljaa todellisena mahdollisuutena ratkaista yhtäältä oma työllistyminen ja toisaalta lastenhoitokysymys. Ideologisella tasolla Terhin kertomuksesta käy ilmi, että akateeminen ura esitetään tavallaan yrittäjyyden vastakohtana. Terhi ratkaisee tämän moraalisen ongelman määrittelemällä yrittäjyyden uudella tavalla, vapautumalla siihen liittyvistä ennakoajatuksistaan sekä nostamalla esiin yrittäjä-esimerkkejä tuttavapiiristään. Kyse on Terhin omien sanojen mukaan varsinaisesta oivalluksesta: itsensä työllistämistä mielenkiintoisella työllä (rivit 22-32).

Kun Outi (rivi 17) kertoo ohjautuneensa yrittäjäksi, on Terhin kertomuksessa kyse enemmänkin ajautumisesta. Outi perustelee yrittäjyyttään vertailemalla tieteellistä ja käytännöllistä maailmaa toisiinsa, ja sisäistä ääntään kuuntelemalla ohjautuu käytäntöön eli yrittäjäksi. Terhin (rivit 25-28) kertomus sen sijaan poikkeaa kaikista aiemmista kertomuksista siinä, että siinä yrittäjyyttä ei perustella omista tarpeista tai ominaisuuksista lähtevänä, vaan suhtautuminen yrittäjyyteen on päinvastoin lähtökohtaisesti ollut negatiivisempaa ja siihen on ajaututtu muiden aloitteesta.

Huolimatta siitä, että Terhi ajautuu yrittäjyyteen, kyse on loppujen lopuksi kuitenkin omasta valinnasta. Tulkitsen Outin ja Terhin kertomuksia yrittäjyyspäätöksistään sellaisina valintatilanteina, joissa heillä on kaksi polkuvaihtoehtoa. Nämä vaihtoehdot näyttäisivät äkkiseltään toistensa vastakohtilta, asettaahan Outi kertomuksessaan tieteen ja käytännön ja Terhi akateemisuuden (tarkemmin yhteiskuntatieteet) ja yrittäjyyshenkisyuden vastakkain. Kyse ei kuitenkaan ole kahdesta täysin vastakkaisesta suunnasta, kuten seuraavassa alaluvussa käy ilmi, vaan pidemminkin kahdesta yhtenevästä polusta.

7.3.2 Yrittäjyys vaihtoehtona ja ammattina

Outin ja Terhin kertomuksissa yrittäjyyttä ei kuitenkaan haluta täysin erottaa aikaisemmista opinnoista ja suunnitelmista. Tämä käy ilmi kun tarkastellaan niitä kertomusten osioita, joissa yrittäjyysvalintaa arvioidaan.

Outi (näyte 2/2):

28. *Samaten sitten yksityisyrittäjyys itsessään ei ollu ehkä se, mitä mä olisin kaikkein eniten*
29. *halunnu. Tuntu että mulla olis kuitenkin ollu pyrkimys sillain taloudellisesti vähän*
30. *turvatumpaan palkkatyöhön...Ainakin joskus takavuosina mä ajattelin niin, mut nyt ku*
31. *sitä aattelee nykypäivän realiteettejä niin eihän se kauheen turvallista ole...se*
32. *tota...palkkatyössä oleminenkaa enää...varmuus siitä, että saa pitää paikkansa. Joka*
33. *tapauksessa tää yksityisyrittäjyys tuntu mun tapauksessa sitten oikeestaan ainoolta*
34. *realistiselta mahdollisuudelta. Jonkun verrran mä tiedustelin tollasista paikoista kun*
35. *kylpylöistä, et miten siellä on...mitä aromaterapeutit tekee ja onko palkkatyöntekemisen*
36. *mahdollisuutta, mutta ne vaihtoehdot tuntu niin kapeilta. Musta tuntu että...se koulutus*
37. *minkä mä olin tähän saanu oli jotenki perusteellisempi ja mulla oli jotenki syvällisempää*
38. *tietoo näistä asioista. Ja mä olisin siellä vielä ehkä joutunu...jonkinlaiseen ristiriitaan*
39. *sen oman tietovarantoni kanssa ja sitten tavallaan sen tavan kanssa miten siellä tehtiin*
40. *näitä hoitoja. (...) Mut sit siitä et...oonhan mä niitä yliopisto opinnoista omaksuttuja*
41. *valmiuksia päässy käyttään ja just siinä työpaikassa, missä mä olin muutaman*
42. *vuoden...tässä laboratoriossa. Et muiden työntekijöiden kanssa sitä...ihan sitten sen*
43. *henkilöstön keskuudessa...mielestäni paljonkin käytin tavallaan niitä oivalluksia ja*
44. *voimavaroja mitä sieltä nousi. Et en mä koe, että työelämässä ne mun yliopisto-opinnot*
45. *olis mitenkää hukkaan menny. Ja sit just tänä päivänäki aromaterapeutina mä voin*
46. *ammentaa hyvinki paljon sieltä...et...sehän riippuu sitten ihan musta ittestäni, että*
47. *kuinka paljon mä jaksan paneutua ja reflektoida asioita sillä tasolla, hahmottaa ja ottaa*
48. *niitä resursseja käyttöön. (...) Et nyt oon päässy vähän niinku yhdistään näitä*
49. *kahta...Että sikäläkin on ollu sellasta yhdistämisen ideaa, että mä oon ajatellu, että mä*
50. *voisin tän toiminimen alla tehdä muutakin kun aromaterapiaa tai vaihtoehtohoitoja.*
51. *Semmonenkin ajatus on, että vois lähtee kokeileen työnohjaajana toimimista...se*
52. *kiinnostaa myös kovasti. (...) Että todellakin nää linjat, et jos aattelee akateemisii ja*
53. *ammattillisia tutkintoja niin sitten yhtyy...aika kivallakin tavalla. Ja mahdollisesti*
54. *tulevaisuudessa voi olla...että sieltä löytyy jotain yhtymäkohtia ja vuorovaikutuksen*
55. *mahdollisuuksia mitä mä en vielä edes tiedostakaan. Että...tää on kehittyvä prosessi ja*
56. *nyt kuljetaan tätä tietä sit eteenpäin. Et sillaihan tässä oli se suuri juopa tai tavallaan*
57. *sellanen ristiriita että...kyllähän mä halusin ne akateemiset opinnot saattaa päätökseen*

58. *ja monet jutut siellä oli inspiroivia ja mä nautinkin siitä usein, mutta sitten tosiaan, että*
 59. *se ei ihan ollu se oikee juttu. Että...sillälailla siinä oli sitä kuulua ja juopaa vielä siinä*
 60. *välissä...mut et vähitellen ne on nyt sit yhtyny tähän päivään ku ollaan tultu.*

Outi esittää harkinneensa aromaterapeutina työskentelemistä muiden palveluksessa, koska liittää yrittäjyyteen taloudellisen turvattomuuden tunteen. Muiden palveluksessa työskenteleminen suljetaan kuitenkin pian pois, koska se koetaan omaa työskentelyä rajoittavaksi (rivit 34-40). Kuitenkin huoli yrittäjyyteen liittyvästä taloudellisesta toimeentulosta on ilmeinen, mutta Outi lieventää sitä yleistämällä sen myös palkkatyötä koskevaksi (rivit 29-32).

Mielenkiintoista Outin arvioinnissa on se, että vaikka hyppäys käytännön työhön on ollut suuri, akateemiset opinnot halutaan liittää osaksi yrittäjyyttä. Yliopisto-opintojen kautta saatuja valmiuksia ei haluta heittää hukkaan (rivi 44-45), mihin muun muassa palkkatyö kylpylässä olisi johtanut. Outin kertomuksessa ilmenee, että aromaterapian valinta on aluksi merkinnyt Outille korkeakoulututkinnon unohtamista, mutta myöhemmin yrittäjyys on tarjonnut, jossain mielessä yllättäenkin, mahdollisuuden hyödyntää akateemisia opintoja. Outin kuvaama ”juopa” vaihtoehtojen välillä on kaventunut, ja se saattaa tulevaisuudessa kaventua entisestään.

Myös Terhi arvioi yrittäjyyttään samaan tapaan kuin Outi. Aluksi Terhi tarkastelee akateemista uraa ja sen puutteita yrittäjyydestä erillisenä, mutta yhdistää ne myös pian toisiinsa.

Terhi (näyte 2/2):

33. *Mä oon tykänny tehdä itsenäistä kirjutustyötä ja analysointia, mutta siinä sivussa mä oon*
 34. *kritisoinukin sitä, mikä tuolla tiedeyhteisössä mua ärsyttää niin se vuorovaikutuksen ja*
 35. *keskustelun, siis oikeen keskustelun puute. Et se on aina niinku tökkiny, et mulla on osa*
 36. *tutuista jääny sille tielle kans ja se on semmonen teema, josta aina puhutaan että saatas*
 37. *sitä oikeeta keskustelua. Se on hirveen julmaa siellä taustalla, vaikka siinä on se älyllisen*
 38. *työskentelyn ihanuus. Et mä en osaa sanoa yhtään, että kummasta mä oisin nauttinu*
 39. *enemmän ja mitä mä oisin saavuttanu jos mä oisin siellä. Mutta ei mua ainakaan yhtään*
 40. *harmita, että mä saan hirveen suurta tyydytystä tästä työstä... Että tähän on tietysti*
 41. *semmosta, että kun tässä jälkeenpäin teoretisoin niin...hyppäys niinku teoriasta*

42. käytäntöön. Että ihmiset voi niinku aatella, että kaikki mitä mä oon tehny on ollu niinku
43. harjottelua tätä työtä varten. Että enhän mä oikeesti ajattelen näin, koska kyllähän mää
44. siitä jotain muutakin, mut että...mä en löydä siitä mitään semmosta mikä vois niinku
45. haitata. Et ku joku sanoo, että sehän on niin kaukana yliopistomaailmasta, niin ei
46. ollenkaan. Että ensinnäkin se teoreettinen työ mulla oli niinku sukupuoli-identiteettiä ja
47. lapset ja psykologia oli hirveen vahvasti kokoajan. Että varhaista vuorovaikutusta tutkin
48. ja...niinku sukupuoliroolien rakentumista ja mielenterveyden rakentumista ja...Se oli
49. niinku teoreettista ja nyt mä teen käytännössä sitä työtä mitä mä harjoittelin. Että enhän
50. mä tutkiessani tai lukiessani aatellu, että nyt mä osaan hoitaa hyvin omat
51. lapseni...(nauraa)...vaan se kiinnostaa semmosena ihmisprojektina, ihmisyyttä
52. ymmärtävänä juttuna. Ja sit tää että mä oon tehny kaiken maailman laidasta laitaan
53. opiskelijana kaikkee hanttihommia. Että on joutunu niinku kokemaan just sen, että oppii
54. käytännön hommia, mutta myös sen että on hierarkian alaportaalla. Siitä tulee
55. perspektiiviä siihen, että osaa ohjata omaa henkilökuntaa niinku oikein, koska tietää ne
56. tunteet. (...) Ja kun mä oon opiskellu hirveen pitkään, niin mulla on analysointikyky
57. hirveen hyvä ja se auttaa tässä työssä. Että mä erittelen ja analysoin tänkin tämmösenä
58. projektina, niinku joku ei välttämättä sitä varmaan tekis. Että se tulee
59. sieltä...akateemisuudesta ja sieltä, että mä lähestyn tätä vähän samallalalla kun mut on
60. koulutettu tutkijaks. Ja joskus mä oon joutunu opetteleenkin näitä käytännön asioita, että
61. mä en vaan tutki asioita, että mä oon oppinu senkin tässä. (...) Et tää on ihan oikeesti se,
62. mitä mä oon nyt valinnu. Et vaikka mut on tähän heitetty, niin tää on nyt ihan täysin...Et
63. jos mä aattelen, että mä lopetan tän niin sitten jotain muuta, et en niinku sillai
64. puolivillaisesti kaikkee sählää. Et vaikka se mun alku on ollu semmosta että mä oon tehny
65. kauheesti kaikkee, niin kyllä mä nyt sillee haluun keskittyä tähän. (...) Et silleen mä
66. sanon, että mä ajauduin tähän. Mutta mä en sano, että mä ryven jossain tuskassa että
67. kauhee prokkis ja raahaan tämmöstä yritystä, vaan kaikkihan on pyöriny tosi hienosti ja
68. selkeesti jotenki niinku...suuri johdatus...(naurahtaa). (...) Että ehdottomasti mä olin
69. niinku toimittaja tai tutkija jos multa kysyttiin. Että jos joku ois sanonu, että minä
70. yrittäjäksi niin ei missään nimessä. Että se lähti tavallaan, että mä käynnistän tän
71. projektin ja sit ku tää pyörii niin mä meen takasin. Mut sitä ei oo koskaan tapahtunu ja se
72. on valinta. Se on valinta siis selvästi ja en mä oo lähössä takasin sillä tavalla. (...) Mut et
73. kyllä tästä työtä saa tyydytystä, että kyllä se on ihan ehdottomasti semmonen juttu, että
74. luo tavallaan itselleen omaa sitä...ammatti-identiteettiä. Että kyllä se sitä kautta vaikka
75. sanoo, että mulla on monta eri perspektiiviä, että se ei oo valmiiksi annettua vaan mä
76. luon sitä itse. Ja mä pystyn niinku muokkaan siitä omanlaiseni, niinku tästä
77. päiväkodistakin. Että kyllä mun mielestä tää on ihan leimallisestikin, tietysti koko
78. porukan päiväkotit, mutta myös mun päiväkotit.

Outin tavoin myös Terhi käyttää ”käytäntöön” siirtymisen ilmaisuja yhdistäessään akateemisia opintoja ja yrittäjyyttä toisiinsa. Opinnot esitetäänkin näin jälkepäin arvioituna harjoitteluna käytäntöä eli yrittäjyyttä varten. Kyse on eräänlaisen sovellusalueen löytymisestä (rivit 42-43, 46-49). Opintojen kautta saadut eri perspektiivit ja analysointikyky, sekä opiskelijana tehdyt hanttihommat palvelevat yrittäjyyttä Terhin kertomuksessa enemmän kuin käytännön työtaito. Käytännön työ lasten parissa kerrotaankin työn kautta opittuna taitona (rivit 60-61).

Terhin kertomuksessa mahdollisuus palata akateemiselle uralle on jätetty auki, mutta sitä ei ole koskaan käytetty. Terhin mukaan kysymys on omasta valinnasta, jota perustellaan yrittäjyydestä saadulla tyydytyksellä. Tyydytys liitetään siihen, että yrittäjyys tarjoaa mahdollisuuden luoda oman päiväkodin lisäksi omaa ammatillista identiteettiä (rivit 72-78).

Tulkitsen Outin ja Terhin kertomukset sellaisina yrittäjyyden tarinoina, joissa yrittäjyys rakentuu vaihtoehdoksi akateemisia opintoja vastaavalle perinteisemmälle uralle, mutta myös ammattina, jossa nuo aikaisemmat opinnot ja käytännön työ yrittäjänä yhdistyvät. Kysymys on enemmänkin siitä miten saada korkeakoulutus vastaamaan yrittäjyyttä. Erityisesti Terhin tarinassa akateeminen ura esitetään edelleen vaihtoehtona, mutta se ei tarkoita sitä, että nykyinen valinta eli yrittäjyys olisi sen vastakohta. Koska kysymys on molempien tarinoissa ollut tavallaan opintoja vastaavasta urasta luopumisesta ja uudesta aluevaltaukselta, on se merkinnyt oman ammatti-identiteetin luomista itse, jossa yliopisto-opinnot esitetään merkittävimpana voimavarana. Yrittäjyydestä rakennetaan näissä kuvaa sekä *vaihtoehtona* että *ammattina* huolimatta siitä, onko yrittäjyyteen ohjautettu omista lähtökohdista, vai ajautettu muista syistä. Samalla tulevaisuus jätetään tarinoissa avoimeksi.

7.3.3 Mahdollisuudet ja valinnan vapaus

Kun aikaisemmissa tarinoissa yrittäjyyden vastakohtina esitettiin hoiva-alan palkkatyö ja palkkatyöntekijät, olisi saman logiikan mukaan Outin ja Terhin tarinoissa vastakohtana yliopistokoulutusta vastaavan perinteisen polun kulkijat. Vastakkainasettelu ei kuitenkaan

ole näissä tarinoissa niin selkeää ja jyrkkää, koska niissä ei aseteta samaa hoivatyötä vastakkain kahdessa eri kontekstissa (julkinen vs. yksityinen sektori). Sen sijaan Outin ja Terhin tarinoissa ei haluta täysin erottautua aikaisemmista suunnitelmista ja esittää korkeakoulutusta vastaavaa uraa vastakohtana yrittäjyydelle. Näissä tarinoissa on havaittavissa jatkumo menneisyydestä tähän päivään. Kyse on eräänlaisesta oman kasvun tarinasta, joissa menneisyys (opintotausta) otetaan mukaan tukemaan tehtyä valintaa.

Outin ja Terhin tarinoissa yrittäjyyttä ei rakenneta muista ihmisistä eikä taloudellisesta toimeentulosta käsin, vaan kyse on ennen kaikkea mielekkään työn luomisesta itse itselle. Tulkitsen tarinat *itsensä löytämisen tarinoina*, joissa hoivayrittäjyys merkitsee uskallusta irtautua aikaisemmista suunnitelmista ja mahdollisuutta laajempaan itsensä toteuttamiseen.

Ydinretoriikan perspektiivistä tulkitsen Outin ja Terhin tarinoita niin, että niissä muutos on kiteytettävissä siinä oivalluksessa, että ammatti voidaan luoda itse itselle yhdistämällä yliopistokoulutus ja yrittäjyys. Kyse on eräänlaisesta ajattelun murroksesta, jossa ei puhtaasti aseteta teoriaa ja käytäntöä vastakkain, vaan jossa teoria otetaan mukaan käytäntöön. Sen sijaan tarinoissa asetetaan tieteen ja teorian rajoittuneisuus ja yksipuolisuus vastakkain yrittäjyyden mahdollistamalle kokonaisvaltaisudelle, jolla yrittäjyyttä valintana perustellaan.

7.4 Yhteenvetoa

Aloitin hoivayrittäjien kertomusten analysoinnin kuvaamalla polku-metaforaa apuna käyttäen yrittäjyyspäätöksen syntyä ja sen ehtoja: aikaisemmista suunnitelmista luopumista ja uuden suunnan valintaa. Ydinretoriikan avulla pyrin kiteyttämään ne perustelut, joiden avulla yrittäjäksi ryhtymistä kertomuksissa kokonaisuudessaan selitetään. Näissä perusteluissa erottaudutaan aikaisemmista valinnoista ja asetetaan yrittäjyys niiden vastakohtaksi.

Tulkitsin kertomuksista kolme erilaista yrittäjyyskuvaa: *yrittäjyys työnä ja elantona, ihanteena ja kurjuutena sekä vaihtoehtona ja ammattina*. Erottelun perusteena käytin sitä, minkälaisia merkityksiä yrittäjyydelle kertomuksissa annetaan, mitä puolia siinä painotetaan.

Lisäksi jaoin aineistoni kertomukset kolmeen erilaiseen tarinatyypiin: *selviytymistarinoihin, itsenäistymistarinoihin ja itsensä löytämisen tarinoihin*. Näissä tarinoissa kuvaa yrittäjyydestä rakennetaan sen pohjalta, minkälaista ratkaisua yrittäjyys merkitsee kertojilleen erilaisista elämäntilanteista riippuen.

8. Johtopäätöksiä

Kuten luvussa kolme kävi ilmi, aikaisemmin tehtyjen tutkimusten perusteella yhteiskunnan tasolla käydyssä yrittäjyyspuhunnassa on korostunut taloudellinen näkökulma yrittäjyyteen, ja yksilön piirteiden painotus yrittäjyyttä selittävinä tekijöinä. Tämän *individualistisen yrittäjyyskuvan* mukaisesti yrittäjyyden tärkeimpinä elementteinä on pidetty voiton tavoittelua ja autonomisuuden pyrkimystä. Yrittäjyydestä on muodostettu kuvaa yksilön ominaisuutena, yksilössä vaikuttavien tekijöiden kautta, joka ilmenee muun muassa sisäisen yrittäjyyden käsitteen korostamisen ja markkinoimisen yleisyytenä yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Vesala 1996.)

”Sosiaalipsykologisesta näkökulmasta katsottuna nämä yksilön kuvaukset rakentuvat kuitenkin suhteessa toisiin ihmisiin” (emt., 12). Yksilön korostamisen vastakohtaksi tärkeäksi elementiksi yrittäjyyspuhunnassa on noussut sosiaalisten suhteiden merkitys yritystoiminnalle; mm. riippuvuus asiakkaista ja työntekijöistä tunnustetaan. Tämän *relaationaalisen yrittäjyyskuvan* taustalla on vaikuttanut voimakkaasti verkostoitumisen ajatus, jota on joustavamman tuotannon ja taloudellisen kasvun nimissä markkinoitu yritystoiminnan elinehdoksi nyt ja tulevaisuudessa. (Ruuskanen 1995.)

Kun tarkastellaan kuuden hoivayrittäjän kertomuksista muodostettuja yrittäjyyskuvia suhteessa yhteiskunnallisella tasolla luotuun ihanteelliseen kuvaan yrittäjästä ja yrittäjyydestä, on havaittavissa eroavaisuuksia, mutta myös yhdenmukaisuuksia. Tulkitsin kuudesta kertomuksesta kolme erilaista yrittäjyyskuvaa: yrittäjyys elantona ja työnä, ihanteena ja kurjuutena sekä vaihtoehtona ja ammattina. Muodostetut yrittäjyyskuvat eroavat siis toisistaan siinä, että niissä painotetaan yrittäjyyden eri puolia. Hannelen ja Seijan kertomuksista kävi ilmi, että heille yrittäjyys merkitsi ensisijaisesti vaihtoehtoa työttömyydelle, oman elannon turvaamista. Pirjon ja Marjan kertomuksissa korostui enemmän yrittäjyyteen liitetty ideologisempi puoli; paremman hoivan tarjoaminen ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen. Outin ja Terhin kertomuksissa yrittäjyydestä rakennettiin puolestaan kuvaa yhtenä ammatillisena vaihtoehtona aikaisemman koulutuksen ja sitä vastaavan työn rinnalle.

Kuinka nämä hoivayrittäjien yrittäjyyskuvat sitten sopivat yhteen yhteiskunnallisen yrittäjyyskuvan kanssa? Individualistiseen yrittäjyyskuvaan olennaisena liitetty pyrkimys taloudellisen voiton tavoittelusta ei ainakaan näyttäisi nousevan esille hoivayrittäjien yrittäjyyskuvissa. Sen sijaan hoivayrittäjyydestä kerrottiin yhtäältä puhtaasti pelkän elannon hankkimisen näkökulmasta, kuten Hannelen ja Seijan kertomuksissa. Toisaalta yrittäjyys valintana on merkinnyt myös turvatusta toimeentulosta luopumista ja siitä johtuen taloudellisen tilanteen heikentymistä, kuten Pirjon ja Marjan kertomuksissa. Myöskään Outin ja Terhin kertomuksista ei ole löydettävissä viittauksia parempaan toimeentuloon pyrkimisestä.

Hoivayrittäjiksi ei olla alun perin lähdetty rikastumismielessä, jolloin myöskään odotuksia taloudelliselle menestykselle ei ole asetettu. Heikompa taloudellista tilannetta osataan jopa odottaa, se ei tule yhdenkään yrittäjän kertomuksessa esille yllätyksenä. Rikastumisen sijaan hoivayrittäjyyteen liitetään kuitenkin odotus kohtuullisesta toimeentulosta, jonka määrää joudutaan tosin kyseenalaistamaan jatkuvasti. Odotuksia ei aseteta huikealle taloudelliselle menestykselle, mutta työmäärän paljous suhteessa heikohkoon korvaukseen tuodaan kertomuksissa esille.

Jos verrataan hoivayrittäjien voiton tavoittelun pyrkimystä muilla yrittäjillä tehtyjen tutkimusten tuloksiin, näyttävät ne hyvin samansuuntaisilta. Ruuskanen (1995) havaitsi

miesyrittäjien puhetta tutkiessaan, että yrityksen perustamistilannetta kuvasi usein ulkoinen pakko, jolloin yrittäjyydestä rakennettiin vaihtoehtoa työttömyydelle palkkatyön sijaan. Yritys perustettiin vakinaisen työn ja kohtuullisen toimeentulon toivossa, eikä pyrkimyksiä yritystoiminnan laajentamiseen verkostoitumisen kautta tai voiton maksimointiin ollut havaittavissa. (Emt., 97-101.) Myös Katilan (2000) maanviljelijä-yrittäjillä tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi ristiriita yrittäjien vaatimattoman elämäntavan ja jatkuvaa kasvua korostavan yrittäjyysretoriikan välillä. Sama seikka oli havaittavissa myös Kovalaisen ym. (1996b, 36) hoivayrittäjille tehdyn kyselytutkimuksen tuloksista. Tulosten mukaan vain 24% vastaajista piti parempaan toimeentuloon pyrkimistä merkittävänä tai erittäin merkittävänä motiivina yrittäjäksi ryhtymiselle.

Vertailu Ruuskasen (1995) ja Katilan (2000) tutkimustuloksiin tarjoaa mielenkiintoista vastapainoa omalle tutkimuskohteelleni, koska niiden kohteena ovat miesyrittäjät, jotka toimivat hyvin miehisillä aloilla; mekaanisen puunjalostuksen piirissä ja maanviljelijäyrittäjinä. Vaikka molemmissa tutkimuksissa tarkastellaan yrittäjien puhekäytäntöjä, merkittävänä erottavina tekijöinä ovat kuitenkin sukupuoli ja yrittäjyyden ala. Nämä kaksi seikkaa onkin otettava huomioon merkittävänä tekijöinä kyseisen alan yrittäjyyttä tutkittaessa.

Suoranaista vertailua ei voi myöskään tehdä Kovalaisen ym. (1996b) kyselytutkimuksen tuloksiin, vaikka tutkimuskohde on sama. Kovalaisen ym. kyselyn aineisto (456 yrittäjää) on tätä tutkimusta huomattavasti laajempi, joten sen tulokset luovat hoivayrittäjyydestä laajempaa taustaa johon voin vertailun sijaan vain suhteuttaa omia tuloksiani.

Voiton tavoittelu näyttäisi kuitenkin olevan asia, joka ei yrittäjyyden alasta riippumatta kuulu yrittäjien puhetapaan. Analysoitaessa hoivayrittäjien taloudellisen kasvun pyrkimystä, tulee myös kysyä onko hoivayrittäjillä alasta johtuen ylipäättänsä mahdollisuuksia tavoitella taloudellista menestystä? Viitataan Kovalaisen ym. (1996a) esittämään hoiva-alan yrittäjyyden moninkertaistuneeseen feminiinisyyteen, jossa naisvaltaisuuden ohella korostuu vastuu ja sitoutuminen asiakkaan auttamiseen. Miesvaltaiseen yritystoimintaan liitetty riskien ottaminen, pääomakeskeisyys ja voiton tavoittelu eivät näin ollen sovi naisvaltaisen hoiva-alan yrittäjyyden motiiveihin ja luonteeseen. Tulostavoitteiden ja business-puolen sijaan naiset painottavatkin

yrittäjyydessään enemmän hoivaa ja huolenpitoa sekä palvelun laatua. Huomioitavaa on myös hoiva-alan yritysten työvoimaintensiivisyys ja siitä johtuvat suuret työvoimakustannukset, jotka omalta osaltaan estävät yritystoiminnan kasvua.

Tarkastelemalla yrittäjyyden alaan liittyviä erityispiirteitä voidaan löytää myös muita seikkoja, jotka erottavat hoivayrittäjyyden muista yrittäjyyden aloista ja yhteiskunnallisesta yrittäjyyspuhunnasta. Kun puhutaan sosiaali- ja terveysalan yrittäjyydestä on kyseessä yrittäjyydenala, jossa yritysten toimialueet ja koot vaihtelevat suuresti. Liikevaihtoa selvittäessä työvoimakustannusten ohella hoivayrityksen toiminnan alue ja mahdollinen ostopalvelusopimus kunnan kanssa vaikuttavat olennaisesti sen suuruuteen. Yrittäjyysretoriikan mukaisen ”verkostoituneen hoivayrittäjän”, eli kunnan kanssa yhteistyössä toimivan yrittäjän, yritys onkin yleensä kannattavampi kuin täysin itsemaksavien asiakkaiden varassa toimivan hoivayrittäjän. Toimialue vaikuttaa näin ollen myös yritystoiminnan riskeihin. Täysin itsemaksavien asiakkaiden varassa toimivaa kotipalveluyrittäjää voidaan siis riskien perusteella verrata mihin tahansa muuhun yrittäjään, kun taas ostopalvelusopimusten turvin toimivan hoivayrittäjän toimintaa voidaan tässä mielessä pitää hieman turvatumpana. (Kovalainen ym. 1996b, 58-59; Toivonen 1999, 14.)

Hoivayrittäjyyden erottaa muista yrittäjyyden aloista myös se, että palvelujen hinnoittelu ei ole lähtökohtaisesti yrittäjien itsensä määriteltävissä. Hinnoittelu perustuu usein kunnallisten palvelujen tai muiden kilpailijoiden aikaisemmin määrittelemiін hintoihin, jolloin perinteisesti yrittäjälle kuuluva oikeus kannattavuuslaskentaan perustuvaan hinnoitteluun saattaa johtaa itsensä uloshinnoitteluun markkinoilta. Hoivayrittäjän ongelmaksi muodostuukin usein se, kuinka kattaa esimerkiksi palkkakustannukset pitämällä hinta kuitenkin kunnalle tai asiakkaille itselleen riittävän alhaisella tasolla. (Kovalainen ym. 1996b, 60-64.)

Relationaalisen yrittäjyyskuvan mukaisesti hoivayrittäjä ei siis voi toimia yksin, vaan on taloudellisessa mielessä hyvin riippuvainen asiakkaistaan, ja joutuu toimimaan kentällä, jossa julkinen sektori määrittelee hyvin pitkälti yritystoiminnan elinehdot. Yhteistyösopimuksen solmiminen kunnan kanssa on ollut erityisesti maaseudun hoivayritysten syntymisen ehto itsemaksavien asiakkaiden vähydestä johtuen. Näin ollen

myös käyntiin saatu toiminta on ollut riippuvaista kunnan sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistamista määrärahoista. Yhteistyö kunnan kanssa merkitsee myös sitä, että yritystoiminnan laajentaminen vaikeutuu, verrattuna esimerkiksi kansainvälisesti levittäytyneisiin täysin riippumattomiin suurhoivayrityksiin. Kovalaisen ym. kyselyyn vastanneista kuitenkin lähes puolella yrittäjistä kaikki tai lähes kaikki asiakkaat maksoivat itse saamistaan palveluista. Itsemaksavien osuus oli suurinta juuri kaupungeissa sijaitsevilla hoivayrityksissä. (Emt., 65-66.) Tämän tyyppinen suuntaus on havaittavissa myös tässä tutkimuksessa, puolella hoivayrittäjistä toiminta pohjautuu täysin itsemaksavien asiakkaiden varaan.

Kun siis tarkastellaan hoivayrittäjien taloudellista voitontavoittelua suhteessa yhteiskunnalliseen yrittäjyyspuhuntaan ja muihin yrittäjyyden aloihin, on huomioitava se konteksti, jossa hoivayrittäjyyttä harjoitetaan. Perinteisesti yrittäjyyteen liitetty ajatus siitä, että menestys olisi yrittäjästä itsestään kiinni, kohtaa rajoituksensa hoivayrittäjien kertomuksissa taloudellisista ansioista, työmäärästä, asiakkaista sekä työntekijöihin liittyvistä kustannuksista. Kyse on yrittäjyyden alasta, jonka toimintaa kunnalliset palvelut näyttävät eri tavoin, joko suorasti tai epäsuorasti, vielä määrittelevän. Huomioitava on myös hoivaan historiallisesti liittyvä kutsumusperinne ja naisvaltaisuus, jolloin hoiva, moraalit ja raha istuvat huonosti samaan lauseeseen. Hoivaan perinteisesti liitetyt eettiset arvot ja säännöt ovat löydettävissä hoivayrittäjien kertomusten taustalta. Näitä ovat mm. altruistinen auttamisen halu, empatia, omat hoitotyön taidot ja kokemukset sekä työmoraali. Hoivayrittäjyyden taustalta löytyvä alalle ominainen eettinen perusta voidaan käsitellä Katilan (2000) tavoin moraalijärjestyksenä, joka asettaa ehdot yrittäjän toiminnalle ja puhunnalle.

Taloudellisen voiton tavoittelun kieltämisen (tai sen mahdottomuuden) ohella itsenäisyyden korostaminen näyttäisi myös yhdistävän yrittäjiä useilla yrittäjyyden aloilla. Vesala (1996, 110-111) havaitsi omassa tutkimuksessaan asennevääntämien avulla, että juuri itsenäisyys asetettiin väittämässä paremman toimeentulon edelle. Vaikka Vesalan tutkimat 12 palvelualan, kaupan alan ja tuotannon alan yrittäjää erosivat toisistaan toimialan ja toiminnan laajuuden suhteen, kaikki korostivat itsenäisyyden merkitystä yrittäjyydessä. Tämä sama seikka on havaittavissa myös hoivayrittäjien kertomuksista; tässä tutkimuksessa yrittäjät viittaavat itsenäisyyteen puhumalla yrittäjän vapaudesta.

Vapaus on osa jokaisen kuuden hoivayrittäjän yrittäjyyskuvaa ja siitä kerrotaan suhteessa palkkatyöhön. Myös Ruuskanen (1995, 85) havaitsi, että miesyrittäjät arvioivat yrittäjyyttä suhteessa palkkatyöhön yrittäjyyteen liitetyn sitoutumisen, epävarmuuden ja vapauden kautta. Vaikka vapaus tuodaan esille Hannelen ja Seijan sekä Outin ja Terhin kertomuksissa, erityisen voimakkaasti sen merkitystä korostetaan Pirjon ja Marjan kertomuksissa. Näissä kertomuksissa yrittäjyydestä rakennetaan kuvaa vastakohtaksi palkkatyön ”vapaudettomuudelle”. Vapauden korostaminen johtaa ennen pitkää kuitenkin siihen, että sen kääntöpuoli tulee väistämättä esille. Vapauden kustannukset ovat usein juuri taloudellisia kustannuksia, joka ilmenee suuresta työmäärästä huolimatta huonona palkkana. Vapauden nimeen vannotaan myös pitkistä työpäivistä ja loman puutteesta huolimatta. Ruuskanen (emt., 86) puhuu yrittäjien vapauden paradoksista, klassisesta ”rautahäkistä”, jossa vapauden rajoittuneisuus tunnustetaan, mutta johon tunnustamisen jälkeen aina kuitenkin palataan.

Itsenäisyyden pyrkimyksen ohella, erityisesti Pirjon ja Marjan kertomuksissa tuodaan esille myös muita yksilön ominaisuuksia yrittäjyyttä selittämään, esimerkiksi omia taitoja. Näissä kertomuksissa yrittäjäksi ryhtyminen oli eräänlainen velvollisuus asiakkaita kohtaan omista ominaisuuksista ja taidoista johtuen. Samansuuntaisia ajatuksia ilmeni myös Kovalaisen ym. (1996b, 41) kyselyn tuloksissa, joissa joka viides hoivayrittäjä ilmoitti vastaavanlaisia asiakaslähtöisiä syitä yrittäjäksi ryhtymiselle. Asiakaslähtöisyyden perusteluille voidaan hakea syitä muun muassa hoiva-alan luonteesta, perinteestä ja julkisen sektorin työolosuhteista.

Merkillepantavaa on tässä se, että jokaisessa kuudessa kertomuksessa nostetaan esiin omia ominaisuuksia ja tarpeita työn tekemisen suhteen, kuten vapauden tavoittelua yrittäjäksi ryhtymistä selittämään. Ruuskanen tavoin tätä vapauden korostamista voidaan pitää kulttuurisena itsellisyyden tavoitteluna, joka korostuu erityisesti työkeskeisessä yhteiskunnassamme (1995, 87). Eroja on kuitenkin löydettävissä siitä, ovatko nämä yksilössä vaikuttavat tekijät pääsyitä yrittäjäksi ryhtymiselle, vai tuodaanko ne esille tukemaan muista syistä tehtyä yrittäjyyspäätöstä. Tämä seikka jakaa tämän tutkimuksen aineiston kahtia. Pirjon, Marjan ja Outin kertomuksissa yrittäjyys nähdään ensisijaisesti mahdollisuutena päästä toteuttamaan omia ominaisuuksia ja taitoja. Nämä seikat esitetään

pääsyinä sille, miksi yrittäjäksi on ryhdytty. Sen sijaan Hannelen, Seijan ja Terhin kertomuksissa kyse ei ole lähtökohtaisesti omien tarpeiden tyydyttämisestä, vaan ulkoisten tekijöiden ohjaamisesta yrittäjyyteen. Mutta vaikka pääsyinä ovat olleet elannon hankkiminen tai ajautuminen yrittäjyyteen sattumien kautta, ei kertomuksia haluta rakentaa niiden pohjalle, vaan omat ominaisuudet, taidot ja kokemus tuodaan esille vahvistamaan yrittäjyyttä valintana.

Hoivayrittäjien yrittäjyyskuvien taustalta on siis löydettävissä jotain yhteiskunnalliseen yrittäjyyskuvaan sopivaa, kuten itsenäisyyden tavoittelu, ja jotain siitä poikkeavaa, kuten taloudelliseen menestykseen pyrkimisen sijaan toimeentulon ansaitseminen. Vesala (1996, 111) huomauttaa, että tähän yrittäjyyskuvan ideaaliin liittyy paradoksi; liiallinen itsenäisyyden tavoitteluhan estää verkostoitumisen kautta tapahtuvan toiminnan laajentamisen ja taloudellisen menestyksen. Hoivayrittäjyydessä näyttääkin olevan kyse itsenäisyyteen pyrkimisestä alalla, johon ei liity taloudellisen voiton tavoittelun periaatetta, tai ainakin siihen pyrkiminen on käytännössä hyvin vaikeaa.

Minkälaiseen puhuntaan nämä hoivayrittäjien yrittäjyyskuvat sitten pohjautuvat? Tukeudun tässä Vesalaan (ks. emt., 152) siinä, että kyse olisi hoivayrittäjien ”edustuskielestä”, johon kuuluu olennaisena osana itsessä vaikuttavien motiivien korostus yrittäjyyttä perusteltaessa. Tälle puhetavalla ominaista on myös se, että siihen ei useasta syystä johtuen liitetä taloudellista tavoittelua, kuten aiemmin kävi ilmi. Kysymys ei ole enää vain siitä minkälaista kuvaa itsestä halutaan antaa, vaan minkälaista kuvaa yrittäjän tulee itsestään antaa. Myös hoivayrittäjien on otettava osaa niihin yrittäjyyttä koskeviin kulttuurisiin kertomuksiin, jotka yhteiskunnassa vallitsevat. Yleisesti yrittäjyyteen liitetyt elementit, kuten itsenäisyyden tavoittelu ja yrittäjyyttä tukevat yksilön ominaisuudet, omaksutaan myös osaksi omaa kertomusta ja omaa yrittäjyyttä.

Laajennankin seuraavaksi näkökulmaa ja tarkastelen aineistoni tuloksia naisten yhteiskunnallisina kertomuksina hoivayrittäjyydestään. Tarkastelun keskiöön tulee tällöin puheen institutionalisuus eli tarinoiden tarkastelu yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Syitä yrittäjyydelle ei siis tulisi etsiä vain yrittäjistä itsestään, vaan huomiota tulisi kiinnittää myös siihen elämäntilanteeseen sen yhteiskunnallisine ehtoineen, jossa yrittäjäksi ryhtymisen päätös tehdään.

Kuten aiemmin kävi ilmi, hoivayrittäjien yrittäjyyskuvissa painottuvat yrittäjyyden eri puolet. Myös yrittäjien kertomuksista muodostettuja tarinatyyppisiä, ja niiden juonta eli ydinretoriikkaa tarkasteltaessa on painotuseroa havaittavissa. Tulkitsin kertomukset tyypeiltään selviytymistarinoihin, itsenäistymistarinoihin ja itsensä löytämisen tarinoihin. Kaiken kaikkiaan tarinatyypeissä ei ole selkeitä eroja; onhan kaikissa tarinoissa periaatteessa kyse esimerkiksi itsenäistymisestä, kun vastakohtana esitetään palkkatyöhön liittyvä riippuvuus. Tein jaon kuitenkin sen pohjalta kuinka yrittäjyyttä tulkittiin ja argumentoitiin suhteessa omaan elämäntilanteeseen, jolloin yrittäjyydestä kerrottiin hieman eri perspektiiveistä käsin. Lähtökohtaisesti jokainen tarina on kuitenkin positiivinen tarina: yrittäjyydestä kerrotaan onnistuneena ratkaisuna. Epäonnistumisen tarinaa toiminnassa oleva yrittäjä tuskin valitsisi, eikä sitä ole kulttuurissamme tarjollakaan tai ainakaan harva uskaltaa sitä valita. Uskon Hänniseen (2000) viitaten, että näissäkin tarinoissa on nähtävissä se, että ”mitä voimakkaampia odotuksia yhteisö asettaa tiettyihin malleihin asettumiseen, sitä pienempi on yksilöllinen liikkumavara” (emt., 79).

Koska hoivayrittäjyydestä luodaan kuvaa eri näkökulmista, myös lähtökohdat yrittäjyydelle eroavat toisistaan. Hoivayrittäjien tarinoissa on selkeästi löydettävissä Kovalaisen (1993) esittämät yrittäjyyteen työntävät ja vetävät tekijät. Jokaisessa kertomuksessa tuodaan esille molempia elementtejä, mutta niiden painotuksissa on löydettävissä eroavaisuuksia.

Hannelen ja Seijan selviytymistarinoissa korostuvat yrittäjyyteen työntävät tekijät. Oma elämäntilanne ja erityisesti vastuu lapsista työntävät yrittäjyyteen, koska muita vaihtoehtoja ei pidetä sopivina. Näiden tarinoiden taustalla vaikuttaa voimakkaasti ajatus työttömäksi jäämisestä, jota ei työkeskeisessä yhteiskunnassamme pidetä kovin hyväksyttävänä vaihtoehtona. Perinteisesti työttömyyttä on pidetty yrittäjyystutkimuksissa huonosti sopivana motiivina yrittäjyydelle, mutta juuri 1990-luvun laman seurauksena siitä tuli vakavasti otettava vaihtoehto elannon hankkimiselle myös sosiaali- ja terveysalalla (Kovalainen & Simonen 1996a, 58).

Näissä tarinoissa naiset esittävät itsensä selviytyjinä, jotka eivät muserru yhteiskunnallisen tilanteen alle, vaan oman neuvokkuuden ja aktiivisuuden ansiosta työllistävät itsensä ja

hankkivat elannon perheelleen. Oma vastuunkanto korostuu, on selviydyttävä yksin. Selviytymistarinoissa asetetaan mennyt, vastuun jakanut naissukupolvi vastakohtaksi nykyiselle, itsenäiselle naiselle. Kyseessä näyttäisi olevan myös eräänlainen ”vaikeuksien kautta voittoon” –tyyppinen mallitarina (ks. Hänninen 2000, 94), joka löytyy näiden kahden kertomuksen taustalta. Yleinen taloudellinen tilanne on luonut puitteet näiden naisten tarinoille, joiden sisällä omaa kuvaa ja tulevaisuutta on rakennettava.

Sen sijaan Pirjon ja Marjan itsenäistymistarinoissa nousevat esille palkkatyön rajoituksia erittelemällä yrittäjyyteen vetävät tekijät. Hoivatyöstä rakennetaan molemmissa kertomuksissa kuvaa jo nuoruudessa omaksuttuna ja ihailtuna kutsumusammattina. Monien vuosien kokemukset työstä julkisella sektorilla ovat kuitenkin muuttaneet ajatuksia. Palkkatyö ei näytä tarjoavan mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja kehittyä ammatillisesti.

Jos sosiaali- ja terveysalaa tarkastellaan urakehityksen näkökulmasta, tällöin yrittäjyys hoiva-alalla voidaan nähdä keinona muuten lähes mahdottomaan uralla etenemiseen. Alan naisvaltaisuudesta huolimatta naisten osuuden on havaittu laskevan työhierarkian portaita noustaessa. Tämä tarkoittaa sitä, että monen muun alan ohella myös tällä alalla voidaan puhua naisten urakehityksen ”lasikatosta” (Kovalainen ym. 1996a, 191). Tulkitsen, että Pirjon ja Marjan tarinoissa on kysymys tietyytymisestä julkisen sektorin työhön ”leipääntymisestä”, jolloin työtehtävien ei enää nähty tarjoavan kehittymisen mahdollisuutta. Tukea omalle valinnalle näissä itsenäistymistarinoissa haetaan osallistumalla siihen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jota on lamavuosien leikkauksien seurauksena käyty julkisen sektorin hoivatyöstä. Tarinoiden taustalla näyttävät vaikuttavan yleisesti tiedossa olevat määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen sekä julkisen sektorin työntekijöiden loppuunpalaminen juuri työhön liittyvien epävarmuustekijöiden ja erityisesti työtahdin kiristymisen seurauksena. Omat vaikutusmahdollisuudet työhön koettiin vähäisiksi eikä jatkuville jouston vaatimuksille koettu näkyvän loppua. (Ks. myös Ketola & Kevätsalo 1994, 99-102.) Yrittäjyys sen sijaan nähtiin mahdollisuutena uusiin haasteisiin ja oman osaamisen täydentämiseen.

Palkkatyön rajoitusten esilletuominen itsenäistymistarinoissa näyttää olevan osoitus siitä ajatuksesta, että työtä on tehtävä, mutta nykyaikana sitä voidaan tehdä muillakin tavoin

kuin perinteiseen tapaan toisten palveluksessa. Myös yrittäjyyden kääntöpuolien esittämisestä huolimatta tarinoiden juuret protestanttiseen etiikkaan näyttävät vahvoilta. Ketolan ym. (emt., 80-81) mukaan suomalaista työorientaatiota on leimannut yhteiskunnallinen ajatus, jonka mukaan työ on tärkeintä elämässä. ”Työ on velvollisuus ja kutsumus, joka määrää ja jäsentää elämää” (emt., 80). Työorientaatio näyttää kuitenkin muuttuneen viime vuosikymmenien aikana, muun muassa vapaa-ajan lisääntymisen ja sosiaaliturvan kehittymisen myötä.

Historiallisesti katsottuna kotiäitiydestä luopumisen jälkeen työ ja koulutus on nähty naisten emansipaation välineinä (Komulainen 1998, 42). Itsenäistymistarinoissa merkittävänä mahdollisuuksien avaajana ja perinteisen työorientaation muuttajana näen Kovalaisen (1999, 46) kuvaaman ihmisten havaitseman oman toiminnan merkityksen kasvun. ”Omalla toiminnalla nähdään olevan tietty asema, mieli ja merkitys, sillä voidaan muuttaa ja kohentaa asioiden tilaa, olipa kyse yrittäjyydestä tai palkkatyöstä” (emt., 46). Pirjon ja Marjan tarinat kerrottiin juuri tuon oman tilanteen parantamisen näkökulmasta, koska siihen katsotaan nykyään olevan mahdollisuus ja oikeus. Työhön liittyvien asiointilojen parantaminen on hyväksyttävämpää, jopa suositeltavaa. Oman toiminnan merkityksen korostaminen oli havaittavissa myös Hannelen ja Seijan selviytymistarinoissa, joissa avaintekijöinä oli oma rooli ja vastuu elämänkulun suunnan valitsemisessa.

Voidaanko yrittäjyyttä sitten pitää uutena naisten emansipaation välineenä sosiaali- ja terveysalalla? Kuinka merkittävästä tilanteen parantumisesta on kyse laajemmasta perspektiivistä katsottuna? Kuten edellä on todettu, sosiaali- ja terveysalan yrittäjyydellä on tiukat siteet julkiseen sektoriin, joka monin tavoin määrittelee yritystoimintaa. Tosiasiassa yrittäjäksi ryhtymisellä ei kuitenkaan nousta korkeammalle hoivatyön yhteiskunnallisessa arvostuksessa, mikä näkyy muun muassa toimeentulon olemattomassa tai pienessä parantumisessa. Yksittäinen hoivayrittäjä ei tosin kyseenalaista näitä puitteita, vaan kokee vapautta omasta ratkaisustaan niiden sisällä. Kovalainen (1996b, 93) puhuu hoivayrittäjien ”oman elämän johtajuudesta”, kriittisesti arvioiden kyse on ehkä oman elämän johtajuuden tunteesta.

Outin ja Terhin itsensä löytämisen tarinoita on sen sijaan vaikeampi tarkastella puhtaasti yrittäjyyteen työntävien tai vetävien tekijöiden kautta. Outin tarinassa toki korostuivat yrittäjyyteen vetävät puolet, koska korkeakoulutusta vastaava työ ei tuntunut houkuttelevalta. Terhin tarinassa puolestaan ulkoiset tekijät näyttivät työntävän yrittäjyyteen. Jako menneeseen elämään ja nykyiseen yrittäjyyteen ei kuitenkaan näissä tarinoissa ole niin selkeä kuin muissa aineiston tarinoissa. Yrittäjyydestä ei luoda ratkaisua aiempaan tyytymättömyyteen, vaan aikaisempi elämäntilanne otetaan mukaan rakentamaan yrittäjyyttä. Näissä tarinoissa suunta ei ole puhtaasti ylöspäin, vaan työuraa rakennetaan mosaiikkimaisesti johonkin suuntaan, etsimällä uusia uria ja yhdistämällä niitä vanhoihin.

Merkille pantavaa Outin ja Terhin tarinoissa on se, että yrittäjyydestä ei rakenneta pysyvän elämänuran kuvaa, vaan se saa selvästi väliaikaisuuden piirteitä. Tulkitsen nämä tarinat osaksi sitä yhteiskunnallista ja talouden kehitystä, jossa työuraan saattaa liittyä palkkatyön ohella esimerkiksi työttömyyttä, opiskelua, vuorotteluvapaata ja vaikka yrittäjyyttä. Kun yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollistivat hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa naisille elämänurat sosiaali- ja terveysalalla, on tämän päivän tilanne hyvin toisenlainen. Sen sijaan, että työtä vain otettaisiin vastaan sieltä missä sitä on tarjolla, sitä voi joutua luomaan myös itse. Kovalainen (1999) visioi tulevaisuutta samalla tavalla: ”lyhytaikaisten työsuhteiden oheen, lomaan ja sisään rakentuu yrittäjyys yhtenä elämisen ja toimeentulon tapana. Yrittäjyys tarjoaa joustavan mahdollisuuden työuran rakentamisessa.” (Emt., 46.) Tulevaisuudessa kaikki tuskin ryhtyvät työuransa aikana yrittäjiksi, mutta Outin ja Terhin tarinat voidaan nähdä esimerkkeinä siitä kehityksestä, jossa työurat ovat jo muuttuneet ja ovat edelleen muuttumassa yhä dynaamisemmiksi ja eri vaiheista koostuviksi.

Minkälaista kuvaa naiset näissä tarinoissa itsestään sitten tuottavat? Kyse näyttäisi siis olevan selviytyjistä, itsenäistyjistä ja oman ammatin rakentajista. Kaiken kaikkiaan kaikissa tarinoissa on havaittavissa oman yksilöllisyyden representointi kollektiivisuutta vastaan. Jokaista tämän tutkimuksen tarinaa voidaan pitää myös tyypiltään emansipatorisena, jolloin omaa mennyttä elämää tarkastellaan uudesta näkökulmasta (Hänninen 2000, 50). Kaikissa näissä tarinoissa kuvataan irtautumista erilaisista riippuvuuksista: palkkatyöstä, ennaltamääräytyneisyydestä, ullkoahjautuvuudesta,

muiden ihmisten (lasten tai puolison) vaikutuksista tai ennakkoluuloista yrittäjyyttä (Terhin kertomus) kohtaan (ks. myös Komulainen 1998, 81-130).

Jokaisesta tämän tutkimuksen kertomuksesta löytyy sekä autonomisen että relationaalisen kerronnan puolet. Näitä tarinoita kerrotaan tuosta Vilkon (1997, 129) esittämästä moniperspektiivisyydestä käsin, jolloin asioista tuodaan esille eri puolia ja niiden välillä käydään neuvottelua. Vaikka jokaisessa kuudessa kertomuksessa siis korostetaan omaa valintaa sekä omia yksilöllisiä tarpeita, samalla myös yrittäjyyden vaikutuksia perheeseen ja muihin sosiaalisiin suhteisiin arvioidaan. Merkittävän roolin jokaisen hoivayrittäjän kertomuksessa saa myös muilta ihmisiltä saatu sosiaalinen tuki, jota pidetään erityisesti yrittäjyyden alkutaipaleella oman sisun ohella ratkaisevana yrittäjyyden mahdollistaneena tekijänä.

Kolme tämän tutkimuksen tarinatyyppejä eroavat kuitenkin toisistaan siinä, että niissä on havaittavissa autonomisuuden ja relationaalisuuden painotuseroja. Selviytymistarinoissa kuvataan enemmän velvollisuuksia muita ihmisiä kuin itseä kohtaan, kun taas itsensä löytämisen tarinoissa painottuvat oikeastaan vain velvollisuudet itseä kohtaan. Itsenäistymistarinoiden kerronnassa ovat sen sijaan läsnä yhtäläillä sekä altruistinen että egoistinen näkökulma.

Jos näitä kerronnan painotuseroja verrataan Scasen ja Coffeen (1985 ref. Kovalainen 1993, 78-80) naisyrittäjien typologiaan voidaan todeta, että kaikkien kuuden hoivayrittäjän kiinnittyminen yrittäjyyden individualistisiin ideaaleihin on vähäistä, kun taas sukupuolirooliin kiinnittymisessä on löydettävissä eroja. Tämän typologian mukaisesti selviytymistarinoissa kuvattaisiin konservatiivista naisyrittäjää, jonka sukupuolirooli on vahvasti läsnä (huoli perheen toimeentulosta), vastakohtana itsensä löytämisen tarinoiden radikaaliin naisyrittäjään, jonka kiinnittyminen tuohon rooliin näyttää kaikkein heikoimmalta (itsensä toteuttamisen korostuminen). Itsenäistymistarinoissa kuvattu naisyrittäjä sen sijaan olisi tyypiltään jotain konservatiivisen (hoidettavien tarpeet) ja radikaalin (omat tarpeet) väliltä, yhdistelmä molempia.

Itsestä rakennetaan hoivayrittäjien tarinoissa aktiivisen toimijan kuvaa passiivisen vastaanottajan sijaan. Hoivayrittäjyys ilmentää tarinoissa liikettä johonkin suuntaan. Itsenäistymis- ja itsensä löytämisen tarinoissa omaa tarinaa kerrotaan kehittymisenä parempaan suuntaan vastakohtana paikallaan polkemiselle ja yksipuolisuudelle. Ajan myötä tapahtuva minän kehittyminen tulee parhaiten esille itsensä löytämisen tarinoissa, joissa menneisyyteen tai nuoruuteen liitetty ammatillisen irrallisuuden kokemus muuttuu yrittäjyyden myötä kokonaisvaltaisuudeksi. Selviytymistarinoissa ei niinkään korosteta omaa kehittymistä, vaan välttämätöntä muutosta johonkin suuntaan. Näissä kertomuksissa hoivayrittäjyys valintana merkitsee mahdollisuutta vastata oman elämäntilanteen asettamiin vaateisiin.

Suurimmassa osassa hoivayrittäjien tarinoita, erityisesti selviytymistarinoissa, mutta myös itsenäistymistarinoissa, yrittäjien kuvaukset rakennetaan hyvin pitkälti vastauksina yhteiskunnallisiin muutoksiin kuten lamaan tai hoiva-alan luonteen muuttumiseen. Komulaisen (1998, 204) mukaan ”sellaisia nykykulttuuriin sisältyviä auttamiskertomuksia, joiden puitteissa huolenpito voitaisiin kytkeä omaan elämäntilanteeseen, vaikuttaa olevan niukasti tarjolla”. Hoivayrittäjien kertomuksista kuitenkin Marjan ja Outin tarinat kerrotaan tuosta omaan elämäntilanteeseen liittyvästä auttamisen ja hoivaamisen näkökulmasta. Näissä kertomuksissa hoivaaminen omaksuttiin jo lapsuudessa. Se, että hoivaajan rooli kerrotaan jo lapsuudessa omaksuttuna, on erityisen tärkeä alan valintaa koskeva perustelu, mutta myös hoivayrittäjyyttä tukeva seikka.

Marjan ja Outin kertomuksissa hoivayrittäjyydestä kerrotaankin paluuna tuohon alkuperäiseen hoivaavaan minään, siihen mistä lähdettiin liikkeelle. Tällaiseen pysyvään alkuperäiseen haluun viittaaminen ymmärretään kulttuurissamme määrätietoisuuden osoituksena, jolloin sitä voidaan pitää kertomuksissa myös retorisenä keinona (ks. emt., 192). Ymmärränkin lapsuuden kokemusten tuomisen yrittäjyyden tarinaan pyrkimyksenä luoda omasta tarinasta ja minästä eheä ajallinen kokonaisuus.

Kuvaa itsestä rakennetaan näissä hoivayrittäjien tarinoissa ajallisuuden, muutoksen kautta. Kertomusten ydinretoriikan avulla oli tarkoitus kuvata kuinka menneisyyden ulkoahjautuvuus, riippuvuus ja yksipuolisuus asetettiin vastakohtaksi nykyiselle yrittäjyydelle. Komulainen (1998) havaitsi, että minän retoriikkaa sisältävissä naisten

koulutusta koskevissa itsenäistymiskertomuksissa menneisyyttä väheksyttiin samalla kun se asetettiin vastakkain arvostetun nykyhetken kanssa (emt., 118). Tämä seikka ei suoranaisesti ilmene hoivayrittäjien kertomuksissa. Vaikka näissä tarinoissa on kyse omalla työuralla etenemisestä ja riippuvuuksista irtautumisesta pidetään kokemuksia palkkatyön ja opintojen ajasta kuitenkin positiivisina ja tärkeinä vaiheina elämänkulussa. Itsenäistymistarinoissakaan, joissa yrittäjyys asetetaan selkeimmin palkkatyön vastakohtaksi, ei tuota aikaa kuitenkaan väheksytä. Yhtenä selityksenä voidaan esittää, että palkkatyöläisyys on asia jota pidetään kulttuurissamme itsestäänselvyytenä ihmisen työuralla. Se oli myös hoivayrittäjien alkuperäinen suunnitelma, jonka pohjalle yrittäjyyden tarinat rakennettiin.

* * *

Yhteenvetona tämän tutkimuksen tuloksista tulkitseenkin, että hoivayrittäjät ottavat osaa siihen kulttuuriseen yrittäjyyden kertomukseen ja yhteiskunnalliseen yrittäjyyspuhuntaan, joka korostaa itsenäisyyttä ja omia yrittäjyyttä tukevia ominaisuuksia ja piirteitä. Samalla hoivayrittäjät kuitenkin osoittavat kertomuksissaan tämän yleisen yrittäjyyskuvan rajallisuuden yrittäjyyden alasta, perinteistä, asiakkaista ja naisvaltaisuudesta johtuen. Hoivayrittäjyydestä luodaan kertomuksissa kuvaa selviytymisenä, itsenäistymisenä, ammattina, ammatillisena kehittymisenä sekä osana työuraa vastauksena alan luonteeseen ja yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tarinoiden kertojaa kuvataan yksilöllisenä, itsestä ja muista vastuuta kantavana, aktiivisena ja eteenpäin pyrkivänä naisena.

9. Lopuksi

Miksi siis ylipäänsä tutkia hoivayrittäjyyttä ja mitä annettavaa tällä tutkimuksella voisi olla? Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuuden pirkanmaalaisen hoivayrittäjän omaelämäkertojen avulla saada syvällisempää tietoa siitä mitä yrittäjyys näille ihmisille merkitsee, jotta hoivayrittäjyyttä voitaisiin tarkastella myös laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tutkimusaineiston koon, laadun ja analysointimenetelmien vuoksi pyrkimyksenä ei kuitenkaan voi olla koko hoivayrittäjyyttä koskevan yleistettävän tiedon saaminen, sen sijaan tavoitteena on ollut nostaa esiin ilmiöstä se mikä kerätyssä aineistossa on olennaista ja laajemmin tunnistettavaa (ks. Hyvärinen 1994, 42).

Tutkimusta tehtäessä, myös kvalitatiivisen tutkimuksen ollessa kyseessä, tulisi aina tavalla tai toisella arvioida tulosten yleistettävyyttä (reliabiliteetti) ja pätevyyttä (validiteetti). Yleistettävyyden arvioinnissa on periaatteena ollut tutkimuksen toistettavuuden kautta saada aikaan sama tulos. (Hirsjärvi ym. 2002, 213.) Laadullisessa tutkimuksessa, jossa on kyse tutkijan oman esiymmärryksen ja lähtökohtien kautta rakentuvista tulkinnoista on täsmälleen samoihin tuloksiin päätyminen mahdotonta. ”Ajatus tiedon todellisuutta tuottavasta luonteesta on merkinnyt sitä, että luotettavuutta, yleistettävyyttä ja toistettavuutta jäsennetään konstruktionismissa pikemminkin käsityöläisyyden ja kommunikaation, ei niinkään objektiivisuuden käsitteen viitekehyksessä” (Komulainen 1998, 244).

Tässä tutkimuksessa on myös kysymys tutkijan omasta ”käsityöläisyydestä”, johon on väistämättä vaikuttanut omat tutkijanpositioni. Henriksson (1998, 52) puhuu omassa tutkimuksessaan ”kolmoispositiosta”, josta käsin hän on tutkittavaa ilmiötään lähestynyt. Itse olen yhtäältä hoivayrittäjä, mutta toisaalta myös yhteiskuntatieteitä opiskellut sekä nainen. Nämä kolme positiota ovat vaikuttaneet sekä aineistonkeruunvaiheessa että tulkinnassa ja niiden keskinäinen painotus vaihtelee tutkimuksen eri vaiheissa. Hoivayrittäjätaustani saattaa tulla tutkimuksessa vahvimmin esille. Tietynlainen hengenheimolaisuus, hoivayrittäjyyden puolustaminen, voi näkyä esioletuksissani

teoriataustan suhteen sekä aineiston analyysissä ja johtopäätöksissä. Koulutukseni antama tausta on puolestaan ohjannut minua ilmiötä koskevassa ymmärryksessä ja kysymyksenasettelussa sekä tutkimusotteen ja menetelmien valinnassa. Yhteinen sukupuoli on puolestaan auttanut minua näkemään yrittäjyyttä naisen näkökulmasta sekä tunnistamaan sukupuolen vaikutuksia yhteiskunnallisesti tarkasteltuna. Täydellistä samaistumista naisena naisten kertomuksiin on kuitenkin mielestäni rajoittanut sukupolvien välinen kuilu. Ikäero joidenkin haastateltavien kanssa on saattanut rajoittaa ymmärrystäni joissakin kohdin, esimerkiksi kertomuksissa esitettyjen elämänvaiheiden painotusten suhteen.

Uusintatutkimuksen sijaan tämällytyypisessä tutkimuksessa tehtyjen tulkintojen arviointi jätetäänkin lukijan tehtäväksi. Lukijan tehtävän helpottamiseksi laadullisen tutkimuksen vaatimuksiksi on esitetty eri tutkimusvaiheiden raportointi; miten aineistoa on kerätty ja miten tuloksiin on päädytty (Hirsjärvi ym. 2002, 214). Olen pyrkinyt analysoimaan haastattelutilanteita aineistonkeruuvaiheessa. Olen myös osoittanut millä tavoin olen poiminut aineistostani näytteitä, ja mitä menetelmiä käyttämällä analysoinut niitä, jotta olen päätenyt esittämään tuloksiin.

Valitsemani omaelämäkerrallinen tutkimusote on mielestäni toiminut hyvin tutkimuskysymysteni kannalta. Oman elämäntarinan kertominen narratiivisen haastattelun mahdollistamana tarjosi riittävää väljyyttä tutkimuskysymysten muodostamiselle. Haastattelussa syntyvien virhetulkintojen todennäköisyys jäi näin vähäiseksi, koska aineistonkeruutapa korosti haastateltavien omia kertomuksia ja tulkintoja. Aineiston luonteesta johtuen narratiivisen ja retorisen analysointimenetelmän yhdistämisen avulla on mielestäni parhaat edellytykset löytää vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Aineistonkeruutapa, analyysitekniikka ja tutkimuskysymykset luovat mielestäni harmonisen kokonaisuuden, jota olen pyrkinyt tutkimuksen eri vaiheissa osoittamaan.

Kokonaisuudessaan tämän tutkimuksen suurempana ongelmana pidän kansainvälisen tutkimuksen vähyyttä ja osin tästä johtuen vertailun vaikeutta. Kuten luvussa kaksi pyrin osoittamaan, tutkittava ilmiö on tässä muodossaan hyvin kansallinen, juuri suomalaisen yhteiskunnan kehityksen pohjalta noussut ja siihen tukeutuva. Tästä huolimatta olisi vertailu esimerkiksi Pohjoismaiden yksityisillä palveluntuottajilla tehtyihin tutkimuksiin

ollut hedelmällistä. Yrityksistä huolimatta en kuitenkaan onnistunut löytämään tämälntyyppistä tutkimusta. Yleistä tietoa muiden valtioiden sosiaalipalvelujen yksityistämistä oli saatavilla, mutta ei varsinaista yrittäjiin kohdistunutta tutkimustietoa. Myös Suomessa hoivayrittäjiä on toistaiseksi tutkittu vasta jonkin verran ja tutkimukset ovat luonteeltaan selvityksenomaisia kyselyitä. Parhaiten ilmiötä koskevaa taustaa tälle tutkimukselle tarjosi Kovalaisen ym. vuonna 1996 tehty kyselytutkimus, joka kuitenkin tutkimusotteeltaan ja menetelmiltään eroaa viime kädessä huomattavasti omastani.

Mitä yleisempää hyötyä tästä tutkimuksesta voisi sitten olla? Tutkimukseni yleisempänä antina voin pitää mahdollista yrittäjyyttä koskevan ymmärryksen lisäämistä ja sitä koskevien asenteiden parantamista muuttuvassa hyvinvointiyhteiskunnassa. Ymmärryksen lisääntyminen olisi tarpeellista yleisen yrittäjyyskäsitteen laajentamiseksi, sen individualistisen ja maskuliinisen luonteen avartamisessa koskemaan myös erilaisista lähtökohdista nousevaa yrittäjyyttä, kuten naisyrittäjyyttä naisten valtaamilla aloilla. Huomioon tulisi ottaa esimerkiksi kysymys: onko perinteisesti yrittäjyyteen liittyvään taloudelliseen voiton tavoitteluun tarvetta pyrkiä kaikilla yrittäjyyden aloilla, onko se ylipäätään mahdollista ja jos ei, niin miksi?

Tutkimukseni toisena yleisempänä hyötynä pidän mahdollista naisyrittäjyyttä koskevan tietämyksen lisääntymistä. Yrittäjyyskäsitteen arkipäiväistyminen on tulevaisuutta, jolloin yrittäjyys voidaan nähdä myös osana naisten työuraa. Ehkä tämä tutkimus on osaltaan valottanut hieman sitä, minkälaista on olla nainen yrittäjänä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja nainen yrittäjänä hoiva-alalla.

Konkreettisempänä tämän tutkimuksen antina voidaan kuitenkin nähdä yrittäjyyttä koskevan ymmärryksen lisääntyminen hoiva-alan sisällä, tuomalla esille muun muassa alan erilaiset rajoitukset ja naisvaltaisuus. Tämä tutkimus tarjoaa toimijoiden näkökulman yrittäjyydestä niiden ehtojen sisällä, joiden puitteissa he toimivat. Vaikka tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole suoranaisesti ollut kehittää alan yrittäjyyttä tai parantaa sen asemaa, voidaan yleisemmän tutkimustiedon lisääntymisen seurauksena toivoa, että hoivayrittäjyyteen liitetyt ennakkoluulot ja pelot vähenisivät, ja että sen yhteiskunnallinen arvostus nousisi. Yrittäjyys alalla on kovaa työtä, eivätkä ”palkinnot” ole aina konkreettisesti nähtävissä. Tätä tutkimusta tehdessäni mieleeni onkin noussut kysymys

siitä minkälaisia mahdollisia selviytymisstrategioita hoivayrittäjät käyttävät toimiessaan yrittäjinä. Se olisi mielenkiintoinen, mahdollisen uuden jatkotutkimuksen aihe.

Hoivayrittäjyyden tulevaisuutta ei voi kukaan varmuudella lähteä ennustamaan. Onko kyse loppujen lopuksi laantuvasta ilmiöstä vai yhä kasvavasta yrittäjyyden alasta? Yhteiskunnallisen kehityksen, informaalin avun vähenemisen ja väestön ikääntymisen seurauksena on herännyt huoli, siitä pysyvätkö palvelut tämäntyyppisen kehityksen perässä. Kyse näyttäisikin siis olevan jälkimmäisestä vaihtoehdosta, jolloin hoivayrittäjyys voidaan nähdä yhä merkittävämpänä osana suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuutta.

Lähteet

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus, 3. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.

Alasuutari, Pertti 1996. Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Vastapaino, Tampere.

Anttonen, Anneli 1997. Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto. Tampere University Press. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Aro, Laura 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Bruner, Jerome 1986. Actual minds, possible worlds. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.

Burr, Vivien 1995. An Introduction to Social Constructionism. Routledge, London.

Hajba, Sirpa 1985. Mies- ja naisyrityksien persoonallisuus. Helsingin kauppakorkeakoulu, työpapereita F-133, Helsinki.

Henriksson, Lea 1998. Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. STAKES Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 88. Terveystieteen laitos, Tampereen yliopisto. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2002. Tutki ja kirjoita, 6. -8 painos. Tummavuoren kirjapaino Oy, Vantaa.

Huttunen, Laura 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Huttunen, Laura 1999. Sama taivas eri maa. Maahanmuuttajan tarina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki.

Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) 1998. Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Hyvärinen, Matti 1994. Viimeiset taistot. Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisu nro 6. Vastapaino, Tampere.

Hänninen, Vilma 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, Tampere.

Hänninen, Vilma 1996. Tarinallisuus ja terveystutkimus. Julkaisussa Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti vol. 33, 2/1996.

Johannisson, Bengt 1996. Entrepreneurship, - Exploiting Ambiguity and Paradox. SIRE – Working Paper 1996:1.

Julkunen, Raija 1993. Hoivabisnekseen vai nyrkin ja hellan väliin? Teoksessa Leila Simonen (toim.) Hyvinvointivaltion murros ja hoivan uudelleenorganisointi. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, raportteja 94. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Julkunen, Raija 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino, Tampere.

Kangas, Olli 1996. The merging of welfare state models? Past and present trends in Finnish and Swedish social policy. Teoksessa Ulla Maija Perttula & Jorma Sipilä (toim.) Social policy in Scandinavia. Essays on history, gender and future changes. Department of Social Policy, Series C 8/1996. Tampereen yliopisto, Tampere.

Kaskisaari, Marja 2000. Kyseenalaiset subjektit. Tutkimus omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Katila, Saija 2000. Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat. Helsingin kauppakorkeakoulu, A-174, Helsinki.

Kauppinen, Sari 1999. Yksityiset sosiaalipalvelut 1998. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 26/1999. Helsinki.

Ketola, Outi & Kevätsalo, Kimmo 1994. Ammatti vai elämäntehtävä. Sosiaali- ja terveydenhuollon työ ja organisaatiot murroksessa. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Koiranen, Matti 1993. Ole yrittäjä. Sisäinen ja ulkoinen yrittäjäyys. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Komulainen, Katri 1998. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 35. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

Kortteinen, Matti 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää Oy, Hämeenlinna.

Kovalainen, Anne 1993. At the margins of the economy. Women's Self-Employment in Finland 1960-1990. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A 9:1993. Kaarinan Tasopaino Oy.

Kovalainen, Anne & Simonen, Leila 1996a. Sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyys. WSOY:n graafiset laitokset, Juva.

Kovalainen, Anne & Simonen, Leila & Österberg, Johanna 1996b. Sosiaalipalveluyrittäjän muotokuva. Tutkimus sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjistä ja vaihtoehtoisista palveluntuottajista. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, raportteja 194. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Kovalainen, Anne 1996c. Female Entrepreneurship in Finland and the Nordic Countries. Teoksessa Aspects of women's entrepreneurship. NUTEK, Stockholm.

Kovalainen, Anne 1999. Uusia mahdollisuuksia naisten yritystoiminnalle. Teoksessa Strateginen yrittäjäyys. Kauppakaari Oyj, Helsinki.

Kuula, Arja 1999. Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Vastapaino, Tampere.

Kyrö, Paula 2002. Woman Entrepreneurship in the Nordic Countries. Volume 2. Reports from the school of business and economics, n:o 27/2002. University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Land, Hillary & Lewis, Jane 1998. Gender, Care and the Changing Role of the State in the UK. Teoksessa Jane Lewis (toim.) Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe. Biddles Limited, Great Britain.

Laurinkari, Juhani & Laukkanen, Tuula & al. 1997. Vaihtoehdoksi osuuskunta –yhteisö kunnan palvelutuotannossa. Kunnallissalan kehittämissäätiö. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Lemponen, Virpi 1999. Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, sarja B:18. Seinäjoki.

Leskinen, Pia-Lena 1999. ”Yrittäjällä on koko elämä kiinni yrityksessä”. Opiskelijoiden yrittäjäyyskäsitykset ja niiden muutokset yritysprojektin aikana. Acta Wasaensia, liiketaloustiede 27. Universitas Wasaensis, Vaasa.

Matthies, Aila-Leena 1996. Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Matthies & Kotakari & Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Vastapaino, Jyväskylä.

Nikander, Pirjo 1997. Diskursiivinen käänne (sosiaali)psykologiassa. *Psykologia* 32. vuosikerta, 6/97.

Nätti, Jouko 1989. Työmarkkinoiden lohkoutuminen. Segmentaatioteoriat, Suomen työmarkkinat ja yritysten työvoimastrategiat. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Perelman, Chaim 1996. Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere.

Platt, Jennifer 1981. On interviewing one's peers. *British Journal of Sociology* 32:1.

Ronkainen, Suvi 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus, Tampere.

Ronkainen, Suvi 1989. Nainen ja nainen, haastattelun rajat ja mahdollisuudet. Teoksessa *Sosiaalipolitiikka*, 1989. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen 14. vuosikerta.

Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. *Elämäntapaa etsimässä* 2. Tutkijaliitto. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Ruuskanen, Petri 1995. Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytäntöinä. Onko verkostoyrittäjyydessä vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin? Jyväskylän yliopisto, Chydenius instituutin tutkimuksia 5, Kokkola.

Saarenheimo, Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa, vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino, Tampere.

Simonen, Leila 1996. Maaseudun hoivayrittäjät. Teoksessa *Matthies & Kotakari & Nylund (toim.) Välittävät verkostot*. Vastapaino, Jyväskylä.

Simonen, Leila & Kovalainen, Anne 1998. *Paradoxes of Social Care Restructuring: The Finnish Case*. Teoksessa *Jane Lewis (toim.) Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe*. Biddles Limited, Great Britain.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1998. Yksityisten sosiaalipalvelujen toimintaedellytyksiä pohtineen työryhmän muistio (SOSPA-työryhmä). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1998:17, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Sosiaaliturvan suunta 1999-2000. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1999:27. Oy Edita Ab, Helsinki.

Szebehely, Marta 1998. Changing Divisions of Carework: Caring for Children and Frail Elderly People in Sweden. Teoksessa Jane Lewis (toim.) Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe. Biddles Limited, Great Britain.

Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät ry. [Viitattu 15.9.2002]. Hoivayrittajat.com. Valtakunnallinen terveys- ja sosiaalialan yritysten hakupalvelu. Saatavilla www-muodossa:

<URL: http://www.hoivayrittajat.com/_hoiva/PublicAdvancedSearch.po?region=303>

Toivonen, Tarja 1999. Yrittäjäksi hyvinvointipalvelualalle. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoki.

Vesala, Kari Mikko 1996. Yrittäjyys ja individualismi: Relationistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996. Yliopistopaino, Helsinki.

Vilkko, Anni 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Tammer-Paino Oy, Tampere.